August Strindberg.

SAMLADE SKRIFTER

AV

AUGUST STRINDBERG

TRETTIOANDRA DELEN

GUSTAV ADOLF

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

GUSTAV ADOLF

SKÅDESPEL I FEM AKTER

AV

AUGUST STRINDBERG

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1919

PERSONER.

Gustav Adolf, 36 år.
Maria Eleonora, hans gemål, kurfurstens av Brandenburg syster, 31 år.
Axel Oxenstjerna, kansler, 47 år.
Fabricius, hovpredikant.
Grubbe, konungens sekreterare.
Gustav Horn, fältmarskalk, 38 år, vid Rytteriet.
Johan Banér, 35 år, general.
Åke Tott, 32 år, generalmajor vid Rytteriet.
Lennart Torstensson, 27 år, vid Artilleriet.
Fredrik Stenbock, 23 år, vid Smålänningarne.
Nils Brahe, 26 år, vid Gula brigaden.
Erik Rålamb, kammarherre, 20 år.
Mjölnaren, sedan Trosskusk (lutheran).
Mjölnarhustrun (katolik).
Fogden, jude från Wolgast; sedan Brandmästare.
Stadstjänaren I.
Stadstjänaren II.
Fältväbeln, förr student i Uppsala, västgöte.
Kvartermästaren, zwinglian, småländing.
Profossen, tattare, hedning.
Skolmästaren, f. d. soldat, östgöte.
Finsk fänrik i svenska armén. Heter Axel Ericsson Sparre, son av Erik Sparre, under Carl IX avrättad 1600.
Dansk fänrik.
Tunnbindaren.
Hans hustru.
Luise, deras dotter.
Rudolf, student i Wittenberg, hennes kusin.
Guvernören över Mecklenburg, tillförordnad av Wallenstein, lutheran, 70 år.
Schwarzenberg, minister hos kurfursten av Brandenburg, katolik.
Marcus, jude, ombud för bankiren Israel i Hamburg.
Gustav Gustavsson, Gustav Adolfs son med Margareta Cabeljau. Student i Wittenberg och rector illustris, 15 år gammal.
Hrasan, judarnes föreläsare vid gudstjänsten.
Georg Wilhelm, kurfurste av Brandenburg, Gustav Adolfs svåger, calvinist.

Johan Georg, kurfurste av Sachsen. Synkretist (anhängare av alla kristna kyrkors sammansmältning).
Dödgrävaren I.
Dödgrävaren II.
Nils, trumpetare, 11 år.
Fredrik V av Pfalz, »Vinterkonungen», f. d. konung i Böhmen, vars konungaval gav närmaste anledning till trettioåriga krigets utbrott.
Värden i Auerbachskällaren.
Boktryckaren (i München).
Bildhuggaren.
Målaren.
Dekanten.
Leubelfing.
Ridknektarne Eriksson och Jönsson.
Smeden.
Smedspojken.
En råttfångare.
En bonde.
En bondgumma.
Tvenne vaktknektar.
Erik Soop
Torsten Stålhandske
Karl Hård
Axel Lillie
} Stumma personer.

SCENERIET.

AKT I: Strandparti på Usedom.
AKT II: I Stettin; I en bondstuga utanför Frankfurt an der Oder; I lägret utanför Frankfurt an der Oder; I slottsparken i Berlin; I Spandaus fästning.
AKT III: På en kyrkogård invid slagfältet vid Breitenfeld-Leipzig; I Auerbachshof.
AKT IV: Landskap i Thüringen med Wartburg; Slottsterass utanför Mainz, vid Rhen; Vid Ingolstadt, vid Donau; München. Ett torg.
AKT V: Lägret vid Alte Veste utanför Nürnberg; Vid Lützen. I en hovslagares smedja; I Wittenbergs slottskyrka.

AKT I.

Strandparti på Usedom. Ekskog, uråldrig, i solbelysning; därunder: gräsmatta med blommor. Genom skogen synes en strimma av havet, ljusblått. Däröver upptornade moln i fantastiska former.

Till höger ett förfallet kloster, som nu är vattenkvarn. Utanför porten ett långt bord med bänkar; under vita och gredelina syrener. Bakom hörnet av byggningen synes stora vattenhjulet och kvarndammen med spång vid luckan; kolvass och gula vattenliljor kanta kvarnrännan. Kvarnverket är stängt och man hör endast vatten susa. Mitt på scenen en madonnabild under ett kapell.

MJÖLNARHUSTRUN

fram till madonnabilden med ett tänt ljus, som hon sätter i en pipa på staketet; korsar sig och faller på knä.

MJÖLNAREN

efter, stannar orörlig och väntar.

MJÖLNARHUSTRUN reser sig.

MJÖLNAREN.

Ingalunda var det min avsikt att störa dig, hustru...

MJÖLNARHUSTRUN.

Vet väl det, kära man; i tolv år ha vi plägat hjonelag, och fastän kriget rasat i dessa år, ha vi hållit husfrid, du med din evangeliska lära och jag med min katolska tro.

MJÖLNAREN.

Att var och en blir salig på sin tro, det lärde jag av min mor redan...

MJÖLNARHUSTRUN.

Många säga väl så, men när det gäller husknut och brödkant, så blir det trångt om saligheten, och så är ofriden där!

MJÖLNAREN.

Hör nu; det är midsommardag; solen skiner och vi skulle glädjas med våra vänner, men det finns intet att ställa på bordet, som du vet; kvarnhjulet har stått still ett år av brist på mäld, ty där Wallensteins hästar trampat, växer ingen säd; och de ha trampat i tolv långa år, kvarnrännan har vuxit igen, och den enda tullen vi fått är några blomster... Sonen är i kriget, och dottern... ja, tigom hellre...

MJÖLNARHUSTRUN.

Vart vill du komma?

MJÖLNAREN.

Om jag visste't! — Ut härifrån från detta elände utan gräns!

MJÖLNARHUSTRUN.

Vart i vida världen, menar du? Pommerland är öde, Mecklenburg förhärjat, Brandenburg för fäfot, vart skall man gå?

MJÖLNAREN.

I kriget, med de andra! Bättre att plundra än plundras!

MJÖLNARHUSTRUN.

Icke så! Bättre äta ollon med kräken än att stjäla sig till steken, och vi få ta de onda dagarne med de goda.

MJÖLNAREN.

Säg de; säg de! — Hur tog du den onda dagen, då kroaterna kastade din dotter på hästryggen och redo bort? Du tog den så illa, att du måste föras till hospitalet i Wolgast...

MJÖLNARHUSTRUN.

Tyst, tyst, tyst! Det var ett Herrans straff för mina synder, att jag levande skulle gå genom dödens dalar och skåda vad jag aldrig anat; kanske desslikes det var en hugsvalelse, att minnet av det förfärliga släcktes ut, så att saknadens bitterhet ej plats blev given.

MJÖLNAREN ser mot fonden.

Det prasslar i småskogen och det rullas kisselstenar...

Lägger sig ner och lyss mot marken.

... det är hovslag och vapenbrak... här stundar ont, hustru! Ondare än i förr års, då kroaterna mördade uppåt bäckkällan så kvarnfallet gick rött och stora hjulet vispade blod som vid höstslakt; minns du liket, som fastnat i skovlarne och välte opp och ner, opp och ner... jag ser'et än, och axelmulen bär märket... därför säger de att näckblommorna ä röda i år... och ålarna i dammen ä så feta som aldrig förr, men ingen törs på att äta dem, för de lukta som kadaver och äro likblåa i köttet.

Tre ollonplockerskor, utmärglade och trasiga, in: de samla ollon under ekarne och stoppa i påsar.

Där är ollonfolket, de enda fåglar, som stryka i år! Stararne ha aldrig kommit, nötkråkan uteblir, inga svalor bygga under takskägget, inga råkor eller vildduvor på den osådda åkern, som endast bär

tistel och puktörne; ingen gädda slår i vassbänken, ingen aborre står på stengrundet; fiskarne i ån och bäcken ha vandrat ut i havet, skrämda av bösseskott och kanondunder! O land! land! mitt arma tyska land! Vad ha vi gjort att vi så skola lida?

MJÖLNARHUSTRUN.

Vi ha syndat!

MJÖLNAREN.

Vilka vi? Det går ju ut över både onda och goda, över evangeliska och påvliga, över kejserliga och kurfurstliga? — Tilly inkvarterar och brandskattar ju hos sina egna katolska; och Wallenstein, den ryslige friedländaren, plundrar ju sitt eget hertigdöme Mecklenburg! Det är ju den babyloniska förbistringen, det är syndafloden, yttersta dagarne!

Paus; han lyssnar.

Se där: Apokalypsens ryttare!

En bajersk ryttare, Kronbergare kallad, rider in i fonden, från vänster; hästen är svart, ridtyget svart med silverbeslag; ryttaren är i svart järnrustning med en vit dödskalle ovanpå den slutna hjälmen; han för en lans med en vit liten fana. Han rider långsamt och spejar utåt havet; stannar mitt i fonden; öppnar visiret och ser å nyo utåt havet; fäller visiret och rider ut till höger.

Mjölnaren och Hustrun ha dolt sig bakom madonnabilden.

Dödens förtrav? Vem kommer sedan? — En kroat!

En kroat in från vänster; bakpå hästen tornister, döda gäss och höns, klädesplagg, en korg etc. Han följer i gående bajraren och ser rätt framför sig.

Ollonplockerskorna följa efter kroaten och synas plocka upp något.

Ser du kråkorna följa såningsmannen! Såningsmannen är hästen — o Gud, den som vore häst i dessa tider!

Tiggare och marodörer in, följa de förre, tyst och smygande.

Eftertruppen, eländet, hungern, stölden, lasten! alla lasterna! och vanäran! — Allt för ärans skull, och för dygdens och religionens!

Två walloner in till fot; stiga upp på en kulle och speja utåt havet.

Tillys walloner! Och vad speja de efter? Molnkåporna utåt havs bådar åska! men de där frukta varken himmelens åska eller underjordens eldar!

Wallonerna skynda ut.

MJÖLNARHUSTRUN.

Här stundar ont!

MJÖLNAREN.

Nytt ont! Finns det något ont, som ej är gammalt för oss? Ett nytt brott, en ny last, det skulle vara ett genium att vara påhittigt!

MJÖLNARHUSTRUN.

Häda icke! Nog märkte du, att i lyckans dagar olyckan stod bakom dörren, och att i nödens stund hjälpen satt i spisen och väntade. Extatiskt. Se där i norr: de gyllne molnen föra icke åska, ty bakom de molnen skall sol gå upp; från Norden skall den otrötte Gideon komma, ty Herrans ande vilar sig i Nordanlanden!

MJÖLNAREN.

Var tog du det ifrån? Norr-gök är sorg-gök! Danska Kristian, den fjärde kallad, kom nerramlande

här från norr, för att hjälpa oss, som det hette, men han blev så illa slagen vid Lutter av Tserklas Tilly, att vi haft det sju gånger värre sen.

MJÖLNARHUSTRUN.

Längre norråt; längre norråt!

MJÖLNAREN.

Däruppe där svensken sitter? Di har nog skrocka om den med, sen han var nere och grasserade i polska Preussen, men han håller sig vackert hemma...

MJÖLNARHUSTRUN

ser utåt havet och skyggar med handen för ögonen.

Tro mig, tro mig! Jag ser kors på himlen, ett kors, fyra kors, fem, åtta, nio, så många som ingen kan räkna, och de äro som gul råg, och under dem ser jag vita måsar stora som skepp; och den gode ljuse mannen står i framstammen och lyfter sina händer välsignande över vattnet och landen — går han på vattnet, kan jag icke skönja, men tusenden människor stå på stränderna och hälsa den gode och ljuse: välsignad vare han, som kommer i Herrans namn!

MJÖLNAREN.

Var ser du allt det där?

MJÖLNARHUSTRUN.

Ini mina ögon, när jag lyfter dem mot molnet!

MJÖLNAREN.

Ja, du ser i syne, du! Jag ser ingenting! — Jo, jag ser fogden i Wolgast komma ridande med stadstjänaren frammanför. Ser åt vänster. Gå in du, hustru, ty här blir nog en stram sittning.

MJÖLNARHUSTRUN.

Det är en mörk man, fogden; men efter honom kommer den ljuse!

Går in i huset.

FOGDEN in ridande på en åsna, som ledes av STADSTJÄNAREN.

FOGDEN stiger av.

Guds fred, Martin mjölnare!

MJÖLNAREN.

Gud signe fogden! — Var så god och sitt ner!

FOGDEN

sätter sig vid bordet; funderar en stund.

MJÖLNAREN.

Är det ont nytt eller gott nytt?

FOGDEN hastigt.

Martin, har du hört talas om Restitutionsediktet?

MJÖLNAREN.

Re-sti-tu-tions-ediktet? Månne väl det!

FOGDEN.

Restituera, hoc est: återställa, återbörda till sin ursprunglige ägare. Nåväl: då den protestantiska rörelsen en gång började utbreda sig här i norra Tyskland, indrogo de lutherske alla andliga gods, däribland även klostren, som de påstodo sakna ägare, eller vara res nullius. Ibland dessa kloster befann sig även detta Cisterciensernas, som du köpt och inrättat till mjölkvarn.

Tar fram ett papper.

På grund av det kejserliga ediktet och i kraft av min beställning som confiscator imperii ser jag mig nödsakad förklara din egendom återbördad och är den dig alltså frånhänd!

MJÖLNAREN.

Kejsaren begagnar sålunda religionen för att tillgripa egendom?

FOGDEN.

Alldeles som protestanterna den gången, då de under trons täckmantel stulo kyrksilver och klosterjordar.

MJÖLNAREN.

Vilken åtgärd godkändes genom religionsfreden i Augsburg...

FOGDEN.

Och upphävdes genom slaget på Vita Bergen. Du ser: hut går hem! och orätt fånget är lätt förgånget. Du har köpt tjuvagods, och nu är du ifrån det!

MJÖLNAREN.

Skall det bli kloster igen?

FOGDEN.

Nej! Det skall bli kejserligt förrådshus för trupperna.

MJÖLNAREN.

Förlåt en fråga: är fogden katolik?

FOGDEN.

Sådana frågor ha vi slutat framställa, och på goda grunder, ty de hundraåriga trosstriderna bilades, och vi lärde oss med kristlig fördragsamhet bo och bygga invid varandra. Varför vill du nu lyfta söndringens tveeggade svärd mellan oss?

MJÖLNAREN.

Det vill jag icke...

FOGDEN.

Nå, då skall du icke heller veta min tro!... Till annat: har du sett molnet därute över havet?

MJÖLNAREN.

Ja, måtte väl det!

FOGDEN.

Nu säger några att det är krutdunster, andra att det är åskväder. Man har hört dunder, sett blixtar; och gamla kvinnor säga sig ha varsnat en del tecken — du förstår...

MJÖLNAREN.

Något sådant sa min käring nyss. Vad tror I?

FOGDEN.

Jag vågar inte tro, men jag hoppas... hoppas att den stora ofriden skall se ett slut, att våra åkrar skola besås igen och att våra barn må skåda bättre tider.

MJÖLNAREN.

Våra barn; mina barn, som gått vilse i världen, och som jag väntade en gång få hälsa välkomna igen under detta fädernetak... vilket icke mer är mitt! I sanning, jag har intet att hoppas mer; och hustrun! — detta går hon icke igenom!

FOGDEN.

Martin, visste du vad jag och de mina gått igenom... visste du! Reser sig. Stadstjänare! Anslå plakatet!

STADSTJÄNAREN
tar upp ett papper, som han klistrar på Mjölnarens dörr.

FOGDEN.

För ut ditt bohag, innan exekutorerna komma...

MJÖLNAREN.

Vartill? Ensam rår jag icke, och hustrun är sjuk; sjukare blir hon. Och drar jag ut mitt bohag på backen, så komma kroaterna!

FOGDEN.

Vad har din hustru?

MJÖLNAREN
då Hustrun synes på trappan; pekar på sin panna.

Tyst!

FOGDEN.

Mitt ärende är uträttat; var mig icke gramse, ty jag har endast gjort min tjänst! Paus. Vet du att att det är festdag i dag? Inte? Jo, i Wolgast firas hundrade årsdagen av Augsburgerkonfessionen, som gav protestanterna friheten.

MJÖLNAREN.

Friheten?

FOGDEN.

Ja! — Kom in på festen; det skall förströ dig, stärka ditt mod, och din tro!

MJÖLNAREN.

Stor tack! men som hustrun icke kan vara med, därför att hon är katolsk, så uteblir jag.

MJÖLNARHUSTRUN synar plakatet.

Vad står här skrivet?

MJÖLNAREN.

Det står: Herren gav och Herren tog, välsignat vare Herrens namn! — Och det är uttytt:
Vi äro komna från gård och grund.

MJÖLNARHUSTRUN faller ner sanslös.

MJÖLNAREN.

Det var mer än hon kunde bära. — Hjälpen mig!

Mjölnaren och Stadstjänaren närma sig Hustrun.

FOGDEN lugnt.

Är hon död?

MJÖLNAREN.

Nej! Men varför står I som en död man?

FOGDEN.

Därför att jag skådat så mycket elände, att jag varken kan lida eller röras mer.

MJÖLNAREN sätter sig på bänken.

Min själ, I har rätt! Lik mycket om hon ligger därinne eller härute! Jag tror jag önskade henne hälst på sjöbotten, och mig med! Så lustigt; jag är nästan glad — att det är som det är!

Walloner fly över scenen i bakgrunden.

MJÖLNAREN.

Vad löpa de där för?

FOGDEN.

Det har jag frågat mig hela dagen. Här sker något i fjärran, som vi icke känna men som dessa asfåglar ha vädrat... Skall du inte hjälpa hustrun?

MJÖLNAREN.

Nej, jag kan icke röra ett finger, om ock hjärtat ville brista; olyckorna ha lamslagit mig och jag skall

aldrig se en glad dag mer; men jag kan heller aldrig gråta! — Där ligger den, som var min ungdoms brud, den enda kvinna, som ägt mitt hjärta — sonen i krig, dottern skändad — tänk er skändad... O mitt arma, arma land, vad har du gjort?

FOGDEN.

Ett rike, som söndrar sig mot sig självt, kan icke varda beståndande.

MJÖLNAREN.

Ja, det kan man säga!...

STADSTJÄNAREN till Fogden.

Se, herre, se — hägringen över sjön!

Man ser nu molnet över havet antaga formen av en gammal stad med torn, gavlar, tinnar och spiror, men såsom skuggbild i molnets färgtoner.

FOGDEN till Mjölnaren.

Vad är detta?

MJÖLNAREN utan att vända sig om.

Det är en spökbild eller hägring. Folket säger att det är Vineta, staden som plundrades av danskar och svenskar och sedan sjönk till havsbotten.

FOGDEN.

Den låg där ute då?

MJÖLNAREN.

På ön Wollin; dess invånare voro stora Kristushatare, mer vet jag inte!

Det uttränger rök ur kvarnbyggnaden.

STADSTJÄNAREN.

Det brinner i kvarnen! Släck, i Jesu namn!

FOGDEN.

Öppna kvarnluckan, mjölnare, och släpp på vattnet!

MJÖLNAREN.

Vad skulle det tjäna till?

FOGDEN.

Rädda ditt bohag, människa!

MJÖLNAREN.

Nä! Det skulle bara tas av de mordbrännande wallonerna!

STADSTJÄNAREN.

Se, fogde, nu, nu spökar det nytt därute. Se, korsen! — Guldkorsen!

I hägringen synas nu ett stort antal masttoppar med flaggor; det gula korset på blå botten.

MJÖLNARHUSTRUN
vaknar och reser sig.

Vineta har sjunkit och dess hednahus ha störtat inför korsets tecken! Guldkonungen är här, förlossaren har kommit! Välsignad vare han, som kommer i Herrans namn! Hosiannah!

FOGDEN till Mjölnaren.

Vad yrar hon om?

MJÖLNAREN.

Sen hon blev vurmig påstår hon, att hennes själ är ute och vandrar, medan kroppen ligger som död! — Därmed må vara, men därute har hänt något!

Buller utanför scenen.

EN RÖST.

Svensken kommer!

RÖST II.

Svensken kommer!

FOGDEN.

Svensken kommer!

MJÖLNAREN.

Svensken kommer!

Walloner fly från vänster till höger, följda av ollonfolk och marodörer.

FOGDEN.

Farväl då, Martin; jag vänder åter till staden för att kunskapa!

MJÖLNARHUSTRUN.

Varför röker det i kvarnen?

MJÖLNAREN.

Därför att det brinner, och det brinner, därför att wallonerna tänt eld! — Låt kejsarns hus brinna; det skall bli till en midsommareld att vägleda svensken! — Se; råttorna ge sig av från det brinnande huset. Kom, hustru, göra vi sammaledes. Ut i vida världen!

Nu synas de blågula flaggorna tydligare, och därunder översta seglen.

STADSTJÄNAREN II in hastigt.

Herr fogden!

FOGDEN.

Tala!

STADSTJÄNAREN II.

Svenskarne ha landstigit redan i dag morse, därpå ha de slagit läger, och nu äro de här!

FOGDEN.

Och de kejserliga?

STADSTJÄNAREN II.

De kejserlige draga sig undan, utan motstånd!

FOGDEN.

Ofattligt! Men allting är ofattligt i detta krig, där man icke vet vem som är vän och vem som är fiende. — Vad menar vårt folk?

STADSTJÄNAREN II.

Folket jublar mot sina befriare!

Folk, bönder och stadsbor ha samlats på scenen.

FOGDEN till folket.

Det brinner i kvarnen, släcken elden! Släcken elden!

Några rusa in i kvarnen, varefter röken småningom upphör.

FOGDEN till Mjölnaren.

Solen har gått fram ur molnet; nu kan du blåsa på kejsaren och sätta dig under eget tak igen. Sådant är livet, Martin!

MJÖLNAREN

gående upp på slussen, öppnar damluckan.

MJÖLNARHUSTRUN går till vänster.

MJÖLNAREN

kommer ner från slussen, fram till Fogden.

Är det rätt, att man giver kejsaren skatt?

FOGDEN.

Farisé! — Giv Gudi vad Gudi tillhörer; alltid får kejsaren vad honom med rätta tillkommer!

MJÖLNAREN.

Vems vän är I?

FOGDEN.

Jag är Catos vän och Platos vän, men hälst det rättas.

EN SVENSK HÄROLD, företrädd av tre trumpetare och tre pukslagare; åtföljda av KVARTERMÄSTAREN och FÄLTVÄBELN.

FOGDEN.

Seså! nu få vi veta besked!

Trumpetarne blåsa fanfar och pukslagarne slå; Folket samlas omkring dem.

HÄROLDEN läser från ett plakat.

»Gustavus Adolphus Rex Svecorum etcetera görer härmed veterligt och förkunnat för alla folk av den Tyska nationen och den Evangeliska bekännelsen, att han landstigit i Pommerland som vän och beskyddare endast och allenast i den avsikten att rädda trosförvanter från de Papisters olidliga förtryck, att förvärva samvetsfrihet åt bekännarne av den rena evangeliska läran. Och tillförsäkra Vi landets innebyggare säkerhet till personlig frihet och äganderätt, uppmanande envar att för kommenderande officer angiva den, som varder beträdd med stöld, plundring eller olaga utskrivning, att han utan uppskov må befordras till vederbörligt straff.

Givet i Wolgast från Vårt Högkvarter.

Gustavus, som ovan.»

Trumpeter och pukor. Härolden går; Fältväbeln och Kvartermästaren stanna samt börja mäta upp marken.

FOGDEN till Mjölnaren.

Nåå?

MJÖLNAREN river sig i huvet.

Ja! Det är gott, mycket gott... men —

FOGDEN.

Det fanns ett missljud... Hör du, hustrun din är ju papist; alltså kommer svensken för att försvara dig mot henne!

MJÖLNAREN.

Jag skulle velat haft det lite annorlundare... men man får vara nöjd, vara nöjd!

KVARTERMÄSTAREN
har läst plakatet på kvarnens dörr.

Är det kejsarens kvarn?

FOGDEN.

Näej!

KVARTERMÄSTAREN.

Tillhör ju papisterna, efter vad papperet säger här. Till Väbeln. Den passar oss till inkvarteringen för generalspersonerna. Skriv upp den!

FOGDEN.

Förlåt, stränge herre, men främlingen kom ju denna gång som vän?

FÄLTVÄBELN skrävlande.

Främlingen? Svenskens konung är icke främling här i landet. Kurfursten av Brandenburg är hans svåger, liksom fursten av Siebenbürgen Bethlen Gabor en gång var det; kurfursten av Pfalz är hans frände, med hertigarne av Mecklenburg, Lauenburg och Holstein är han i släktskap, med lantgreven av Hessen likaså, och märk väl hans syskonbarn konung Sigismund av Polen gör konungen av Sverige till släkting med själva kejsar Ferdinand den andre. Dessutom är min konung tysk furste i generalguvernementet

Preussen, med huvudorterna Braunsberg, Elbing, Pillau, Memel. Alltså icke så mycket främling? Eller hur? Vasa? Hä-u!

FOGDEN.

Varen välkomne då, stränge herrar, till ert frändesland! Hoppas resan över var god!

KVARTERMÄSTAREN.

Passelig!

FOGDEN.

Jag rekommenderar mig som stadsfogde i Wolgast och anbefaller detta godsinnade folket i herrarnes bästa åtanka.

Svenska soldater och trossfolk komma in; tälta, slå upp bodar, göra eldstäder med koktyg; sätta upp fältsmedja, skostall, flytta in bord och bänkar etc. Det har mörknat över havet; det susar i träden och bränningarne höras gå.

FOGDEN till Mjölnaren.

Nu är du av med kvarnen igen, tills vidare, men det är säkraste vägen att få tillbaks den!

MJÖLNAREN.

Drömmar! Nej, nu tar jag hellre anvärvning och stryker kring riket, än jag sitter här och mal tomning, medan vattnet rinner förgäves! — Här finns grytor, och är man i rullorna får man alltid mat!

Svenska fanor planteras vid kvarndörren, där även vakt uppställes.

FOGDEN.

Lycka till! Martin! Nu kommer en ny tid, ond för några, god för andra! Lycka till!

Går ut med Stadstjänaren och åsnan.

MJÖLNAREN går till höger, tankfull.

Fältväbeln och Kvartermästaren sätta sig vid ett bord.

FÄLTVÄBELN.

Det var själva, hm! till resa — får inte svära i tjänsten — tre veckor i motvind; vet du att det var en dålig början. Och så åt di upp hela provianten, så vi måste brandskatta Öland; det var en slem ting och öländingarne äro icke glada på oss! — Nå, nu ä vi här! Men vi ha ingenting att äta, jag vill inte tala om dricka; —

Gapar och slickar sig om mustascherna.

— inte en häst till trossen, ännu mindre en kusk! Generalerna, som väntas varje ögonblick, få sova på tomma mjölsäckar med tomma magar! Sapperment! Det behövs mycket religion till ett sådant fälttåg!

KVARTERMÄSTAREN.

Gott att ha lite religion, och du kunde behöva mera!

FÄLTVÄBELN.

Och du lite mera humör! Vi ha väl inte kommit hit att omvända rödskinn eller döpa turkar!

KVARTERMÄSTAREN.

Turken, min son, den sitter i ditt hjärta; sök den där och, för visso, du skall finna den!

FÄLTVÄBELN.

Är du på den kanten, gubbe?

KVARTERMÄSTAREN.

Jag är icke på någon kant, men jag skulle vilja framställa en fråga, en livsfråga, unge man; en fråga för hela livet: Accentuerar. Vet, du, vad, som, gör, en, kristen — Hastigare. — till vad han är? — Nej, det, vet, du, inte! — Jag skall säga det! — Det, är: nådavalet!

FÄLTVÄBELN
vänder ryggen och går uppåt fonden.

Gå hem och lägg dig, och tag något gammalt på dig!

KVARTERMÄSTAREN
utan att låta sig störas.

Det finnes sekterister och proselytmakare, som påstå att konkordieformeln är bindande för alla nonkonformister, men därvid glömma de en sak — ge mig si! — Den sista symboliska boken, given anno 1577 på konventet i Torgau...

FÄLTVÄBELN.

Håll din käft!

KVARTERMÄSTAREN.

Sa jag Torgau? Jag menade — vad hette det nu igen? Vänta lite, jag är straxt på't!

Funderar och räknar på fingrarne. Trumslagare slå på trumma.

FÄLTVÄBELN
sätter sig vid ett bord, tar fram papper och skrivdon ur en väska. En hop kvinnor (soldathustrur) samlas på scenen.

Tyst med trummorna! — Profoss! kom här!

PROFOSSEN fram.

FÄLTVÄBELN proklamerar.

Alldenstund läger nu skall formeras, och då jämlikt krigsartiklarne inga lösa kvinnor tålas i kvarteret, utan endast soldatens hustru får finnas i dess närhet, så har generalbefälhavaren förordnat att varje kvinnfolk, som ej med vigselattest kan styrka ett rätt äktenskap med tjänstgörande soldat, ryttare, knekt eller trossfolk, skall drivas ut!

Han I papperna klara nu, kärngar!

Kvinnfolken nalkas bordet och framvisa små smutsiga papper.

KVINNAN I.

Söta, goa, nådiga fältvävarn...

FÄLTVÄBELN talar fort.

Håll truten till jag frågar dig!

Läser i papperet.

Anna Magreta... Det bryr jag mig så blankt fan om; vem är du gift med? Smålandsryttare numro 246. — Profoss! Titta i rullan på Smålandsryttare: numro 246.

PROFOSSEN läser.

Smålandsryttare numro 246. Gift!

FÄLTVÄBELN.

Gå, käring! Du kan diska i matgropen! Marsch!

KVINNAN I går.

FÄLTVÄBELN skriker.

Numro två!

KVINNAN II.

Söta, goa... det är numro 68!...

FÄLTVÄBELN skriker.

Ska du korrexera mig! När jag säger numro två, nå är du numro två. Din man däremot kan vara numro 68. Ge mej si! — Smålandsryttare numro 68! Profoss, titta i rullan på Smålandsryttare! Numro 68.

PROFOSSEN läser.

Smålandsryttare, numro 68! — Vakant!

FÄLTVÄBELN.

Vakant? — Är han dö?

PROFOSSEN.

Han ä dö!

FÄLTVÄBELN.

Jaså, din inpiskade kåna; tror du, att det här är något giftermålskomptoar. Har du gått i fält för att kapa åt dig en man? Menar du, att här är någon militärförsörjning för änkor och faderlösa, ut! ut! ut!

KVINNAN II.

Han ä inte dö! Han ä inte dö!

FÄLTVÄBELN.

Har han rymt, då ska vi hänga'n som desertör, så blir det ändå vakans! Ut! ut! ut! kvinna! — Profoss, tag bort kvinnan! Kvartermästarn!

KVARTERMÄSTAREN.

Javäl! — Det var religionssamtalet i Marburg!

Profossen för ut kvinnan.

FÄLTVÄBELN.

Gud bevare konungen! men nog är det ett elände, att man ska dra konor med sig i trossen!

KVARTERMÄSTAREN.

Paulus säger: Bättre gifta sig än brinna!

FÄLTVÄBELN.

Liksom inte giftas var att brinna! Emellertid, vill du inte ta kvinnfolkena med dig och hålla brödmönstring där borta, för snart ä generalerna här, och då ska lägret vara putsat som ett kammargolv!

KVARTERMÄSTAREN.

Vet du vad, min son, men jag har gjort ett förbund med mina ögon, och kvinna av kvinna född är en brand ur helvetet!

FÄLTVÄBELN.

Tag profossen med dig; han kommer med ris och skorpioner, om du inte kan lita på ditt kött!

KVARTERMÄSTAREN.

Mitt kött? — Å skäms! — Följen mig, kvinnor!

Går åtföljd av kvinnorna.

SKOLMÄSTAREN,

en gammal soldat med träben, glasögon och rotting, in.

Gu' bevare väbeln!

FÄLTVÄBELN.

Gu' bevare dig själv, gamle Krut! — Vad söker du?

SKOLMÄSTAREN.

Jag söker en plats för mina pojkar!

FÄLTVÄBELN.

Är det så fasans brått med din abrakadabra? Ge pojkarne skollov i dag och låt dem kasta sten nere i sjöstranden! Men skriker de, så får du vrida om halsen på dem; här ska vara tyst nämligen, för generalerna komma hit att sova!

I fonden ha skottar inkommit och dansa efter en säckpipa; mitt på scenen en svensk fiolspelare.

SKOLMÄSTAREN.

Gu' bevare konungen, men vet fältväbeln varför kvinnor och barn måtte me ut i kriget?

FÄLTVÄBELN.

Därför att det inte fanns något att äta hemma i landet, förmodar jag.

SKOLMÄSTAREN.

Finns det något att äta här, då? Jag har inte sett ett kakhål ännu..

FÄLTVÄBELN.

Var så god och gör dina reflexioner hemma och gå inte här och konspirera, för då kommer du att hänga i ett träd tills köttet lossnat från dina murkna ben. Vet du vad det var?

Reser sig.

SKOLMÄSTAREN.

Såå? Det är så man träterar en kunskapens och vetandets källa, en skogarnes skog, en Hortus Deliciarum, vars enda affection är att vara en servus servorum eruditorum...

FÄLTVÄBELN.

Abrakadabra, abrakadabra, abrakadabra, ortus meretricorum, in secula seculorum. Eistenueian panton ton filon; kai hapanton, kai paranton kai panton proserkomenon filo. Vet du vad det var för slag?

SKOLMÄSTAREN.

Det var finska?

FÄLTVÄBELN.

Nej du, det var grekiska... för jag har varit fem semestrar i Uppsala som liber studiosus; söp och slogs, värvades... men nu är jag här! Alltså, vetandets källa, rinn i väg och drag till skogarnes skog!

SKOLMÄSTAREN.

Jauseif beseiser eljaun! Är du med på den?

FÄLTVÄBELN.

Hazur tomim poalau! — Kan du växla med den? Gå nu till kvartermästaren och abrakadabrera med honom, för här kommer storgubbar!

SKOLMÄSTAREN går.

En trevlig midsommardag det här!

FÄLTVÄBELN.

Du skulle ha velat dansa kring midsommarstången du!

SKOLMÄSTAREN.

Hånar du olyckan; vet du ej att det är min ära ha förlorat en ledamot i fälttåg.

FÄLTVÄBELN.

I fel-tåget från krogen efter ett stuprus gick du och ramla i diket, så du bröt benet av dig. Det står i rullan, ser du, och därför får du som tuppen sova på ett ben, gamla fyllhund! Salum Aleikum!

SKOLMÄSTAREN.

Seid mauchel! — Räv! Går.

FÄLTVÄBELN.

Gås!

EN FINSK FÄNRIK in, jämte EN DANSK FÄNRIK.

FINSK FÄNRIK
bryter på finska, skrikande.

Kan man nu tänka sig...

DANSK FÄNRIK bryter på danska.

Jag har brukt många pängar, men jag kan alllikaväl icke sige att jag är bang min kåna skall skända på mig...

FINSK FÄNRIK.

Nå, men kan man nu tänka sig...

DANSK FÄNRIK.

Var var det vi slapp?

FINSK FÄNRIK.

Inte kan jag nu säga det!

DANSK FÄNRIK.

De skall icke snacke mig om munden, for fanden!

FINSK FÄNRIK.

Nå nå, nå nå!

Trumpetsignaler runt om scenen.

Oj, blåser det nu inte redan till sänga-fred!

DANSK FÄNRIK.

Nå, såmen, varför vill de icke ha moro i aftens?

FINSK FÄNRIK.

Inte täcks jag nu dansa ve tarmpipan som de skotske där snurra, och spelebågen skulle de ha gett tattarpass på heligafton, då en inte torde lida något kungkelifus i lägret! Oj, att jag vore hemma på nytt och vore fri från allt det häringa papisteriet... nog ha de spela pjäs med mig, men, pino-å-dö, kommer jag nu bara tebaka, så står jag rabbis...

FÄLTVÄBELN

har rest sig och givit tecken till tystnad åt skottarne och fiolspelarn. Nu nalkas han fänrikarne.

Fänriken ska inte tala så högt! Generalspersonerna komma just nu!

FINSK FÄNRIK.

Inte känner jag nu generalspersonerna, inte.

FÄLTVÄBELN.

Så skall han få känna dem! Giv akt!

Trumpetfanfarer. Det blir tyst på scenen; alla rätta på sig och se till vänster. Fältväbeln och Fänrikarne stå dolda av ett träd, att de icke synas av generalerna. Nu börjar defilén, från vänster mitt på scenen till höger in i kvarnen, där hedersvakten står.

Gustav Horn först, sorgklädd; straxt efter följer: Nils Brahe.

FÄLTVÄBELN till Fänrikarne.

Gustav Horn! Son av Karl Henriksson Horn...

FINSK FÄNRIK.

Horn av Kankas, finnen? Kan man nu tänka sig...

FÄLTVÄBELN.

Jo, men fänriken kan tänka sig lite tystare. Emellertid: Karl Henriksson var dödsdömd av Carl IX vid Linköpings blodbad, men benådades.

FINSK FÄNRIK.

Oj, för det blodbadet.

FÄLTVÄBELN.

Nils Brahe! — Son av Abraham Brahe, som satt domare vid Linköpings blodbad.

FINSK FÄNRIK.

Oj, nej då; och syskonbarn eller kusin med Ebba Brahe.

FÄLTVÄBELN.

Tyst, tyst, tyst!

Johan Banér.

FÄLTVÄBELN.

Johan Banér!

FINSK FÄNRIK.

Nog är det kungen!

FÄLTVÄBELN.

Nej, men han är mycket lik honom. — Son av Kristina Sture och Gustav Banér, som halshöggs i Linköpings blodbad.

FINSK FÄNRIK.

Kan man nu tänka sig!

Fredrik Stenbock.

FÄLTVÄBELN.

Fredrik Stenbock. Sonson av Malin Sture och Erik Stenbock, Gustav Vasas svåger; benådad vid Linköpings blodbad!

FINSK FÄNRIK.

Oj, nej då, för Vasar och Sturar!

Lennart Torstensson.

FÄLTVÄBELN.

Lennart Torstensson, son av förrädaren Torsten Lennartson, som gick med Sigismund till Polen.

Erik Soop.

FÄLTVÄBELN.

Erik Soop på Västgöta Ryttare, räddade konungens liv vid Weissenburg...

FINSK FÄNRIK.

Aldrig nånsin i livet...

FÄLTVÄBELN.

Schy! Karl Hård på Västgötarne, med Axel Lillie på Österbottningarne!

Karl Hård. Axel Lillie.

FÄLTVÄBELN.

Den, som kommer nu, känner du väl igen? Torsten Stålhandske på Finska Ryttarne.

FINSK FÄNRIK.

Nej, nu täcks jag inte...

FÄLTVÄBELN håller honom tillbaka.

Tyst!

Torsten Stålhandske.

FINSK FÄNRIK.

Du store, mäktige Gud, är det inte som hela Svenska Historien tågade ut i Guds fria natur...

FÄLTVÄBELN

Håll! Det kommer fler! — Åke Tott, kung Erik XIV:s dotterson; Vasablod! Konungens kusin.

Åke Tott.

FINSK FÄNRIK.

Piller och paller och lapperi, det är allt vad jag sett tills nu, eller hur du dansker?

Ser sig om och märker att dansken försvunnit.

Nå, men har inte den palevaskern echapperat! Det stack nu honom i ögonen som en pinnso dessa härа pamparna för di inte va danska rävar...

FÄLTVÄBELN.

Fänrik, min plikt bjuder mig säga er oförbehållsamt, att i svenskarnes läger inga okväden äro tillåtna mot någon nationalitet — icke ens mot judar eller tattare. — Det är vår konungs bud, och det måste respekteras.

FINSK FÄNRIK.

Nå, nog ä de ju mera fördomsfritt än man ä van te. Men de kejserliga då!

FÄLTVÄBELN.

De kejserliga äro icke en nationalitet.

Erik Rålamb in, svartklädd med två fjädrar i hatten: en vit, en röd.

FÄLTVÄBELN.

Konungens, eller rättare drottningens kammarherre, Erik Rålamb. Hans farbror blev halshuggen i Kalmar av hertig Karl!

FINSK FÄNRIK.

Då kan man nu vänta kungen snart självver!

FÄLTVÄBELN.

Säkert! säkert!

ÅKE TOTT

ut ur kvarnen, med hatten i handen; uppretad.

Därinne kan inte själva fan vara! — Väbel, vad är det för kvarter I givit oss! Det luktar ju brandrök och är hett som i helvetet.

FÄLTVÄBELN.

Stränge herre, vi ha intet annat; och att kroaterna tänt på innan vi hunnit fram, kunde vi icke hjälpa.

ÅKE TOTT.

Duka då bordet här ute och se till att vi få gott vin, åtminstone!

FÄLTVÄBELN.

Gud nåde oss, men det finns inte en brödkant i hela lägret.

ÅKE TOTT.

Drag ut och fouragera då!

FÄLTVÄBELN.

Herren menar att taga av befolkningen. För det första finns det ingenting att taga; ty de kejserliga ha plundrat ut landet, och för det andra...

ÅKE TOTT.

Och för det tredje ska du rida trämärr, om du lämnar dina officerare utan mat, du och kvartermästaren, och för det fjärde är konungen straxt här för att spisa kväll!

JOHAN BANÉR
ut ur kvarnen, barhuvad.

Jag har sovit i lador och svinstallar, men ta mig tusan djävlar om jag varit med om sådant något! — Var är kvartermästaren?

ÅKE TOTT.

Han är på kånmönstring; men vi har väbeln här!

JOHAN BANÉR.

Jaså, då får väbeln låta tälta här utanför.

FÄLTVÄBELN.

Med förlov, men konungens tält skall stå här, och trossen har icke kommit!

FREDRIK STENBOCK
ut med stövlarne i handen och kastar dem framåt Tott.

Finns det nån djävul här, som kan borsta ett par stövlor?

ÅKE TOTT sparkar undan stövlarne.

FREDRIK STENBOCK.

Understår du dig att sparka mina stövlor!

ÅKE TOTT.

Kom hit ska jag sparka dig! på ett ställe jag underförstår.

FREDRIK STENBOCK.

Satisfaktion! Satisfaktion!

ERIK RÅLAMB ut.

Go herrar! Fältmarskalken ber om husfrid! Utom att hans sons nyss timade frånfälle böjt hans sinne under sorgen, har även resans mödor medtagit hans hälsa! Frid, i Jesu namn, frid!

ÅKE TOTT.

Det är vackert att säga åt hungriga människor; jag är nämligen så hungrig att jag svettas ut i hårändarne och skulle kunna äta min tunga.

ERIK RÅLAMB.

Är det nytt för Åke Tott att möta umbäranden i fält?

ÅKE TOTT.

Nej, inte när det är nödtvång; men här är slarv från trossfolkets sida!

JOHAN BANÉR.

Ett sådant innerligt förbannat slarv...

FÄLTVÄBELN.

Nej, stränge herrar, det är icke slarv...

ÅKE TOTT.

Hugg honom på truten, om han svarar...

FREDRIK STENBOCK.

Jag ger maten fan, bara jag får borstade stövlar...

ÅKE TOTT.

Sprätthöken.

FREDRIK STENBOCK.

Och du då; brödgöken!

ERIK RÅLAMB.

Fredrik, retas icke med den vilde Åke; han är ju ett bortskämt kungabarn...

JOHAN BANÉR.

Du, Åke, det lär vara någon fest i Wolgast; opp på hästarne, så ska vi in och skaffa oss lite midsommarsbete för våra pängar!

ÅKE TOTT.

Vilken lysande lösning på matfrågan... till häst!

Skyndar ut, följd av Johan Banér.

FREDRIK STENBOCK

skjuter på sig stövlorna och skyndar efter.

Vänta lite! — Här är jag! — Åke, min vän, stopp lite! Ut.

KVARTERMÄSTAREN

har kommit in, vänder sig till Fältväbeln.

Detta skall vara Herrans redskap...

FÄLTVÄBELN.

Alla kvastar äro icke rena, och vissa skovlar ännu mindre!

FINSK FÄNRIK fram.

Visst tycker jag ju, att det är alldeles för märkvärdigt få se de halshuggna herrarnes avkommor och fränder så här sammanträdda på en fläck...

FÄLTVÄBELN.

Där ser du vår store konungs ädla och försonliga sinnelag; men hemma i Stockholm sitter ännu flera Linköpingsherrar: Johan Sparre, riksrådet, är son till Erik Sparre, halshuggen; Per Banér, kanslichefen, är son till Ture Banér, halshuggen; Nils Bjelke, riksråd, är halshuggne Ture Bjelkes frände. Den grymme Carl den niondes milde son försonar vad fadren brutit. Det kallar visst kvartermästaren satisfactio vicaria personalis eller den personliga ställföreträdande tillfyllestgörelsen...

KVARTERMÄSTAREN.

Jag? Nej långt ifrån... det är Anselmus av Kanterborry och den heretikern Abelard, som i motsättning mot nonkonformisterna... har velat fastslå som bevisat av Galaterbrevet...

FÄLTVÄBELN.

Håll! håll där! Tänk att jag skulle gå och röra på den där tunntappen! — Nu rinner han... låtom oss fly fänrik! — Ah! Här kommer en präst...

FABRICIUS, hovpredikanten, in med sekreteraren GRUBBE.

FÄLTVÄBELN till Finsk Fänrik.

Hovpredikanten Fabricius, och sekreteraren Lars Grubbe! Konungen må icke vara långt borta!

FINSK FÄNRIK.

Nej men hör nu...

FABRICIUS talar tyst till Grubbe.

LARS GRUBBE till Erik Rålamb.

Hans Majestät är i antågande och ber få tältat invid generalernas kvarter.

ERIK RÅLAMB till Fältväbeln.

Fort! Hans Majestäts tält här under ekarne!

Fältväbeln och Kvartermästaren gå ut och komma igen med män, som spänna ett öppet blå- och gulrandigt tälttak mellan träden. Det har mörknat mera.

LARS GRUBBE till Erik Rålamb.

Hans Majestät anhåller få möta här med fältmarskalken Horn, general Torstensson och överste Nils Brahe.

ERIK RÅLAMB bugar sig.

LARS GRUBBE.

Tapto slås omedelbart, och hovpredikanten Fabricius håller korum, varpå tystnad skall råda... Den största stränghet mot eget folk, och det största undseende med landets barn: så är konungens befallning!

ERIK RÅLAMB går in i kvarnen.

FABRICIUS
talar tyst vid Grubbe och går ut åt höger.

Adjutanter komma ut ur kvarnen och sprida sig åt höger och vänster. Därpå höres taptot, på trumma och med trumpet, när och fjärran, runt om.

LARS GRUBBE
sätter sig vid ett bord, tar upp skrivdon och skriver.

GUSTAV HORN, LENNART TORSTENSSON och NILS BRAHE
ut ur kvarnen, sätta sig vid bordet under Konungens tält.

ERIK RÅLAMB
ut, efter de förre, stannar bakom Horn.

LARS GRUBBE
reser sig och går ut till höger.

Tystnad; generalerna se bekymrade och förlägna ut; de betrakta varandra en stund.

GUSTAV HORN.

Säg någonting!

LENNART TORSTENSSON.

Vad så?

NILS BRAHE.

Det fordras i sanning konungens glada tillförsikt och fasta tro för att icke nedslås av en så dålig början.

LENNART TORSTENSSON.

Nekas kan icke att befolkningens avgjorda köld verkar nedslående. Varför hälsa de icke hjälparen och befriaren med jubel, utan gå de undan och gömma sig?

NILS BRAHE.

Det kunde förklaras av deras fruktan för kejsaren... kanske även av en naturlig ovilja mot främlingen. Men det, som är rent oförklarligt, är att vi fått landstiga utan att ha sett så mycket som en kejserlig. Var är fienden? Var är Conti? Var är Tilly? Och framför allt: var är Wallenstein?

LENNART TORSTENSSON.

Inga rapporter ha ännu besvarat dessa frågor. Men ett vet man: att kejserliga trupper ligga strödda runt omkring, till ett antal oss betydligt överlägset!

GUSTAV HORN.

Bekymren er icke! När konungen kommer skall han blåsa på härvan, så den låter spola sig. Där vi se idel mörker, ser han klara ljuset, ty han för sitt lyse med sig själv och är av ljuset född!

ERIK RÅLAMB exalterat.

Väl talat, Gustav Horn! Jag tänker alltid på solen eller på guld, när jag ser min hjälte nalkas... och den dag, jag funne en fläck på hans rena, varma själ, skulle jag upphöra tro på det goda!

GUSTAV HORN.

Det skall du aldrig behöva, Erik Rålamb...

ERIK RÅLAMB.

Men skulle jag behöva...

NILS BRAHE.

Tyst, konungen kommer!

Alla sittande resa sig och avvakta tysta. Man ser fackelsken från vänster. Därpå tre fackelbärare; sedan tre drabanter. Slutligen KONUNGEN.

KONUNGEN

i ljusgult med det ljusblå skärpet; i hatten bär han en vit och en röd plym, Drottningens (Hohenzollerns) färger; i handen har han depescher, som han kastar på bordet.

Ja! Nu är jag här! — Hur han I det? — Så tysta! Han I spisat kväll?

GUSTAV HORN.

Nej, Ers Majestät...

KONUNGEN.

Varför då?

GUSTAV HORN.

Därför att det inte finns något att äta!

KONUNGEN.

Så må vi gå och lägga oss hungriga för en gång; och vara tacksamma ändå efter en så lysande början.

GUSTAV HORN.

Lysande?

KONUNGEN.

Är det icke lysande, att ha fått verkställa landstigningen utan det ringaste motstånd; är det icke framgång utan like, att fienden retirerar. Jag är så glad i hjärtat, att... jag är rädd, rädd som alltid i medgången, att den inte ska räcka länge. — Vet någon var Wallenstein är?

GUSTAV HORN.

Nej! Men Tilly lär finnas någonstans västerut!

KONUNGEN lägger upp en karta.

Bra! — Se på den här kartan, och på det röda strecket! Först tar jag Stettin; så har jag låset för Östersjön och vägen till Berlin... Så tar jag Frankfurt an der Oder, och skiljer Sigismund, kusinen, från Brandenburgaren, min kära svåger. Sen får jag Spandau till skänks; och så har jag med detsamma Magdeburg i min ficka! — Du ser betänksam ut, Gustav! Och nu är du så lik min goda Oxenstjerna, som alltid ser svårigheter... han tyckte inte om det här kriget, men när han inte kunde hindra't, så gav han med sig...

... Varför ären I så tysta? Säg något, Nils; Lennart... säg något!

LENNART TORSTENSSON.

Majestät, den fiende, som icke visar sig, är farligare än den, som synes...

KONUNGEN.

Du talar i fåvitsko, käre Lennart, och jag går ifrån er, emedan I viljen beröva mig modet. Var är min vän Johan?

NILS BRAHE.

Banér, Tott och Stenbock redo in till Wolgast för att övervara en fest, där det skulle vankas något gott.

KONUNGEN.

Nej, jag måste le! Just kommer jag från den festen, och där vankades varken vått eller torrt, jo, torrt var det. De firade augsburgska bekännelsens hundraårsfest med fasta och böner och enär de Reformerta icke inbegrepos i Passaufördraget, så råkade de goda Wolgastarne i luven på varann. Jag tänker

mig Åke och Johan med tomma magar och torra halsar åhöra en åtta-timmars disputation i exegesen! Haha! Ja, de må ligga ogillda! — Gån nu och läggen er, mina vänner; jag stannar här ute under stjärnorna!

GUSTAV HORN.

Och i morgon?

KONUNGEN.

I morgon ta vi Stettin. Erik Rålamb, stanna hos mig och låt drabanterna gå till vila!

GUSTAV HORN går in i kvarnen.

En god natt, Ers Majestät!

KONUNGEN.

Jag önskar dig samma, Gustav; och att din sorg ej må störa din vila!

NILS BRAHE.

God natt, min konung!

KONUNGEN.

Rolig natt, frände!

LENNART TORSTENSSON till Konungen.

Guds frid och välsignelse!

KONUNGEN.

Herren vare med dig, Lennart; men tro Gud om gott, så får du ro!

Drabanter och fackelbärare avlägsna sig på ett tecken av Rålamb. Förgrunden och konungens person upplysas av återskenet från en lägereld utanför scenen. I fonden är skumt och man ser på fästet Karlavagnens stjärnbild, som under det sista så småningom framträtt. Havsbränningarne höras från fjärran.

KONUNGEN
sätter sig vid bordet, tar av hatten och visar en bekymrad min

ERIK RÅLAMB blir stående.

KONUNGEN.
Sätt dig, Erik.

ERIK RÅLAMB
sätter sig, med blottat huvud.

KONUNGEN.
Kan någon höra oss?

ERIK RÅLAMB.
Nej, Majestät! Men någon ser oss!

KONUNGEN.
Vem?

ERIK RÅLAMB.
Den allseende, ovan stjärnorna.

KONUNGEN.
Ja väl! må han se i mitt hjärta, att min kärlek till trosförvanter är lika gränslös som mitt hat mot de påviske. »Jag hatar de orättfärdige med ett fullkomligt hat,» säger ju David...

ERIK RÅLAMB.
David levde under lagen som de påviske, men vi leva i tron under evangelium.

KONUNGEN.
Och så, menar du, jag skulle älska dem; älska Richelieu, älska Wallenstein? Aldrig...

ERIK RÅLAMB.
Finns ingen medelväg mellan älska och hata; kan man icke fördraga?

KONUNGEN.

Jag kan icke fördraga ofördragsamhet... och därför hatar jag katolikerna... vet du, jag vädrar en katolik i luften på ett bösshåll, och när jag nödgats taga någon i hand, känner jag det som att ta i en orm. Därför, ser du, är min ställning så klar, min uppgift så enkel! Därför behövde jag ingen krigsförklaring, därför behövde jag inga allianser, ty fåren känna herden och herden känner ulvarne! Och den, som icke är med mig, är emot mig! Var är du, Erik, min vän?

ERIK RÅLAMB på knä.

Här, vid dina fötter, min hjälte och min konung! och må min själ förvissna den dagen jag sviker!

KONUNGEN.

Så, så! Yngling! Men om jag sviker, då?

ERIK RÅLAMB.

Då skall jag vända dig ryggen, bryta sönder mitt svärd och evigt förakta dig!

KONUNGEN.

Du älskar mig, Erik; gör det alltid, vad så må hända! Men stig nu upp, här kommer någon!

ERIK RÅLAMB

kysser Konungens hand och reser sig

Min herre, och min Gud!

KONUNGEN drager undan sin hand.

MJÖLNARHUSTRUN

in med ett fång pilkvistar i förklädet och beströr sin väg fram till Konungen.

»Och Herrens ord skedde andra gången till mig sålunda: Vad ser du? Och jag svarade: Jag ser

en sjudande gryta norr ifrån. Och Herren sade till mig: Norr ifrån skall olyckan inbryta över alla dem som bo i landet.»

ERIK RÅLAMB.

Så säger Jeremias, kvinna! Men Esaias säger: »Jag har kallat honom ifrån Norden, och han kom! Ifrån solens uppgång har jag kallat honom, som anropar mitt namn, och han trampar hövdingar såsom grus, såsom krukomakaren trampar ler.»

MJÖLNARHUSTRUN.

Han förstod inte! — Men Jeremias säger: »Ty si, jag skall kalla alla folk i Nordens riken, att de skola komma och uppställa sina troner vid Judas städer, och jag skall hålla räfst med Judas städer för all deras ondskas skull, emedan de övergivit mig!» Välsignad vare han, som kommer i Herrans namn!

KONUNGEN räcker henne handen.

Stig upp, kvinna! Din tro är varm som din hand! De mina känna mig, och jag känner de mina. Till Rålamb. Den första protestant, som hälsat mig välkommen. Till kvinnan. Frid vare dig!

MJÖLNARHUSTRUN
i det hon går, korsar sig

Et cum spiritu tuo! Amen! Går.

KONUNGEN
ser häftigt på Rålamb med en min, som upplöser sig i ett leende.

Vad var det?

ERIK RÅLAMB.

Förstår ingenting; men det var en katolik!

KONUNGEN.

Som hälsar mig välkommen...?

ERIK RÅLAMB.

En pommersk kvinna, som väntat befrielsen från österrikarne! Vad så mer? Var icke handen varm; väl, så är hjärtat varmt!

KONUNGEN.

Le icke åt mig, Erik! Jag skall bli klokare med varje dag som går!

Går uppåt scenen med armen om Rålambs hals, stannar och ser utåt havet.

Ser du, Karlavagnen! Där ligger hemmet; där sover min lilla dotter!

Kastar en slängkyss.

God natt, mitt kungabarn! god natt min drottning! god natt Karlavagnen!

Kommer åter neråt scenen; stannar, med bekymrad min.

ERIK RÅLAMB.

Min konung är bekymrad!

KONUNGEN.

Nej! Vet du vad din konung är? — Han är hungrig! — men nu vill jag sova bort det där, och du skall läsa mig till sömns, ur böckernas bok!

Sätter sig, vänd mot elden.

Trumpetsignal i fjärran; nya signaler allt närmare; slutligen trumvirvlar i närheten; lägret vaknar och råkar i största rörelse. Horn, Brahe, Torstensson och de övriga generalerna ut ur kvarnen med skärp och värjor, som de påtaga.

KONUNGEN.

Se så! Vad är nu på färde?

ERIK RÅLAMB.

Alarm!

FÄLTVÄBELN

in hastigt med fackelbärare.

Fienden är här! De kejserliga ha anfallit förposterna!

KONUNGEN.

Fienden är här! Nu, Torstensson, Horn, Brahe! Alla: Svenska lösen! tagen den! Gud med oss!

AKT II.

Ett rikt borgarhem i Stettin. Snidade mörka skåp; bord med tunga dukar i hela färger; stolar i samma stil. I fonden ett enda stort öppet fönster, som vetter åt hamnen, där svenska örlogsfartyg ligga flaggande. På fondväggen kopparsticksporträtt av Luther, Melanchton och Gustav Adolf. Till vänster ett dukat födelsedagsbord med två tända ljus, en blombukett och flera gåvor utbredda på den vita duken, som är garnerad med gröna blad och blommor. RUDOLF, student i Wittenberg, och LUISE, hans kusin, vid fönstret.

RUDOLF

sticker ut en svensk flagga genom fönstret.

Kejsarens örnar ha flytt för guldkorsen, och snökonungen har fört svalka i den kvava julihettan!

LUISE

hänger en krans under Gustav Adolfs bild.

Hell, guldkonung! som öppnat vår hamn att skeppen kunna gå och komma! Tänk, Rudi, nu får jag silke igen från Frankrike, att jag kan sömma ditt skärp färdigt!

RUDOLF.

Mitt skärp, Luise, skall jag bära den dag, då min vän Gustav Gustavsson tillträder rektoratet i Wittenberg. Du, Luise, jag är vän med honom, Gustav Adolfs son! Huru skada att han icke är prins!

LUISE.

Men hans far är ju konung!

RUDOLF.

Dock hans mor icke drottning! Halvhögt. Margareta Cabeljau, så hette den sköna modren, som nu sitter gift oppe i Norden.

LUISE.

Du skulle icke sagt mig detta, jag vet icke varför, men — det är icke vackert att överge en kvinna...

RUDOLF.

Sant, men konungens egen mor, änkedronningen, förde ihop dem, i avsikt att rädda sonen ifrån en stor verklig böjelse för en hovfröken, som visst hette Brahe...

LUISE.

Sluta, är du snäll! Far kommer straxt med sitt främmande, och då skall det vara vin på bordet, —

Hon tar fram vinflaskor och glas och sätter på bordet.

— fröjd i hjärtat och endast ljusa tankar!

RUDOLF

tyder åt porträttet av Gustav Adolf.

Ljus och ljus ger ingen bild än, Luise; tag bort skuggorna från konterfejet där, och du skall endast se ett vitt papper med några fuktfläckar, som doldes av svärtan.

LUISE.

Är det filosofi du studerar på?

RUDOLF.

Även erotik!

LUISE.

Vad är det?

RUDOLF.

Det är — kvinnan!

LUISE.

Jag tycker inte om ditt tal och ditt sätt, Rudolf! Men det är onda tider, när krig pågår, och människorna bli djur! Tag vara på dig!

RUDOLF.

Hör, Luise; det är din födelsedag i dag, din sjuttonde, hela hamnen flaggar — till din ära; svenska örlogsskeppen ha saluterat — till din ära; Luise, vill du icke...

LUISE.

Tyst, mor kommer...

MODREN

in med en dammvippa; muttrar för sig själv.

Jag tycker inte om det här!

RUDOLF.

Vad då, faster?

MODREN.

Jag tycker inte alls om det här! Krutröken, som förstör mina gardiner; det här knallandet och skjutandet, som skrämmer livet ur de sjuka, och så är hela staden full av rusiga sjömän och soldater.

RUDOLF.

Faster Gertrud; glöm detta, och tänk på denna dagens betydelse för oss, för Luise... hör då på mig, i Herrans namn... Din Luise fyller ju år i dag, och jag, din brors son, har kommit hit för att uppfylla en så länge... — Höjer rösten förargad. — en så länge... låt mig då tala ut...

MODREN.

Tyst, far kommer! Och han har våra gäster med sig...

TUNNBINDAREN i förskinn och bandjärnet i bältet, något glad med FINSKA FÄNRIKEN, SKOLMÄSTAREN och PROFOSSEN.

TUNNBINDAREN.

Här bor jag! — Och här är mina nya vänner! Mina svenska vänner! Finska fänriken på rytteriet — vad var det du hette?

FINSK FÄNRIK.

Axel Eriksson hetter ja, ju, men inte nänns jag heller kliva på så här som alla möjliga måstat göra.

TUNNBINDAREN.

Erik Axelsson, javäl! Och här är magistern... Du, Rudolf, det är något för dig!

SKOLMÄSTAREN.

Fältmagister, får jag be...

RUDOLF föraktlig min.

TUNNBINDAREN pekar på Profossen.

Och här är professorn...

PROFOSSEN.

Nej, du store...

TUNNBINDAREN.

Tyst nu, och sitt ner till ett glas vin... Luise, min dotter, skall kredensa...

MODREN

går snurken omkring och putsar med dammvippan; därpå tar hon en handduk och torkar på bordet mellan gästerna.

LUISE

skänker motvilligt i glasen.

RUDOLF
närmar sig misstänksamt Profossen.

TUNNBINDAREN.

Konungens skål! På knä!

Tre kanonskott utanför. De dricka knäböjande.

ALLA
utom Modren, Rudolf och Luise.

Hurrraaaa!

MODREN
torkar mellan glasen och ser förtretad ut.

RUDOLF till Profossen.

Herr professorn!

PROFOSSEN skriker.

Nej, men jag är inte professorn, jag är profossen! Profossen!

RUDOLF
ger ett tecken åt Luise, och de smyga ut.

Ett sådant sällskap!

MODREN.

Jag tycker inte om det här! Inte alls!

TUNNBINDAREN skänker i.

Vad går du och torkar här för? — Och håll tand för tunga, Gertrud!

MODREN går ut.

TUNNBINDAREN höjer glaset.

Vänner, välgörare och befriare! I dessa tre ord säger jag hela mitt fulla hjärtas mening! — Mitt hus är ert och de mina, allt vad jag äger... lägg opp fötterna, fänrik! Gör sig bekvämt, professorn!

FINSK FÄNRIK
och de andra vräka sig.

Månne det dröja länge att den sköna flickan ju slippa tillbakars?

SKOLMÄSTAREN.

Puella! Sköna kvinnor är krigarens lön!

TUNNBINDAREN något förlägen.

Jag fattar icke...

SKOLMÄSTAREN rusig; slår ut glas.

Estisne preparati? — Sumus! En Cantilena!

Sjunger och trummar på bordet.

Sum, sum, sum,
dum, dum, dum;
bum, bum, bum.
Trum, trum, trum!

Springer upp på stolen; sjunger på en sorglig melodi och gör danssteg därtill.

Där var unge herr Sverckeling,
han rider på hästen grå.
Så rider han över hundra mil,
innan han sig tillbaka såg.

Emellan berg och dala,
där ligga de krigsmän döda.
Uti Sverige efter dem barnen små,
som gråta fast efter sin föda.

FINSK FÄNRIK.

Nå men hör nu, att en täcks sjunga så ömkliga visor hos ett främmande folkslag...

TUNNBINDAREN med kvävd ondska.

Gå så ner från stolen!

SKOLMÄSTAREN.

Hör du, finngubbe, akta dig!

TUNNBINDAREN.

Gå så bort från stolen; jag väntar främmande till min dotters födelsefest!

SKOLMÄSTAREN.

Du har främmande, tunnmästare, och finare kan du inte få!

FINSK FÄNRIK.

Nå men hör nu, skolmästaren, att han ju kan idas vara så grov...

TUNNBINDAREN.

Jag är bedrövad, och det gör mig ont att se en gammal man, som träffats av olyckan, göra sig till en sådan narr — förlåt, go herrar, jag säger det...

FINSK FÄNRIK.

Kantänka det var en olycka, att det där ärtspöket gick i fyllevävan och bröt skånken åv sig...

SKOLMÄSTAREN.

Prata törs ni, men röra mig vågar ingen! — Rör en krympling, om ni vågar! Rör en krympling! Rör!

FINSK FÄNRIK.

Nå men hör den kältringen, hör; det är tacken för jag har haft synd om dig...

SKOLMÄSTAREN
pekar omkull ett glas med kryckan.

De ä raliebas som man kan peka med en snärt!

Sum, sum, sum,
trumm, trumm, trumm...

FÄLTVÄBELN

in, rak i ryggen, men påstruken.

Gå dän från stolen, lymmel! — Är det åldermannen för tunnbindarnes skrå?

Skolmästaren går ifrån bordet.

TUNNBINDAREN.

Till tjänst, herr väbeln! Har ni glömt något?

FÄLTVÄBELN.

Jo, jag har glömt ett glas... ett par glas... ett par glas vin! Bonum vinum infelix gaudeamus!

TUNNBINDAREN.

En lustig herre! Var så artig och håll till godo!

Det pokuleras.

FÄLTVÄBELN.

Jag hade ett annat ärende också, men det får kvartermästarn uträtta; i gott sällskap, med ett gott glas — — — Tömmer ett glas. — vill jag icke verka den förstämning, som en obehaglig nyhet medför; livet är kort, och efter döden ingen vällust! Ergo bibamus. Förstämning. Detta är krigets ljusa sida! Ja! det är det!

KVARTERMÄSTAREN in.

Varför sitter fältväbeln och berusar sig? Varför fänriken, profossen och skolmästaren? — Är detta tunnbindarnes ålderman och är detta hans hus? Javäl!

Tar fram ett papper.

Må jag sitta ner?

TUNNBINDAREN.

Sitt ner och drick ett glas till dagens ära, kvartermästaren!

KVARTERMÄSTAREN.

Nej, tusen gånger nej!

TUNNBINDAREN.

Å, låt mig fresta!

KVARTERMÄSTAREN.

Fresta? — För mig finns inga frestelser! Se, här är ett glas; — Lyfter ett fyllt glas. — här är ljuvligt vin, och här äro mina läppar! Här är min näsa, som luktar på det ljuvliga vinet! Sen! Och så gör jag så! Ställer ifrån sig glaset. Jag har övervunnit den sista frestelsen; och nu: till saken! — Jämlikt traktaten, avslutad mellan svenske konungen och hertigen av Pommern, är staden skyldig mottaga svensk garnison, och efter skedd fördelning av onera har generalbefälhavaren utsett åldermannens hus till kungligt högkvarter. Är det nog sagt?

TUNNBINDAREN.

Äran är nog stor, men obehaget än större; vi skulle här fira en födelsedag...

KVARTERMÄSTAREN.

Snack, snack, snack! De närvarande avlägsna sig, utom åldermannen!

FÄLTVÄBELN tömmer sitt glas.

Detta är krigets mörka sida! Går ut.

KVARTERMÄSTAREN.

Därpå städas rummet, all flärd avlägsnas och varje spår av utsvävningarna sopas igen!

FINSK FÄNRIK går ut.

Ne men hör nu!...

SKOLMÄSTAREN går ut.

Sum, sum, sum! Preparati sumus! Vi äro beredda på allt — utom döden!

KVARTERMÄSTAREN.

Var du beredd på galgen, gudlösa människa!

TUNNBINDAREN bekymrad.

Detta vill således säga att jag är utdriven ur mitt eget hus?

KVARTERMÄSTAREN.

I er fria översättning av ordet inkvartering, ja! Men det är straffet för era synder. I över hundra år han I protestanter syndat på nåden; då Luther nämligen sade: tron är allt och gärningarne intet, så anammaden I tron som en hund tar en sockerbit, men gärningarne blåsten I på! Därför har förfallet inträtt i sitt sista skede, och nu kommer han, som skall tukta er med ris och skorpioner, och sedan giva er den sanna friheten.

BRANDMÄSTAREN,

före detta Fogden i Wolgast, åtföljd av Profossen, som bär en knippa beckkransar.

KVARTERMÄSTAREN till Tunnbindaren.

Detta är brandmästaren! Fungera, brandmästare!

TUNNBINDAREN till Brandmästaren.

Vi ha sett varann förr vi! Är det inte fogden i Wolgast?

BRANDMÄSTAREN.

Har varit!

TUNNBINDAREN.

Har varit kejsarens, och är nu konungens!

BRANDMÄSTAREN.

Ja! är vad man gör mig till! Gör mig god, och jag gör dig gott; ond, och jag gör dig ont!

TUNNBINDAREN.

Men under alla förhållanden med pängar!

BRANDMÄSTAREN.

Med pängar, när jag har, utan när jag inga har; men under alla förhållanden! — Alltså, ålderman, utgör er brandskatt! 500 gyllen, komma på er andel av de 50,000 riksdaler som staden Stettin åtagit sig betala!

Skramlar med en penningpåse.

TUNNBINDAREN i raseri.

Brandskatt? Är fienden över oss, eller har djävulen skickat den falske vännen? att driva oss ur våra hem och pressa ut våra pängar...

KVARTERMÄSTAREN.

Tyst, nu bara! En krigsman resonerar inte.

TUNNBINDAREN.

Jag är ingen krigsman, men jag kan bli, och då skall jag bli kroat! — Tänk, i åratal har vår stad försvarat sig mot de kejserliga och med heder utstått belägringen; nu kommer befriaren, vännen, och narrar oss öppna stadsportarne, för att plundra och bränna. Och för dessa svin öppnar jag mitt hem och skänker välkomstbägaren! Å, fy för fanen!

Kastar ut bricka och glas genom fönstret.

Och för denna turk har jag hissat flagg, som icke är mitt lands! Landsförrädare som jag var!

Lösgör svenska flaggen och kastar ut genom fönstret.

Nej, en kejsare och ett fädernesland, men icke främlingen och främlingskungen!

Vänder om Gustav Adolfs porträtt.

Men det ha vi för splitets skull och för att vi rest oss mot vår laglige herre! O land, land, tyska land, om du vetat vad du gjort!

BRANDMÄSTAREN lugnt.

Skrik, men betala!

TUNNBINDAREN.

Ja, jag skall skrika: leve kejsaren! Ty hellre en ärlig fiende än femton tusen trolösa vänner!

BRANDMÄSTAREN.

Profoss! Förete beckkransarne! — Vad det är? Det är symboler för den risk, staden kunnat löpa, om den uraktlåtit betala!

TUNNBINDAREN.

Mordbrännare!

BRANDMÄSTAREN.

Det är bara symboler!

TUNNBINDAREN
rycker kransarne från Profossen.

KVARTERMÄSTAREN.

Nu är gränsen överskriden för det tillbörliga! Kalla hit handräckning! Patrull!

ERIK RÅLAMB in, åtföljd av LUISE; bakom i dörren synes MODREN.

ERIK RÅLAMB
ger tecken åt de närvarande att gå.

Lämnen detta rum! Konungen är straxt här!

Alla börja gå utom Rålamb, Luise och Modren.

ERIK RÅLAMB till Tunnbindaren.

Eder skall ske full rättvisa, och de övermodiga skola straffas. Vi ha redan hängt en landsman, som tagit en bondes ko. Vad brandskatten beträffar är den anslagen till truppernas underhåll och stadens befästande samt har utgått med hertigens goda vilja.

TUNNBINDAREN.

Den goda viljan framför kanonmynningar, och med det goda hjärtat i halsgropen...

ERIK RÅLAMB.

Min vän, säg icke mer, ty då kan det hända... att jag delar er mening, och det får jag icke! Gå innan dess!

TUNNBINDAREN.

Det var en vän som talade... Går.

ERIK RÅLAMB.

Gå, gå, gå!

Till Luise.

Mitt sköna barn, krigets hårda nödvändighet, den rådande nöden och soldaternas knot, ha nödgat oss handla som vi gjort. Det är inte det bästa folket som går i krig, men alla äro icke de sämsta. Mig smärtar det mer än jag kan säga, detta inbrott i en familj och detta störande av en fest... så mycket mer som den gäller er, sköna fröken...

LUISE

börjar röja av födelsedagsbordet.

Vad vet I om mig och om vad jag förtjänar?

MODREN

går missnöjd omkring och torkar.

ERIK RÅLAMB.

Fröken Luise, låt bordet stå; ingen skall ohelga detta lilla altare, rest av föräldrakärlek till ett älskat barn... Jag skall hålla riddarvakt invid detsamma, och innan ljusen brunnit ner, skall ert hem åter vara ert! Där dygden och skönheten byggt bo, där kan intet ont och fult trivas!

MODREN.

Vad är det han säger? Håll han styr på sina känslor.

ERIK RÅLAMB.

Mina känslor, kvinna, äro så fjärran och så högt, att dina tankar icke kunna nå dem, om de ock togo morgonrodnadens vingar.

Lyfter av hatten och putsar de röda och vita fjädrarne. Krigsmusik nedanför på gatan.

ERIK RÅLAMB.

Kom fort, ut. Konungen är här!

Leder ut Luise och Modren.

MODREN.

Jag tycker inte om det här, för det är inte rent spel!

LUISE.

Mor, vi måste förhända gå igenom mycken bedrövelse för att komma till glädjen!

KONUNGEN in.

ERIK RÅLAMB

står vid fönstret och vänder ryggen.

KONUNGEN.

Erik!

ERIK RÅLAMB tjurar.

KONUNGEN.

Är kammarherren onådig ännu... mot sin konung?

ERIK RÅLAMB som förr.

KONUNGEN.

Erik! Du är ett bortskämt barn och du missbrukar den makt, min vänskap givit dig!

ERIK RÅLAMB vänder sig om.

KONUNGEN.

Du föraktar mig?

ERIK RÅLAMB.

Ja, tusen gånger, ja!

KONUNGEN.

Men jag kan väl icke vända om hem, därför att soldaterna sakna underhåll; och plundra vill jag icke!

ERIK RÅLAMB.

Vad är brandskatta då? Det är: »betala, annars bränner jag upp ditt hus!» Och detta mot vänner, mot trosförvanter; vad skola då fienderna vänta sig?

KONUNGEN tar hans arm.

Det där förstår du inte! Kom nu och var människa. Eller också: gå ut och svalka dig!

ERIK RÅLAMB.

Nej, jag lämnar icke detta rum, förrän det återställes till ägarinnan i orubbat skick!

KONUNGEN.

Ägarinnan? Jasä, är du redan din härskarinna otrogen?

ERIK RÅLAMB förlägen.

Min härskarinna? Nej!

KONUNGEN
ser sitt omvända porträtt.

Vem är det här, som också vänder ryggen åt mig?

ERIK RÅLAMB.

Det är någon, som står i skamvrån!

KONUNGEN vänder tavlan rätt.

Erik Rålamb! Den dag jag kan bli ond på dig, och kommer att bli ond på dig, skall jag bli det så grundligt, att jag fruktar det ögonblicket!

ERIK RÅLAMB.

Uppskjutom den stunden, och var god i det längsta! Var god mot alla, även den ringaste, och gör endast det rätta...

KONUNGEN.

Jag gör alltid rätt, och har ännu ingenting att förebrå mig...

ERIK RÅLAMB
tar Konungens båda händer och ser honom i ögonen.

O Gud, han tror det; han tror det!

LARS GRUBBE in.

KONUNGEN.

Nå, Lars, vad har du att förkunna?

LARS GRUBBE.

Utan omsvep: franske ambassadören är här igen och erbjuder allians!

KONUNGEN sätter sig.

Återigen! Och det vågar han efter sista brottet mot Nanteseredikt, efter la Rochelle's belägring med alla dess fasor, där våra trosförvanter uthungrades och nerhöggos. Bed honom draga hem till sitt land och hälsa kardinalen, att förr skall svensken äta barken av brandenburgska tallarne, än han tar de franska vetebullarna av kättarhanden!

LARS GRUBBE.

Majestät, får jag säga ett ord?

KONUNGEN.

Säg!

LARS GRUBBE.

Ambassadören medför 400,000 riksdaler som underhåll första året...

KONUNGEN.

Må han förtära dem själv! eller såg du, att Kristian den fjärde hade någon välsignelse av jesuiterpängarne, han tog emot? — Underhandlingen är slut! Vad har du mer att andraga?

LARS GRUBBE.

Hertigens 50,000 riksdaler äro utanordnade till sold, men trupperna hava ännu intet att äta.

KONUNGEN.

Vad du säger! Lars, gå ut och se på fåglarne under himmelen, och säg mig sedan, vem som föder dem! Det skall ge dig en ljusare syn på saken! Vad har du mer att föredraga?

LARS GRUBBE.

Brev och audienser!

KONUNGEN.

Börja med breven!

LARS GRUBBE

tar upp ett öppet brev ur en väska.

Från kurfursten av Brandenburg.

KONUNGEN.

Vad säger han?

LARS GRUBBE.

Han beviljar icke genomtåg och lämnar ingen fästning ifrån sig.

KONUNGEN lägger upp en karta.

Icke genomtåg till Magdeburgs undsättning? Är det en vän? Nåväl! Då går jag och tar Frankfurt an der Oder, så få vi talas vid sedan! — Ett rött kors på Frankfurt! — Vad säger kurfursten av Sachsen?

LARS GRUBBE.

Han har lämnat tre brev obesvarade!

KONUNGEN.

Gott: så skall han komma själv tre gånger och tigga om hjälp! i egen hög person. — Vem begär audiens?

LARS GRUBBE.

Guvernören över Mecklenburg. Wallensteins ställföreträdare i hertigdömet.

KONUNGEN.

Nej, vad säger du? Wallensteins? Skall jag då slutligen... låt honom komma genast!

ERIK RÅLAMB.

Majestät! Det kan vara en jesuit!

KONUNGEN.

Om så vore; det är ju människor det med liksom muhamedaner, judar och hedningar, vilka jag har i min sold! — Gå, Grubbe, och låt honom genast komma!

LARS GRUBBE går.

ERIK RÅLAMB.

Min konung!

KONUNGEN.

Tyst, Erik! Har du icke sett att Gud är med oss, ho kan då vara emot oss? Jag hatar jesuiter lika djupt som du, men fruktar dem mindre. Är du rädd om mig, så stanna! — För övrigt här kommer min livvakt.

JOHAN BANÉR

in utan att straxt märka Konungen; något bullersam.

Är inte gubben här?

KONUNGEN.

Är det mig ni kallar för gubben?

JOHAN BANÉR.

Om förlåtelse, Majestät; det är Gustav Horn; han är visserligen bara trettioåtta år, men han är ändå äldst, och därför så.

LENNART TORSTENSSON in.

KONUNGEN.

Ja, Johan, du är en kämpe icke minst i dryckeslagen... men du kunde gärna lärt lite fromhet av Lennart, så skulle jag tycka mer om dig...

GUSTAV HORN in.

KONUNGEN.

Och lite visdom av Gustav Horn...

NILS BRAHE in.

KONUNGEN.

Litet älskvärdhet av Nils Brahe... Kom och sätt dig här, Nils.

Konungen anvisar Brahe en plats vid bordet; går själv till den öppna dörren och ser utåt.

KONUNGEN sätter sig vid bordet.

Plats! — Guvernören av Mecklenburg är här! För in honom, Erik Rålamb!

ERIK RÅLAMB går ut genom dörren.

KONUNGEN.

Håll dig allvarsam, Johan, ty här blir allvar i leken!

ERIK RÅLAMB
in igen, åtföljd av Guvernören.

Guvernören av Mecklenburg presenterar sin respekt för Hans Majestät konungen av Sverige.

GUVERNÖREN
in, bugar sig; och ser sig om efter en stol.

KONUNGEN blir sittande.

Välkommen, Guvernören!

GUVERNÖREN.

Ers Nåde...

ERIK RÅLAMB.

Säg Majestät...!

GUVERNÖREN.

Ers Nåde!

KONUNGEN het.

Är det av okunnighet eller är det på trots I förvägrar mig kungliga titulaturen?

GUVERNÖREN.

Ingendera; jag talar och handlar endast på order av min furste hertigen av Mecklenburg, Albrecht von Wallenstein.

KONUNGEN.

Och han vägrar mig majestätet av Sverige...

GUVERNÖREN.

Majestätet av Sverige, konung Sigismund Vasa, residerar i Warschau...

KONUNGEN häftigt.

Vad nu?

JOHAN BANÉR slår näven i bordet.

Hut, jesuit!

KONUNGEN till Banér.

Tyst, Banér!

Till Guvernören.

Låt mig upplysa att jag är vald konung, vald av Ständerna...

GUVERNÖREN.

Hå! Vi trodde, att Sverige upphörde vara ett valrike, när den store Gustav Vasa gjorde arvriket 1544.

KONUNGEN till Horn.

Jag kan icke tala vid den jesuiten.

GUVERNÖREN

tar en stol för att sätta sig, men stolen drages undan av Banér.

KONUNGEN.

Säg fort ert ärende; säg oss vad er furste, hertigen, har för planer, avsikter...

GUVERNÖREN ler.

Inte säger man sina planer!

NILS BRAHE till Konungen.

Majestät, byt icke ord med en papist; låt svärdet tala!

GUVERNÖREN.

Varför skall jag kallas papist och jesuit, då jag icke är det?

KONUNGEN.

Vad är I då?

GUVERNÖREN.

Jag är lutheran!

KONUNGEN.

Och tjänar hertigen av Friedland, kejsarens egen Wallenstein?

GUVERNÖREN.

Ja! Sådan är min herre! Själv född i protestantiska läran har han slutligen lagt alla trosstrider bakom sig och av livet lärt fördragsamhet mot alla bekännelser. Att I behandlar mig som fiende har förvånat mig, ty min furste är Ers Nådes beundrare, för att icke säga vän!

KONUNGEN.

Ofattligt!

GUVERNÖREN.

Om jag får en stol, skall jag förklara mig närmare...

KONUNGEN.

Erik, giv guvernören en stol; det är ju en gammal man och vi äro unga.

ERIK RÅLAMB
sätter motvilligt fram en stol.

GUVERNÖREN
sätter sig, tar på glasögon och mönstrar sällskapet.

Herrarne äro verkligen betydligt unga för att icke säga ungdomliga...

GUSTAV HORN.

Nej, nu går det för långt!

KONUNGEN.

Låt gubben prata, hans fräckhet roar mig!

GUVERNÖREN till Konungen.

Nåden var ju svåger med salig Bethlen Gabor? Ja! Denna furste av Siebenbürgen var turkisk vasall, och Nåden sökte för två år sedan förbund med turken och med tartaren. Det var icke vackert och icke storpolitiskt, ty hur det än är, vi kristna människor äro dock pliktiga hålla ihop mot hundhedningar!

NILS BRAHE drar sin värja.

KONUNGEN.

Stick ditt svärd i skidan, Nils!

GUVERNÖREN.

Min furste, min hjälte, Albrecht von Wallenstein, — Reser sig och bugar sig. — han ser längre än som så, och därför har han satt som sin livsuppgift att först göra Tyska riket till ett enigt och enda genom att avskaffa furstar och kurfurstar, och sedan kasta

turken ur Europa, återbörda Byzans och rekonstruera det Östromerska kejsardömet. Det är kejsartankar, det!

KONUNGEN ofrivilligt gripen.

En stor tanke, i sanning!

GUVERNÖREN.

Därmed är det stora Moskovitväldet införlivat i europeiska rörelsen och Asien upphör att vara fruktansvärt. — Om jag nu återvänder till början, eller Tyska rikets enhet genom småfurstarnes undertryckande, så har Ers Nåde — Bugar sig. — redan uppträtt som Friedländarens samarbetare, och jag avslutar denna audiens med att framföra uttrycken av min herres sympatier och lyckönskan till en god fortsättning!

Reser sig, och återlämnar stolen åt Rålamb.

KONUNGEN.

Nej, sitt ännu, och förklara er närmare!

GUVERNÖREN.

Omöjligt; hertig Bogislaw väntar mig!

Mönstrar de närvarande en och en.

Det är fältmarskalken Horn! — Generalen Banér! — Artilleriöversten Torstensson, 27 år bara! — Överste Brahe — Ler. — som alltid skall sitta närmast konungens hjärtsida... alla, konungens släktingar, mer eller mindre fjärran; alla ungdomar och härliga människor, fulla av tro och nitälskan och äregirighet och njutningslystnad... Farväl, ungdom; framtiden är din, om du nämligen lär dig att icke underskatta din fiende! Går.

KONUNGEN.

Vad var detta? Vem var denna man, som på ett par minuter vänder opp och ner på mina tankar? Wallensteins guvernör är protestant?

GUSTAV HORN.

Majestät, detta var mig icke obekant, lika litet som att Friedländarens generaler Hebron och Pechman äro lutheraner och att halva hans armé består av hedningar och protestanter.

KONUNGEN.

Jag skall alltså draga i fält mot trosförvanter! Men krigets syfte var ju att skydda dem!

GUSTAV HORN.

Livets motsägelser lösas ej av oss, dödlige...

JOHAN BANÉR.

Lösas ej, men huggas av!

KONUNGEN.

Wallenstein har större tankar än jag; han ser i fjärran enheten, där jag endast såg söndringen. — Och denna ärkefienden, Antikristen, säger sig vara min vän? Kan jag vara vän med min fiende?

LENNART TORSTENSSON.

Denna skenbara motsägelse har Paulus löst, då han säger: »Han har uppfarit i höjden, han har tagit fångar och givit människorna gåvor.» Men detta »han har uppfarit», vad är det annat än att han ock först har nedfarit till jordens nedre rum? Den som nedfor är ock den som uppfor, och så vidare. Men, tillägger apostelen, till dess vi alla hinna till enheten i tron och i Guds sons kunskap till en fullkommen

man... på det vi icke mera må vara barn, som kastas och kringdrivas av varje lärdomsväder, genom människornas spel... utan växa i alla stycken upp till honom som är huvudet, Kristus!

JOHAN BANÉR.

Tack ska du ha, Lennart, men jag har inte kommit hit för att höra Paulus utan för att slåss!

NILS BRAHE.

Instämmer!

KONUNGEN.

Om jag icke direkt instämmer, så är det därför att mina tankar gå sin egen gång... Jag skall söka följa dem...

ÅKE TOTT in hastigt.

Majestät, jag kommer okallad!

KONUNGEN.

Det gör du alltid, Åke Tott! Ramla ner nu!

ÅKE TOTT.

En flykting från Magdeburg inberättar, att vår Falkenberg är innesluten och att Tilly anlänt för att börja belägringen!

KONUNGEN.

Det betyder: alla man på sin post för att taga Frankfurt an der Oder. Sedan tvingas Brandenburgaren att lämna fritt genomtåg — till Magdeburg?

Reser sig. Alla resa sig.

ÅKE TOTT

lägger ett brevpaket på bordet.

Men här är också en bunt växlar, förfallna i Hamburg och presenterade av juden!

KONUNGEN stoppar på sig paketet.

Gott! Dem skall min svåger få lösa in — — i Berlin.

ÅKE TOTT.

Och juden då?

KONUNGEN.

Tag juden med och undfägna honom kungligt! — »Ty ingen åtskillnad är mellan jude och grek, ty samma Herre är över alla» säger visst Paulus, du Lennart?

LENNART TORSTENSSON.

Men han menar nog något annat...

KONUNGEN.

Nog, nog, nog! — Alltså: uppbrott!

FREDRIK STENBOCK in.

Majestät, jag kommer för sent!

KONUNGEN.

Du kommer alltid för sent, Fredrik Stenbock, för din toaletts skull! Kom dig före nu!

FREDRIK STENBOCK.

Majestät! Trupperna äro missnöjda och hota med myteri!

KONUNGEN.

Låt då genast blåsa till avmarsch, så skall missnöjet lägga sig ner som en uttröttad häst...

FREDRIK STENBOCK.

En hungrig häst bär inte sin börda... Och folket vill ha smör på brödet!

KONUNGEN.

Det få de icke! Marsch!

Går förbi födelsedagsbordet, där Rålamb stått mesta tiden.

Vad står du och vaktar?

ERIK RÅLAMB.

Två unga hjärtans hemlighet, två gamla hjärtans hopp och glädje.

KONUNGEN.

Jag förstår dig, svärmare, dygdens och ärans riddare; gå och säg dina skyddslingar att, att... det får du finna på själv!

Går ut.

*

En bondstuga, belamrad med tagna fanor, pukor, vapen och andra krigsförnödenheter; KONUNGEN sitter vid ett bord med en karta framför sig. HORN, TORSTENSSON, BANÉR bredvid; alla se bekymrade och betänksamma ut.

KONUNGEN
med en kritpenna tecknar på kartan.

Nu stryker jag ett rött streck på Frankfurt an der Oder: det är taget! Till Horn. Vad säger gubben?

GUSTAV HORN tiger, besvärad.

KONUNGEN.

Han säger ingenting! — Nå, unge Lennart; vad säger Paulus om saken?

LENNART TORSTENSSON sårad.

Majestät!

Det bullrar utanför.

KONUNGEN.

Se så, förlåt mig nu! Till Banér. Johan, vad skulle du nu göra i mitt ställe?

JOHAN BANÉR.

Ja, det vill jag icke säga!

KONUNGEN.

Har du inte skickat Rålamb upp till Residenset?

JOHAN BANÉR.

Jo, det har jag, Majestät!

Bullret tilltager.

KONUNGEN.

Nåväl, jag sände bort honom för att få tala fritt och handla. Den ynglingen har nämligen så vunnit mitt hjärta att han sköter mitt samvete som en svartsjuk kvinna. Det finns ögonblick, då jag fruktar honom!

Allmän tystnad besvarar Konungens replik.

Han rent av tyranniserar mig... så är det; varför vet jag icke, men det är så!

Vad är det för buller utanför?... Säg ut, du Johan, som är djärvast?

JOHAN BANÉR.

Det är naturligtvis soldaterna, missnöjda över utebliven sold...

KONUNGEN.

Alltid solden!

GUSTAV HORN.

Men de ha endast ätit torrt bröd i tre sista dygnen...

KONUNGEN.

Det väntas proviant från Hamburg varje ögonblick.

GUSTAV HORN.

Fororna ha vänt om och kört till de kejserliga utanför Magdeburg, därför att växlarne icke inlösts.

KONUNGEN.

Tänk, vad ni vet mycket, som jag aldrig får veta! — — Hur mår min vän Marcus Hamburgaren?

GUSTAV HORN.

Någon nöd går icke på honom, ty Totten trakterar, men han är missnöjd och kommer nog att hämnas!

JOHAN BANÉR.

Och så har han slagit sig ihop med brandmästarjuden från Wolgast och andra israeliter; och de påstår att när de bli tio, ärna de hålla gudstjänst eller läsa Thora som de kallar det!

KONUNGEN.

Vad är Thora för slag? Vet du det, Lennart?

LENNART TORSTENSSON.

Thorarullarne? Det är fem Mose Böckerna, eller Pentateuchen, samma heliga bok som vår...

KONUNGEN.

På Evangelium när! Alltså hedningar! Och dem kan jag väl icke bevilja gudstjänst?... Men detta buller, det gör mig sjuk! — Johan, gå och kunskapa och kalla hit Fabricius med detsamma!

JOHAN BANÉR går ut.

KONUNGEN.

Go vänner; vet ni att jag känner, hur någon tagit mig i håret för att dra mig dit jag icke vill. Dessa skrik därute, det är icke nödens eller smärtans, det är de onda lidelsernas, som kriget lössläppt. — Jag vet vart det bär hän, jag vet jag icke vill dit, men jag släpas dit.

Reser sig upprörd.

I tjugo år har jag varit i fält, men jag kan aldrig vänja mig vid den rysliga krutröken; den luktar som dyvels-träck, svavel och saltpeter, och den gör människorna onda som om den stege från helvetet för att härma himmelens åska; men den bringar blott skurar av gråt och blod i stället för välsignat regn åt jordens gröda!

JOHAN BANÉR in med Marcus.

Majestät, juden Marcus från Hamburg begär företräde.

KONUNGEN.

Vad vill Marcus?

MARCUS.

Store konung, jag är en förlorad människa om jag icke redovisar växlarne för min huvudman...

KONUNGEN.

Du skall få dina pengar, men jag begär uppskov...

MARCUS.

Uppskov? Men jag får intet uppskov...

JOHAN BANÉR går ut; bullret ökar.

KONUNGEN.

Och därför hämnas du nu med att inställa proviantfororna?

MARCUS.

Ja.

KONUNGEN.

Tycker du det är vackert?

MARCUS.

Det är rätt! Mera rätt än att nedhugga två tusen kejserliga i Frankfurt därför att andra kejserliga nedhuggit fyra hundra svenskar i Neu-Brandenburg! Och det är mera vackert än att brandskatta trosförvanter.

KONUNGEN till Horn.

Bör jag lida detta?

GUSTAV HORN tiger.

KONUNGEN till Marcus.

Gå till min sekreterare Grubbe, som har hand om penningsakerna...

MARCUS.

Nej, det gör jag icke; ty jag kommer från sekreteraren och han har sänt mig hit till växlarnes godkännare!

KONUNGEN sätter sig.

Vad begär du för ett uppskov på trettio dagar?

MARCUS.

Jag har icke rätt att sälja det jag icke äger!

KONUNGEN häftigt.

Tror du jag vill locka dig på orätta vägar?

MARCUS.

Jo, jag tänker det!

KONUNGEN behärskar sig.

Hör, man har sagt att du och dina önska hålla gudstjänst tillsammans...

LENNART TORSTENSSON
gör en häftig rörelse av otålighet och skramlar med värjan.

KONUNGEN.

Jag vill visserligen icke sätta trossaker i sammanhang med penningsaker...

MARCUS.

Men ändå...

GUSTAV HORN
reser sig hastigt, störtar fram till Konungen, lutar sig fram och viskar häftigt upprörd till honom.

MARCUS
vid första paus som uppstår.

Den kristne säljer allt, till och med trosfrihet, och han köper också gärna, men är en dålig betalare.

KONUNGEN.

Fältmarskalken Horn sätter sin enskilda förmögenhet i pant för växlarne. Är Marcus nöjd?

JOHAN BANÉR in.

MARCUS.

Fältmarskalkens namn är gott, ty han äger goda gårdar! Antages.

KONUNGEN.

Så nådigt!

JOHAN BANÉR
tar Marcus i kragen och skjuter ut honom.

Ut, för djävulen! Ut! Till Konungen. Han uppviglar trupperna!

KONUNGEN.

Vad vill soldaten?

JOHAN BANÉR.

Plundra.

KONUNGEN.

Jag visste det! — Plundra min svågers stad, plundra min gemåls landsmän! Nej! Icke det!

JOHAN BANÉR.

Finns ingen hjälp mer! Skottarne rasa, irländarne äro berusade, holländare och sachsare springa med eld, hela hären är galen!

KONUNGEN.

Allt utom det! — Jag vill gå ut och tala till dem!

JOHAN BANÉR.

Gå icke, stormen är lös!

KONUNGEN.

Jag skall stilla den! — Stannen I här!

Då de andra göra min av att följa.

Stannen! Störtar ut.

GUSTAV HORN till Banér.

Varför skickade han efter prästen?

LENNART TORSTENSSON.

Det gör han ju alltid, när han ämnar begå en orätt!

JOHAN BANÉR.

Han är som ett älskvärt barn eller en skön kvinna; allting klär honom, även mindre vackra handlingar.

GUSTAV HORN.

Det är därför att han har en kallelse...

LENNART TORSTENSSON.

Även kallelsen att synda, ty utan synd bleve han egenrättfärdig...

JOHAN BANÉR.

Jag tycker också att lite synd klär honom så bra, eljes vore han omänsklig; för stor och för omänsklig.

GUSTAV HORN lyss utåt.

Detta slutar dock icke väl.

JOHAN BANÉR.

Allt slutar väl för Herrans guldgosse!

LENNART TORSTENSSON.

Men det slutar nog med de franska pängarna också!

GUSTAV HORN.

Så må det vara hänt! När de naturliga bundsförvanterna, pomeranaren, brandenburgaren och sachsaren icke vilja hjälpa, så...

LENNART TORSTENSSON.

Skäms Gustav!

JOHAN BANÉR.

Om vi skulle inskränka oss att tjäna och icke råda, tror jag vi mådde bäst!

GUSTAV HORN.

Alldeles min tanke!

NILS BRAHE in.

Var är kungen?

JOHAN BANÉR.

Ja, säg det! — Här är han!

KONUNGEN

in, upprörd, utan hatt, kläderna i oordning.

Även detta! Även detta! Dagtinga, medgiva, ta tillbaka! — Man kastade sten på mig! Se, min hatt är borta! Och nu plundra de! — Här är krigsartiklarne, de goda avsikterna, den rena saken, sönderrivna.

Han strör tryckta blad omkring sig av en sönderriven bok.

Den svenska soldaten är icke bättre än den kejserlige! Lika goda kålsupare! — Hör sådana skrik, av oskyldiga människor!

Håller händerna för öronen.

Nils, sätt dig här hos mig, du har något att säga, märker jag.

NILS BRAHE.

Majestät, det finns ett sätt att komma ur detta.

KONUNGEN.

Kan jag komma ur detta?

NILS BRAHE.

Ja, på ett sätt: ett enda!

KONUNGEN.

Tala!

NILS BRAHE.

Franske ambassadören är här!

KONUNGEN reser sig.

Han är alltid efter mig, som djävulen-frestaren! — — — Vike han hädan!

NILS BRAHE.

Men då viker icke Marcus hädan! Och Marcus har rätt, Marcus blir olycklig, Marcus är en människa

och familjefar med plikter, känslor och berättigade fordringar på livet.

KONUNGEN barnsligt, slugt.

Var är Erik Rålamb?

NILS BRAHE spjuvaktigt.

Han är bortskickad så långt, att han icke kan höra't.

KONUNGEN.

Varför skall du vara elak mot mig? Men det är ni alla, därför att jag måste vara överseende med er för min fädernegäld... blodskulden från Linköping.

ÅKE TOTT rusar in.

Majestät, detta går över alla gränser. Jag är inte blödig, men jag kan icke höra kvinnor och barn skrika förbannelser över våra huven! — Om det vore fiender, men det är ju vänner och trosförvanter...

KONUNGEN.

Tyst, Åke...

ÅKE TOTT.

Nej, jag kan icke tiga! Två tusen kejserliga fiender äro nedhuggna, ett tusen kroater äro fångna, men det finns inte en fiende kvar i hela staden... varför då i Herrans namn fortsätta...

FABRICIUS in.

Konungen har kallat mig!

KONUNGEN.

Ja, ty jag har endast dåliga rådgivare... Hör på; trupperna ha gjort myteri emedan de icke fingo plundra; utan trupper kan jag icke föra krig...

FABRICIUS.

Trupperna ha begärt plundring för utebliven sold; om solden betalas upphör plundringen!

KONUNGEN.

Jag har inga pängar! *Paus.* Jag hör era tankar genom tystnaden... och jag hör... Råd mig, Fabricius!

FABRICIUS.

Nej, jag har befallts hit att trösta döende och sjuka, men icke att vara krigsråd!

KONUNGEN till Horn.

Råd mig, Gustav Horn!

GUSTAV HORN.

Nej, jag är tjänaren, och min herre skall ensam befalla och bära ansvaret!

KONUNGEN till Tott.

Åke?

ÅKE TOTT.

Jag förstår icke statskonst; jag är bara krigare.

KONUNGEN till Torstensson.

Lennart?

LENNART TORSTENSSON tiger.

KONUNGEN.

Nils Brahe; säg så här: av två onda ting väljer man det mindre onda; men om de två äro lika onda, då väljer man icke längre. Det var Nils som talade! — Därför går jag nu till franska ambassadören!

JOHAN BANÉR
ställer sig framför dörren.

Nej! Icke konungen! Vår kung skall vara ren som fanan vi följa! Gustav Horn, visa att du kan kläda en solkig skjorta för din herre...

GUSTAV HORN reser sig.

Väl talat, Banér; låt oss ta i smutsen, men icke han! Till franske ambassadören alltså! Fullmakterna ha vi redan!

KONUNGEN

barnsligt glad som om han sluppit ifrån ett obehag.

Tack, mina vänner; det fordras större hjältemod att begå en dålig handling än att ta in en fästning!

Då Brahe vill följa.

Nej, Nils, icke du! Icke du!

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR gå.

KONUNGEN

sjunker ner på en stol.

Det var dit jag icke ville; ske din vilje, min Gud.

*

I lägret utanför Frankfurt an der Oder. I förgrunden sitter KONUNGEN vid ett enkelt bord. LARS GRUBBE står bredvid. I fonden synes en del av staden.

KONUNGEN.

Jag har undertecknat traktaten med Frankrike och jag väntar endast på pängarne. Nu kan jag tvinga brandenburgaren och sachsaren till förbund mot kejsaren.

LARS GRUBBE.

Summan är betydlig?

KONUNGEN.

En halv million franska livres om året.

LARS GRUBBE.

Och villkoren?

KONUNGEN.

Jag har icke utfästat några villkor... jag har endast undertecknat med mitt namn; kulan från Dirschau hindrar mig att skriva något längre som du vet, och det gamla skottsåret har särskilt de sista dagarne oroat mig... Se här kommer syndapängarne!

GUSTAV HORN, JOHAN BANÉR åtföljda av FÄLTVÄBELN och KVARTERMÄSTAREN, vilka bära blåa lärftspåsar och eskorteras av sex finska ryttare anförda av FINSKA FÄNRIKEN.

GUSTAV HORN.

Majestät, traktaten är ratificerad och pängarna överlämnas härmed!

KONUNGEN.

Lars Grubbe; gå och betala Marcus för Hamburgerväxlarne; utdela sedan halva resten åt soldaterna; med den andra hälften söker du gottgöra all den skada, som genom plundringen tillfogats stadens invånare.

LARS GRUBBE.

Förlåt, Majestät, men då äro vi lika fattiga i morgon...

KONUNGEN.

Så må vi vara det... Vi äro ju kristna människor om också inga missionärer... Gå, och gör rätt först, annars kunna vi ingen välsignelse vänta!

LARS GRUBBE går, åtföljd av eskorten.

KONUNGEN
som observerat Fänriken.

Fänrik, stanna!

FINSK FÄNRIK stannar förskräckt.

KONUNGEN.

Kom fram!... Vad heter du?

FINSK FÄNRIK
talar utan finsk brytning.

Axel Ericsson, på Finska rytteriet.

KONUNGEN.

Vad heter du mera?

FINSK FÄNRIK.

Mera?

KONUNGEN.

Det ska jag säga sedan! — Du var med och kastade sten på mig nyss, och du var en av hjältarne i myteriet!

FINSK FÄNRIK.

Majestät, det var icke jag!

KONUNGEN.

Jaså, då var det Sparre!

FINSK FÄNRIK på knä.

Nåd!

KONUNGEN.

Axel Ericsson Sparre, din far förlorade livet i Linköpings blodbad, därför att han ej ville svika sin trohetsed till konung Sigismund; din mor hette Brahe, Ebba till och med, och hennes far, gamle grev Peder, kallade min farfar högtsalig kung Gösta för morbror. Du är min frände således; att du icke kunde vara min vän, förstår jag. Vad min fader mot din förbrutit har du ej kunnat förlåta, men jag förlåter vad du mot mig brutit. — Vill du nu stanna i min tjänst?

FINSK FÄNRIK.

Majestät, jag är icke värdig den nåden.

ERIK RÅLAMB.

Res dig och försök bli värdig den nåden!

FINSK FÄNRIK.

Jag vet inte...

KONUNGEN.

Vet du icke om du kan lita på dig?

FINSK FÄNRIK.

Nej! Jag var ett barn då i Linköping, och jag låg på knä i snön jämte min moder för att bedja hertigen om nåd, när han skulle åka förbi; vi lågo i timmar, jag grät, jag frös... då kom hertigen, han såg bort ifrån oss, men hans häst sparkade gatsmuts i mitt ansikte... Då svor jag...

KONUNGEN.

Allt detta förstår jag och jag skulle gjort som det stackars barnet; men, ser du, dessa ädla herrar två, Horn och Banér, också Linköpingsfränder, de ha förlåtit. Gå, Sparre, och försök göra sammaledes!

FINSK FÄNRIK.

Jag ville jag kunde, men...

KONUNGEN.

Stanna blott, och om frestelsen blir dig för stark, så kom till mig, befria dig från ditt hat, men rör icke vid mig, ty under min enkla rock och min ringa person döljes dock en Herrans smorde... Reser sig. Farväl!

FINSK FÄNRIK

går, efter en min som om han ville tala.

KONUNGEN.

Varför skall jag i dag just erinras om detta, detta som snart borde vara försonat? Och varför skall kulan från Dirschau, Sigismunds souvenir, börja röra på sig igen? Pålen i köttet! — Det är trist, trist att leva — ibland!... Där är Lennart, halvspringande; då ska det vara eld i knutarne innan han gör sig bråttom.

LENNART TORSTENSSON.

Majestät; stora och nya underrättelser!

KONUNGEN.

Fort!

LENNART TORSTENSSON.

Wallenstein är avsatt!

KONUNGEN.

Wallenstein, ärke-fienden, vad betyder det?

LENNART TORSTENSSON.

Kurfurstedagen i Regensburg har begärt hans entledigande, och han har nedlagt befälet, upplöst sin armé, och inneslutit sig i sitt slott Gitschin i Böhmen!

KONUNGEN.

Är kejsaren klok? avväpnar inför fienden, drar sig tillbaka? Vad betyder detta?

LENNART TORSTENSSON.

Det kan ingen förklara!

KONUNGEN.

Är kriget slut, då? Eller mot vem har jag att strida?

GUSTAV HORN.

Tilly; Tilly är kvar!

KONUNGEN.

Den räknar jag inte! — Nej, Wallenstein var fienden, och likafullt — minns I vad guvernören sade? — om kejsartanken? Och nu är han borta! Saknar I honom inte?

GUSTAV HORN.

Nä; men tänk på Tilly!

KONUNGEN.

Tilly har jag i en säck där nere åt Thyringerskogen; det är bara att knyta till! Och nu går jag till Berlin! Följ mig Banér!

Går, åtföljd av Banér.

GUSTAV HORN.

Vad så?

LENNART TORSTENSSON.

Detta ljusa, lätta sinne, som endast plägar följa det goda samvetet...

GUSTAV HORN.

Detta gudomliga lättsinne, som finner allt vad han gör vara rätt.

LENNART TORSTENSSON.

Du såg ju, att det som skedde var oundvikligt, hur kan man ha ont samvete över det oundvikliga?

GUSTAV HORN.

Och likafullt; på några timmar ha vi blivit det katolska Frankrikes icke allierade utan legotrupper. Frankrike har icke förbundit sig deltaga i, endast betala kriget. Vad är nu kriget? Kardinal Richelius mot Habsburg! Men vet du Frankrikes villkor, som konungen icke ville läsa?

LENNART TORSTENSSON.

Nej!

GUSTAV HORN.

Jo, svensken har förbundit sig att iakttaga neutralitet mot katolska ligan och kurfursten av Bajern.

LENNART TORSTENSSON.

Det är ju nonsens! eller är kriget slut!

GUSTAV HORN.

Tror du att vår gode konung har klart för sig vad kriget är?

LENNART TORSTENSSON.

Knappast; men Oxenstjerna hade det; minns du hans yttrande i rådet: att »huvudändamålet med tyska kriget ingalunda var att försvara religionen, vars vapen äro av andligt slag såsom böner och tårar, utan på det att svenska kronan och dess religionsförvanter, tyska kurfurstarne, måtte sitta i säkerhet och vara oberoende».

GUSTAV HORN.

Låtom oss tacka Gud, att det icke är något religionskrig, ty våra vapen äro åtminstone icke andans.

LENNART TORSTENSSON.

Men konungen, som kom hit med sin ljusa, glada tro...

GUSTAV HORN.

Låt honom hållas, ty han går säker på sin lina så länge sömnen räcker, men väcker du honom, så ramlar han i nätet. Det var nog för att få vara ostörd, som han lämnade Oxenstjerna hemma, den

skulle alltid resonera och riva sönder konungens friska handlingskraft. Du märker ju att vi gå framåt, framåt mot något okänt, obestämt, men framåt i alla fall.

Paus.

LENNART TORSTENSSON.

Tror du, att konungen ämnar hålla traktatens bestämmelse om neutralitet?

GUSTAV HORN.

I dag ämnar han nog, men i övermorgon bryter han den!

LENNART TORSTENSSON.

Det kallas statskonst: lova och icke hålla!

Reser sig.

GUSTAV HORN.

Låt oss förbli vid krigskonsten då, Lennart! Där gör man vad man kan! Reser sig. Alltså: till Berlin!

*

Slottsparken i Berlin. Klippta träd och buskar, spaljér, kolonnader, en fontän, bänkar, bord. Där ovanför synes slottet med upplysta fönster och en öppen balkong med festklädda människor.

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR in.

GUSTAV HORN.

Kurfursten väntar oss säkerligen icke på sin fest!

JOHAN BANÉR.

Det är också väl mycket begärt, att han skulle i sina salonger ta emot tjugo tusen man utom Torstenssons kanoner.

GUSTAV HORN.

Det är det, men att vägra svenska konungen audiens är över hövan skymfligt.

JOHAN BANÉR.

Där är konungen! — Nu blir det kurfursten, som får audiens!

KONUNGEN.

På platsen, punktligt. Bra!

Kastar en blick uppåt slottet.

Fasligt ful byggnad, det där! Emellertid... Nu, Johan, går du upp i slottet och säger kurfursten, att hans svåger tar emot här i parken just nu! Och om han vill kasta ut dig, så gå till ett fönster och vifta med skärpet; Torstensson svarar genast med en salva, som vi alltid kunna uppge vara en välkomstsalut! — Är du rädd, Johan?

JOHAN BANÉR.

Rädd? För de sköna damernas blickar, vore det enda. För att skrämma kurfursten är jag icke rädd!

KONUNGEN.

Alltså: framåt! och uppåt!

JOHAN BANÉR

springer uppför trappan och in i slottet.

KONUNGEN sätter sig på en bänk.

Kommer, kommer icke; kommer, kommer icke...

GUSTAV HORN.

Han kommer!

KONUNGEN.

Var är Erik Rålamb nu?

GUSTAV HORN.

Han är skickad till Magdeburg.

KONUNGEN.

Jag längtar efter honom ibland, trots hans olidliga påflugenhet. Han var aldrig vardaglig, men hans storsinthet tryckte mig icke, fastän den gjorde mig obetydlig vid hans sida...

Änkefurstinnan Anna, Konungens svärmoder, och Änkefurstinnan Bethlen Gabor, Konungens svägerska, gå förbi uppe i fonden.

Nej, se; min svärmoder och min svägerska! Och jag låter överraska mig här som en äppeltjuv i en trädgård!

Döljer sig bakom ett träd; damerna gå ut.

Det där tyckte jag inte om; skulle hellre ha stormat slottet med värjan i hand.

GUSTAV HORN.

Johan syns! Slottet är intaget!

JOHAN BANÉR synes på en slottsbalkong; viftar med sitt skärp; ett kanonskott höres, och därpå en muskötsalva. Rörelse i slottsfönstren. Banér försvinner.

KONUNGEN.

Nu kommer han bestämt!

GEORG WILHELM, Kurfurste av Brandenburg, Gustav Adolfs svåger, kommer ner från fonden med JOHAN BANÉR under ett upphetsat samtal.

KONUNGEN

går dem till mötes några steg, stannar därpå väntande.

KURFURSTEN AV BRANDENBURG retad.

Jag kan verkligen icke hälsa min ärade svåger välkommen, då han uppträder med vapenmakt i mina stater!

KONUNGEN.

Behövs icke, jag kommer som jag kommer till en frände och trosförvant...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG vresig.

Jag ber strax få anmärka, att jag icke är min svågers trosförvant, enär jag är reformert och sålunda icke har med augsburgska religionsfreden att göra.

KONUNGEN.

Här är så många bekännelser, att vi gjorde bäst icke tala om dem, däremot ha vi en gemensam fiende...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG som förr.

Vi hade en gemensam fiende, vi germaniska folk, och det var Frankrike, men nu har min svåger ingått förbund med denna fiende, och därför kunna vi icke längre vara vänner.

KONUNGEN.

Det var rent språk åtminstone! Nåväl, som fiende, då, anhåller jag med den överlägsne fiendens rätt, att få fästningarne Spandau och Küstrin utlämnade.

KURFURSTEN AV BRANDENBURG rasande.

Mina fästningar? Aldrig, så länge jag är kejsarens läntagare och han icke löst mig från min ed!

KONUNGEN.

Kejsaren har brutit sin ed...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Därför skall jag icke bryta min, och jag blir icke bättre därför att han gjort sig sämre...

KONUNGEN med hetta.

Då måste jag ta era fästningar, då I icke förstår ert eget bästa, ty jag måste fram till Magdeburgs undsättning, som är hotat av vår gemensamma fiende, kejsarens general Tzerklas Tilly.

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Magdeburg? Vad vet I om Magdeburg?

KONUNGEN.

Mer än I! Och framför allt att Kurfursten Johan Georg av Sachsen icke ger sitt stöd.

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Må sachsaren, den satans lutheranen, fara ned i dödsriket!

KONUNGEN.

Väl hade man sagt mig, att I, reformerta och lutheraner söndrat er, så att I behandladen varandra som turkar och tartarer, men när en gemensam fara hotar båda, borde det välförstådda intresset tvinga er samman!

KURFURSTEN AV BRANDENBURG
rasar och torkar svetten ur ansiktet då och då.

Oss tillsammans? Nej, så hellre med påven i Rom eller fanen i helvetet än med Mårten Luther. I talen om restitutionsediktet, återbördandet av de stulna kloster- och kyrkogodsen; ja, vem stal och vem tog emot? Veten I, att Luther lämnade efter sig en stor förmögenhet: primo, stora Augustinerklostret i Wittenberg och som hans arvingar sålde för tre tusen sju hundra gulden; sekundo: det lilla klostret, som hans arvingar sålde för tre hundra thaler; en träd- och en humlegård å fem hundra gulden; egendomen Wachsdorf å ett tusen fem hundra gulden;

godset Zeilsdorf å nio hundra femtiosex gulden! — Var hade han fått detta allt ifrån? Fråga, fråga, fråga mammonsdjävulen, som gjorde honom buken till en gud! Fråga den sachsiska ölgöran, vinsäcken, som icke varit nykter sedan han döptes...

KONUNGEN

som flera gånger sökt avbryta.

Detta är intet religionssamtal...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Jaså, är det politiskt, skall jag be få sända min minister, von Schwarzenberg; han är befullmäktigad och har ett mindre hetsigt sinne än jag. Nu ber jag om ursäkt, att jag återvänder till mina gäster! Excellensen skall strax vara här.

KONUNGEN.

Vänta! Då I behandlar mig som främling och inträngling glömmer I, att jag är tysk furste över Ostpreussiska generalguvernementet, som genom fredsslutet i Altmark tillfallit svenska kronan; I glömmer, att jag är herre över tullarne i guvernementets hamnar, att Stralsund, Stettin och Frankfurt äro genom svenska trupper befriade från kejserliga invasionen, och att Magdeburg förklarat sig för oss! Då nu Magdeburg är hotat och I intet förmår uträtta, anhåller jag få besätta Spandau och Küstrin för att försäkra mig om genomtåget...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Excellensen skall strax vara här... Går.

KONUNGEN.

Svåger är oartig, men skotträdd! Gustav, giv Lennart en vink om att han ger excellensen en salva,

när han kommer ner; det bör kanske underlätta samtalet något!

GUSTAV HORN går ut.

Skall ske, Majestät!

KONUNGEN.

Och du, Johan, stannar här bakom buskarne och bevittnar samtalet! — Skulle Erik Rålamb mot förmodan komma över oss, så bind honom och lås in honom tills allt är över!

JOHAN BANÉR
döljer sig bakom buskarne.

Skall ske, Majestät.

KONUNGEN.

Nu kan excellensen få komma, när han vill...

Man hör svag musik uppifrån slottet, och ser dansande par draga förbi fönstren.

SCHWARZENBERG
ner från slottet; han är artig, smidig, men överlägsen.

KONUNGEN blir stående och väntar.

SCHWARZENBERG.

Majestät, jag har icke förmånen, att vara eder personligen bekant...

Salva utanför.

SCHWARZENBERG
utan att låta störa sig.

... men i gengäld är svenska konungen en gammal kär bekant för hela det tyska riket...

KONUNGEN.

Det protestantiska, kanhända...

SCHWARZENBERG.

Om förlåtelse, att jag sade hela riket, utan avseende på bekännelsen...

KONUNGEN.

Det är märkvärdigt vad I läggen liten vikt på bekännelsen.

SCHWARZENBERG.

Ack ja, det finns så många bekännelser numera: hjärtats bekännelse, munnens bekännelse och sådant mer...

KONUNGEN.

Men jag ber få underhandla med er, excellens, som trosförvant med trosförvant...

SCHWARZENBERG.

Om vi skulle lämna trossakerna och hålla oss strängt till statsangelägenheterna...

KONUNGEN.

Nej; eller kanske vi icke äro trosfränder, måhända I, som min svåger kurfursten, är reformert?

SCHWARZENBERG.

Sanningen att säga, Majestät, men jag är icke ens det: jag står ännu kvar i den romerska kyrkan, och stannar där tills jag funnit en enig protestantisk bekännelse, som tilltalar mig mer!

KONUNGEN.

Detta övergår min fattning: I är katolik och är minister hos kurfursten?

SCHWARZENBERG.

Ja! sådana äro vi; och jag kan glädja Ers Majestät med en ödmjuk hälsning från påvlige nuntien, som befinner sig där uppe på slottet...

KONUNGEN.

Jag tar inga hälsningar från nuntier...

SCHWARZENBERG.

Den helige fadren, Urban den åttonde, uttrycker genom sitt sändebud sin oförställda glädje över Ers Majestäts vunna segrar över de kejserlige...

KONUNGEN.

Jag fattar icke, eller skämtar I? Är kejsaren icke vän med påven längre?

SCHWARZENBERG.

Påven har aldrig varit kejsarvän! och kan aldrig vara det! Kejsaren är en hednisk avkomling av det döda Roms Cæsarer; påven är en arvtagare av det apostoliska kristnade Rom, vars rike icke är av denna världen, emedan Kristus själv är härskaren. Det är hemligheten av namnen Ghibelliner och Guelfer, och därför, ser I, kunna vi icke skatta er Luther, emedan han var kejsarvän och furstevän emot påven! Därför kalla vi också Luther hedning och antikrist.

KONUNGEN.

Vad får jag höra allt?

SCHWARZENBERG.

Ja, Majestät; när man inblandar sig — förlåt uttrycket! — i främmande folks inre angelägenheter, bör man taga kännedom om dessa folks tänkesätt och känsloliv...

KONUNGEN.

Jesuit!

SCHWARZENBERG.

Jesus är min herre, och det är oss en äretitel, den I begagnen som en smädelse!

KONUNGEN.

Är I då av detta sällskap?

SCHWARZENBERG.

Jesu sällskap har alltid varit mig kärt, ty det har lärt mig ödmjukhet och lydnad...

KONUNGEN.

Jo, vackert; lömska ord, som förvilla sinnet, tankens trollkonster, som beröva människor tron och den glada tillförsikten! Jag kom hit för att i godo uppgöra om era fästningar, och I narrar mig in i era tankelabyrinter, att jag glömmer ändamålet med min härvaro... Vill I nu tala om fästningarne?

SCHWARZENBERG.

Nej, jag vill icke spilla ord...

KONUNGEN.

Guds död, karl, driver I gäck med mig, eller skall jag höra er predikan, som en djäkne?

SCHWARZENBERG.

Majestät, jag har kommit hit att få er underskrift...

KONUNGEN.

På tjuvapapper? Aldrig!

SCHWARZENBERG

tar upp ett dokument och skrivdon.

Hör mig! Se här förskrivningen på Spandau och Küstrin, att återlämnas dock till kurfursten av Brandenburg, när Magdeburg är intaget! Två svenska generalers caution är nog!

KONUNGEN läser papperet.

Väl! — Varför dessa långa litanior, då?

Undertecknar med vänster hand, sedan han förgäves försökt med höger.

KONUNGEN.

Banér, kom hit och skriv!

JOHAN BANÉR
in, fixerar Schwarzenberg och fixeras tillbaka.

KONUNGEN föreställer.

Överste Banér!

SCHWARZENBERG.

Den oövervinnerlige!

KONUNGEN.

Skriv, Johan!

JOHAN BANÉR
skriver, efter någon tvekan.

KONUNGEN vinkar utåt.

Gustav Horn!

GUSTAV HORN in.

KONUNGEN föreställer.

Fältmarskalken Horn!

SCHWARZENBERG.

Den vise!

KONUNGEN.

Skriv, Gustav; vi ha fått Spandau och Küstrin.

GUSTAV HORN.

Utan villkor?

KONUNGEN.

Med villkor att de överlämnas, när Magdeburg är intaget!

GUSTAV HORN betänksamt.

Intaget? Av vem?

KONUNGEN.

Av mig! Skriv på!

GUSTAV HORN skriver.

SCHWARZENBERG tar papperet.

Och nu väntar fursten få se Majestätet som gäst i sitt slott.

KONUNGEN.

Framför mitt tack till svåger, men nu föredrar jag att sova i Spandau. Det känns betydligt lugnare i en fästning, än utanför ett slott!

SCHWARZENBERG.

Svenska konungens önskan är lika god som en befallning! — Jag har den äran... och tar mig friheten önska Ers Majestät all välsignelse på sin segersälla bana!

KONUNGEN.

Det menar han icke!

SCHWARZENBERG.

Jo, Majestät, det menar han! Går.

KONUNGEN glad.

Så tar man in fästningar — med en gåspenna!

GUSTAV HORN allvarlig.

Svärdet hade varit bättre!

KONUNGEN.

Men tänka sig, att excellensen var katolik liksom guvernören hos Wallenstein var protestant; snart få vi ålägga fälttecken för de särskilda bekännelserna. Begriper någon det här! Jag intet, men går på bara!

JOHAN BANÉR ruskar om Horn.

Gubben är inte glad! Opp med humöret, i kväll skall firas fest i Spandau!

GUSTAV HORN.

Låt mig vara!

FREDRIK STENBOCK och ÅKE TOTT något muntra, komma ner från slottet arm i arm utan att se Konungen.

JOHAN BANÉR.

Var kommer de där gökarne ifrån?

ÅKE TOTT.

Vi ha varit uppe och dansat i slottet; sköna damer, gott vin...

FREDRIK STENBOCK.

Och en musik!

Svänger om med Tott.

GUSTAV HORN.

Stilla, pojkar!

FREDRIK STENBOCK.

Vad nu, ha vi inte tagit slottet?

KONUNGEN träder fram.

Nej, det har Lennart gjort, med sina skrämskott... men har ni sett Erik Rålamb?

ÅKE TOTT.

Jo, han är däroppe och kommer straxt ner!

KONUNGEN.

Då flyr jag; den enda jag flyr är Erik!

Till Horn och Banér.

Kom! Lennart blåser till korum! Kom!

Går ut, åtföljd av Horn och Banér.

ERIK RÅLAMB ner från slottet.

Är konungen här?

ÅKE TOTT.

Vad rör det dig?

ERIK RÅLAMB.

Flyr han mig? Och varför?

FREDRIK STENBOCK.

Å fan.

ERIK RÅLAMB.

Jag vill icke tala vid beskänkta personer, jag vill råka min konung...

ÅKE TOTT.

Det får du inte!

ERIK RÅLAMB.

Vem hindrar mig, så länge jag följer dygdens och ärans väg?

FREDRIK STENBOCK.

Jag! Men en liten fråga: med vad rätt bär du drottningens färger, som äro Brandenburgs?

ERIK RÅLAMB förlägen.

Därför att min härskarinna beskärt mig dem... — Tar av hatten. — och till erinran om mitt riddarlöfte att vaka över min härskarinnas gemål...

FREDRIK STENBOCK.

Erik, dina kinder hissa din härskarinnas färger, vitt och rött, något för tydligt: akta ditt huvud — och ditt hjärta!

ERIK RÅLAMB.

Smädare! — Var är konungen? Hans liv är i fara!

ÅKE TOTT.

Börjar du se Jesuiter också?

ERIK RÅLAMB.

Nej, men jag har sett Axel Ericsson Sparre gå över till de kejserliga!

ÅKE TOTT.

Vad skulle det göra? En fähund mer eller mindre?

ERIK RÅLAMB.

Vart gick konungen?

FREDRIK STENBOCK

pekar i riktning motsatt den, som Konungen gått ut.

ERIK RÅLAMB

skyndar ut i samma riktning, som Konungen gått.

Alltså hit!

FREDRIK STENBOCK.

En sådan räv!

ÅKE TOTT.

Tror du han älskar drottningen?

FREDRIK STENBOCK.

Ho kan säga't; svärmar gör han! och inte ont i det!

NILS BRAHE in.

Konungen befaller sina officerare till korum!

ÅKE TOTT.

Den som nu vore nykter!

NILS BRAHE.

Du skall snart bli, när du kommer i Spandau!

FREDRIK STENBOCK.

I Spandau, ja; men i Magdeburg ta vi stuprus...

NILS BRAHE.

I Magdeburg, ja!

Ljusen släckas i slottsfönstren.

FREDRIK STENBOCK upp till slottet.

God natt, sköna damer! Vi ses snart igen, och då...

ÅKE TOTT.

Då!

NILS BRAHE

driver dem ut med dragen värja.

Marsch, framåt!

*

I Spandaus fästning; ett skrivrum. KONUNGEN, GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR, vid ett bord.

KONUNGEN pekar på en karta.

Nu sätter jag ett rött kors för Magdeburg!

JOHAN BANÉR.

Sätt ett svart, Majestät.

KONUNGEN.

Vi så?

JOHAN BANÉR.

Emedan de sista underrättelserna äro rent förtvivlade.

KONUNGEN.

Det tror jag inte på!

JOHAN BANÉR.

Majestät tror endast vad han önskar.

KONUNGEN.

Vad kan man så göra för stadens undsättning?

JOHAN BANÉR.

Marschera rakt på den och få Tilly i ryggen.

KONUNGEN.

Man kan icke marschera utan pängar, och här finns inte en soldat, som går gratis. Paus. Det var odrygt, det franska guldet, och ingen välsignelse med det. Paus. Och Oxenstjerna skriver hemifrån, att landet är utätet. Paus.

JOHAN BANÉR.

Marcus är här!

KONUNGEN.

Alltid Marcus! — Han representerar huset Israel i Hamburg; samme Israel, som köpte kyrksilvret och klockorna av min store farfader. Är det icke underligt, att vårt Sverige köpte sin frihet av judarne i Lübeck. Och nu skall det protestantiska Magdeburg räddas av Israel! — Låt Marcus komma! Eller — jag går att finna honom! Går ut.

GUSTAV HORN.

Såg du det röda skenet i sydväst, denna morgon?

JOHAN BANÉR.

Det var just vad jag såg, och jag tror det stod över Magdeburg!

GUSTAV HORN.

Jag tror mig veta det! — Ty när jag i morse gick på vallen kände jag brandrök från vindsidan; då jag såg upp åt molnen, föll ett kolnat papper ner

framför mig. Det var ett blad ur en tryckt bok och jag kunde ännu urskilja några bokstäver...

JOHAN BANÉR.

Vad stod där?

GUSTAV HORN.

Det vill jag icke säga, ty då kallar du mig vidskeplig; men jag fattade det som ett sändebrev från... från nödställda människor!

JOHAN BANÉR.

När du sagt A skall jag säga B. Medan vi nyss talade med konungen, såg jag en flock storkar komma från sydväst; de voro sotiga och hade trasiga vingar... Men jag hörde även, eller tyckte mig höra, ett skrik...

GUSTAV HORN.

Du också! Reser sig. Jag har i flere timmar känt mig så beklämd som om tusendes lidanden satt sig i mitt bröst... Samma känsla som när min lilla son dog och jag ändå befann mig långt borta från honom...

JOHAN BANÉR.

Förstår du detta krig, Gustav?

GUSTAV HORN.

Nej, jag förstår ingenting; men det synes mig, som om härskarornas Gud tagit fatt vår store konung och ledde honom dit han icke vill.

JOHAN BANÉR.

Är Gud m e d oss, tror du?

GUSTAV HORN.

Hittills har Herren hjälpt oss... Men till vilket pris?

JOHAN BANÉR.

Ja, till vilket pris! — Konungen!

KONUNGEN in, upprörd.

Nu har det skett! Magdeburg finns icke mer! Trettio tusen människor nedhuggna och uppbrända! Trettio tusen? Är det möjligt! Och endast ett hus står kvar: det är Herrans hus!

GUSTAV HORN.

Det var sant, alltså!

JOHAN BANÉR.

Gud är icke med oss längre!

KONUNGEN.

Han är med Tilly!

GUSTAV HORN.

Han står oss emot, ho kan då vara beståndande?

KONUNGEN.

Menar du, att vi skulle rygga tillbaka?

GUSTAV HORN.

Detta blir väl en nödvändighet, då Spandau nu måste återlämnas!

KONUNGEN.

Det fattar jag icke!

GUSTAV HORN.

Icke? Spandau skulle återlämnas när vi räddat Magdeburg; nu kan ju icke Magdeburg räddas, då det ej existerar, alltså förfaller väl hela avtalet.

KONUNGEN.

Det är icke logik!

GUSTAV HORN.

Mer än logik; det är hederns enkla fordringar. Vad säger Johan?

JOHAN BANÉR.

När avtalets föremål förfallit, så förfaller avtalet, och Spandau måste gå tillbaka.

KONUNGEN.

Aldrig!

GUSTAV HORN.

Majestät, erinra att Banér och jag stå i borgen för överenskommelsens uppfyllande!

KONUNGEN.

Erinra du avtalet: att fästningen skulle återlämnas när Magdeburg var undsatt, nu är Magdeburg icke undsatt och kan aldrig undsättas, alltså skall fästningen icke återgå!

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR.

Sofism!

KONUNGEN.

Vad sägen I?

GUSTAV HORN lugnt, undergivet.

Som saken är!

KONUNGEN högdraget.

I kallen mig sofist, I glömmen, att jag står över er kritik, att jag är konungen.

JOHAN BANÉR.

Det ha vi icke glömt...

KONUNGEN.

Du vågar avbryta mig, när jag talar...

JOHAN BANÉR.

Ja!

KONUNGEN.

Gå härifrån, långt, så långt, att min vrede icke når dig!

GUSTAV HORN.

Då följer jag!

KONUNGEN.

Följ! jag blir icke ensam för det!

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR gå ut.

KONUNGEN.

Har jag fostrat småkonungar, som växa mig över huvudet, så har min stränge fader lärt mig boten...

GUSTAV HORN.

Konung, mana icke upp blodiga minnen...

KONUNGEN.

Råd dig själv, och icke mig!

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR nalkas dörren.

KONUNGEN.

Sänd hit Nils Brahe, Lennart Torstensson och juden Marcus.

GUSTAV HORN.

Juden!

KONUNGEN ursinnig.

Akta dig!

GUSTAV HORN.

När vi ämna överge Kristus, står juden redan och väntar på oss! — Nu går jag till kurfursten och överlämnar min person som pant för Spandau! Och att Banér gör detsamma vet jag, ty han står vid skrivet ord, han som jag.

Går, åtföljd av Banér.

KONUNGEN

sätter sig bekymrad ner vid bordet; lutar huvudet i händerna.

EN KAMMARHERRE in.

Juden Marcus begär företräde.

KONUNGEN.

Må han komma!

KAMMARHERREN ut.

MARCUS in.

KONUNGEN.

Magdeburg är slut, Marcus.

MARCUS.

Ja, och jag gråter icke.

KONUNGEN.

Har du någon grund?

MARCUS.

Allt som sker har sin tillräckliga orsak, ratio sufficiens. Magdeburg, jungfrustaden, uppgives grundlagd av någon romare till gudinnan Venus' ära, eller oära. Stadens rikedom utgjordes av rövade kyrko- och klostergods, som nu skulle återställas åt sina ägare; men om detta genomförts, skulle en tredjedel av invånarne blivit husvilla — därför hade tjuvarne allt att frukta. Ärkestiftets inkomster förslösades av liderliga präster och utpressande ämbetsmän, ty helgerån följes aldrig av välsignelse. Men denna stad var även ofördragsamhetens borg; här förföljdes katolikerna; gudstjänsten deras stördes, och för tre år sedan mördade de evangeliske pater Aegidius, då han gick från Helgalekamens fest, varefter man

plundrade två kloster. Med ett ord: jungfrustaden var vordet ett stort jungfruhus och ett Sodom, och därför måste den brinna.

KONUNGEN.

Du talar som en katolik!

MARCUS.

Tala de på något särskilt sätt?

KONUNGEN tiger, behärskar sig.

MARCUS.

Förlåt, Majestät; jag är icke katolikvän; och Herren den evige synes icke älska det ena barnet mer än det andra, oaktat Han hatade jungfrustaden. Sista kuriren meddelar nämligen, att efter stadens plundring, eldsvåda utbrutit i Tillys läger, varest allt taget gods blivit förstört. Erinrar icke detta om konung Saul, då Herren befallde honom: Gack åstad och slå amalekiterna och giv dem till spillo med allt vad de hava, och skona dem icke, utan dräp både man och kvinna, både barn och spenabarn, både fä och får, både kamel och åsna! — Men nu skonade Tilly — jag menar Saul — för snöd vinnings skull det orenade rovet, och därför föll han i onåd hos Herren och måste lämna tron och liv!

KONUNGEN.

Är du profet?

MARCUS.

Alls intet! Men Samuel var en; och om han levat nu, skulle han sagt: Gack åstad, du furste, från Norden, och förgör Tilly, som icke lydde Herrans röst, ty nu har Den Evige vänt sig ifrån honom, emedan han icke gav rovet till spillo.

KONUNGEN.

Det är du, Marcus, som talar, men jag hör det som komme din röst från en annan! — Huru kan du, som är en jude...

MARCUS.

Hava vi icke alla en fader, haver icke allt en Gud skapat oss?

KONUNGEN.

Väl, men ingen känner fadren utan genom sonen, och du hatar sonen!

MARCUS.

Nej, ty jag kan icke hata det, som icke finns för mig!

Paus.

KONUNGEN.

Du tror då icke att människor brände Magdeburg?

MARCUS.

Nej, ty elden utbröt på sextio ställen samtidigt, och varken invånarne eller de stormande ville stadens undergång! — Det var mordängeln, som gick fram! men före honom hade Herran i sin nåd sänt en annan ängel att varna! Ty när Tilly höll krigsråd i Hameln rasade ett stormväder över Magdeburg och slog ner hus och kyrktorn; flodens vatten vändes i blod och en besatt människa sprang kring på gatorna och ropade: Ve, ve, staden; han skall för sin högfärd, orättfärdighet och sina laster utrotad varda från jorden!

KONUNGEN.

Detta visste icke jag! — — — Vet du vad jag tänkte på, när du kom in?

MARCUS.

Jag är ingen spåman, konung!

KONUNGEN.

Jag tänkte återvända till mitt land! ty jag tyckte mig märka Guds finger höja sig manande: tillbaka! — Men nu kommer du...

MARCUS.

... Juden!

KONUNGEN.

Vet du, att jag fått skulden för Magdeburgs undergång, och att jag kände den så tungt, tills nyss, då du befriade mig. — Råd mig!

MARCUS.

Det har jag redan gjort!

KONUNGEN.

Att stanna?

MARCUS.

För visso!... Och först av allt: handla rätt! Återlämna Spandau!

KONUNGEN.

Då kan jag icke röra mig!

MARCUS.

Tvivla icke, utan tro! Giv det lilla, och I får det större! Fresta icke Gud, men försök Honom! Tro Gud om gott! Försök!

KONUNGEN efter någon tvekan.

Nåväl! Må det ske i Jesu namn!

Skriver något på ett papper; slår i bordet.

KAMMARHERREN in.

KONUNGEN.

Skicka detta öppna brev till närmaste brandenburgska legat! — Befall så Torstensson blåsa till avtåg ur fästningen, som uppgives!

KAMMARHERREN går.

KONUNGEN.

Nu har jag offrat Isak!

MARCUS.

Isak offrades icke, emedan Abraham visat den goda viljan!

KONUNGEN.

Och sedan?

MARCUS.

Statt upp och slå amalekiterna, men rör icke vid deras förbannade gods, ty då skall du döden dö! Och du skall slå dem på den sista slätten, där Nordlanden sluta och Söderns berg taga vid! Men när du ser bergskedjorna resa sig, så vänd om mot Norden, och bliv i ditt land, att dig redligen nära.

KONUNGEN.

Var får du detta ifrån?

MARCUS.

Tag dig tillvara i medgången, ty motgången blev ingens undergång!

LENNART TORSTENSSON har kommit in.

Majestät!

KONUNGEN.

Ja, vad önskar du?

LENNART TORSTENSSON.

Om fästningen skall uppgivas, återstår oss endast att sluta kriget och vända om hem.

KONUNGEN.

Är du säker?

LENNART TORSTENSSON.

Ja, ty efter Magdeburgs fall, som påbördas oss, äga vi icke en vän mer, och ännu äga vi icke en bundsförvant.

KONUNGEN till Marcus.

Du är också en rådgivare!

MARCUS.

Ja, och en bit bättre än de andra!

KONUNGEN.

Du kan gå nu, Marcus, men begär något av mig först!

MARCUS.

Väl, så begär jag, att vi judar i lägret må få tillstånd fira påskhögtiden!

KONUNGEN.

Utanför lägret, ja!

MARCUS.

Utanför lägret hälst! Går.

KONUNGEN dröjande.

Farväl, Marcus!

MARCUS.

Är det något glömt?

KONUNGEN.

Det viktigaste!

MARCUS.

Pängar är inte det viktigaste här, och de hjälpa intet mer! Men tålamod hjälper, och tro, och hopp! — Tro och hoppas! Går.

KONUNGEN.

Inga pängar, bara goda råd! — Ja, Lennart, vända åter hem till ett utarmat land, där man skall kasta stenar åt mig, skulle detta vara slutet på detta?

LENNART TORSTENSSON.

Det synes!

KONUNGEN.

Allt ginge för sig, men det snöpligaste... Paus. Jag har icke berättat det jag väntar min gemål, som jag i sista brevet bett komma hit ner!

LENNART TORSTENSSON.

Det går icke an! Konungen får icke visa sig svag!

KONUNGEN.

Och jag var det likafullt; när Erik Rålamb gick ifrån mig, förlorade jag det stadiga gillande och den otröttade beundran jag, tyvärr, behöver... Och nu när Horn och Banér lämnat mig, känner jag ödsligheten än grymmare... Det är som om de två tagit min bättre del med sig! Paus. Säg något!

LENNART TORSTENSSON.

Det får jag icke!

KONUNGEN.

Säg! — Juden...

LENNART TORSTENSSON.

Kanske!

KONUNGEN.

Jag hatar honom egentligen i mitt hjärtas innersta vrå; men jag tror likafullt, att denna man har en sändning i mitt liv, och det förekommer mig, som

om Herrens gunst vore med honom! — Det förefaller mig numera, Lennart, som om alla vore i nåd, utom jag, och som om mina vägar icke voro de rätta. Allt viker undan för mig, men ingenting ger sig; var är Wallenstein, var är Tilly? Var är fienden och var är vännen? Var äro de förtryckta, som skulle försvaras, och var är förtryckaren? Jag förefaller mig vara inlockad i ett bakhåll för att klämmas mellan förhuggningar och brännas inne!

Paus.

LENNART TORSTENSSON.

Skall fästningen återlämnas?

KONUNGEN.

Den är redan återlämnad; gå och säg det åt Horn och Banér.

LENNART TORSTENSSON.

Och sedan?

KONUNGEN bedrövad.

Hemåt; som en slagen man, hem till vanära och glömska!

LENNART TORSTENSSON.

Det tror jag inte; men jag lyder! Går.

KONUNGEN ensam; vecklar ihop kartan och stoppar den i fickan; spänner om sig värjan; tar sin hatt och sätter den på huvudet, som om han ämnade gå sin väg; — nalkas dörren, då ERIK RÅLAMB störtar in.

KONUNGEN.

Erik!

ERIK RÅLAMB.

»Så har du ock blivit svag som vi, du har blivit oss lik!»

KONUNGEN.

Ja, banna, banna du, men hade du burit min börda...

ERIK RÅLAMB.

Så hade jag hellre dignat, än jag kastat den! Det stora målet, den heliga saken, allt glömdes för fiendens guld. Vad äro vi vordna annat än våra trosfränders avsky och ovännens förakt, en rövande hop av främlingar; Magdeburg, den stora staden, för de evangeliske en fast borg, är fallen, och fallen såsom vårt Sodom, emedan de våra hade den i sitt försvar.

KONUNGEN.

Förebrå mig, men jag har endast handlat så som jag kunnat; utan att jag haft det franska guldet att kasta åt soldaterna, skulle Frankfurt legat i aska, som Magdeburg... utan...

ERIK RÅLAMB.

Utan traktaten med Frankrike skulle svenska konungen haft fria händer mot katolska ligan, vars huvud är Tilly...

KONUNGEN.

Vad påstår du?

ERIK RÅLAMB.

Har icke konungen läst traktaten?

KONUNGEN.

Nej, jag har icke läst den!

ERIK RÅLAMB.

Icke? Men hela Tyskland har läst den, emedan den är tryckt, och hela Europa vet, att svenska konungen förbundit sig till neutralitet mot ligan och kurfursten av Bajern, samt till tolerans mot katolikerna.

KONUNGEN.

Neutralitet? Hur skall jag då föra krig?

ERIK RÅLAMB.

Han har icke läst den?

KONUNGEN.

Ditt förakt kan jag icke lida längre; låt oss bli ovänner, Erik!

ERIK RÅLAMB.

Nej, jag har svurit drottningen, min härskarinna, att aldrig lämna min herres sida, förrän... förrän...

KONUNGEN.

Förrän du lämnat honom åter i hans gemåls händer. Erik, res och hämta drottningen, hon skall vara i Stralsund vid detta laget!

ERIK RÅLAMB tveksam.

Och det visste jag icke!

KONUNGEN.

Du behöver icke veta allt! — Vill du resa?

ERIK RÅLAMB.

Jag vill! Ty — vad jag icke förmått, skall hon förmå!

KONUNGEN.

Gå i frid, och låt våra vägar skiljas!

ERIK RÅLAMB.

Och var råkas vi igen?

KONUNGEN.

Det vet endast Gud!

NILS BRAHE in.

Majestät! Stora nyheter!

KONUNGEN.

Tala fort!

NILS BRAHE.

Kurfurstarne av Brandenburg och Sachsen hava, skrämda av Magdeburgs rysliga öde, sänt sina legater hit för att anhålla i ödmjukhet om förbund med svensken!

KONUNGEN.

Lovad vare Gud!

NILS BRAHE.

Tilly drar sig söderut, och om våra förenade härar marschera nu, kunna vi hinna honom på slätterna, innan han nått bergstrakterna, för att skydda sig.

KONUNGEN för sig.

Marcus, Marcus!

Till Rålamb.

Var vi råkas igen? — Jo, i Leipzig!

Till Brahe.

Var är Gustav och Johan!

NILS BRAHE.

Utanför dörren?

KONUNGEN.

Äro de onda på mig?

NILS BRAHE.

De äro mycket goda!

KONUNGEN öppnar dörren.

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR in.

KONUNGEN

omfamnar dem, den ena först, den andra sen.

Gustav, förlåt mig! — Johan, du också! — Och nu mot Södern; nu börjar kriget, mot Cæsar, mot hedningarnes apostel!

AKT III.

En kyrkogård i förgrunden, vilken utgöres av en kulle. Tre svenska kanoner planterade mellan gravarne; till höger en liten bykyrka. Förgrunden döljer slagfältet, som ligger lägre. Fonden, på ofantligt avstånd, föreställer kullarne åt Leipzig med byar och stora landsvägen, avtonande i ytterst dämpade lointainfärger. Svag morgonbelysning. Kyrkan är upplyst inifrån, så att fönstrens färgade rutor framträda.

TVÅ DÖDGRÄVARE kasta upp en grav.

DÖDGRÄVAREN I.

En fasans tid, en fasans dag, icke ens de döde få ro!

DÖDGRÄVAREN II.

Ja, vad heter dagen?

DÖDGRÄVAREN I.

Den sjunde september heter ju Helige Chlodwig.

DÖDGRÄVAREN II.

Chlodwig? Vem var det?

DÖDGRÄVAREN I.

Prästen sade't nyss där inne i mässan. Jo, han var en Frankerkonung, som gjorde Frankrike till kristet land; den tiden var Frankrike och Tyskland ett och samma land, sa prästen. Jo, och så sa han,

att Chlodwig, som var rättrogen kristen, bekrigade den tidens protestanter, som kallades för arianer, och slog dem...

DÖDGRÄVAREN II.

Varför kallade du dem för protestanter?

DÖDGRÄVAREN I.

Därför att de protesterade mot den enda saliggörande kyrkan...

DÖDGRÄVAREN II.

Hör du, vet du inte att lutheranerna också förkunna, att »vi tro på en helig allmännelig kyrka... de heligas samfund»... och mera sådant.

DÖDGRÄVAREN I.

Det vill säga lutheranerna äro katoliker då, alldenstund katolska kyrkan betyder den heliga allmänneliga...

DÖDGRÄVAREN II.

Vad fan pratar du för smörja!

DÖDGRÄVAREN I.

Sa du smörja? Akta dig du!

DÖDGRÄVAREN II hotar med spaden.

Akta dig du!

De fäkta med spadarne.

KVARTERMÄSTAREN in.

Vad är det, vad är det! Gamla människor på gravens rand kan inte hålla frid. Varför slåss ni?

DÖDGRÄVAREN II.

Därför att den där kättaren säger att lutheranerna äro katoliker, emedan de tro på en helig allmännelig kyrka...

KVARTERMÄSTAREN.

Mina barn, det finns bara en allmännelig kristen kyrka och det är den lutherska. Den katolska kyrkan är för det första ingen kristen kyrka, emedan påven är antikrist, för det andra är den icke allmännelig, emedan det finns många andra.

DÖDGRÄVAREN I.

Den reformerta då, vad är den?

KVARTERMÄSTAREN.

Den?

Med fingret på näsan.

Den är ingenting. Slätt ingenting, emedan den ej existerar...

DÖDGRÄVAREN II.

Nå, men våra vänner brandenburgarne och sachsarne äro reformerta, då måste de ju existera!

KVARTERMÄSTAREN.

Jag tål icke motsägelser! Men om jag nödgas uttala hela min mening, så äro de ett djävulens påfund, ett satans anhang, förödelsens styggelse och de dödas ben... Vem gräver ni grav åt?

DÖDGRÄVAREN I.

Den som visste't. Det sägs den skall vara åt dem som stupa av den katolska bekännelsen...

KVARTERMÄSTAREN.

Är den kyrkan där katolisk?

DÖDGRÄVAREN II.

Ja, den är en av de få, som stå kvar i den här ängden!

KVARTERMÄSTAREN.

Ären I katoliker?

DÖDGRÄVAREN I.

Ja, lite!

KVARTERMÄSTAREN.

Då gån I till helvetet! ty här finns icke mycket eller litet, här givs endast allt eller intet!

DÖDGRÄVAREN II.

Stopp! jag bestrider!

KVARTERMÄSTAREN.

Tig! Jag tål inte motsägelser... Veten I, barn, varför denna beklagliga söndring inom kyrkan äger rum?

DÖDGRÄVAREN I.

Nej!

KVARTERMÄSTAREN.

Jo, därför att I icke ansluten er till en och samma mening!

DÖDGRÄVAREN II.

Vilkens mening då?

KVARTERMÄSTAREN.

Till min; till vår!

DÖDGRÄVAREN I.

Så sa Luther också!

KVARTERMÄSTAREN.

Och Luther hade rätt, ja! — Och veten I, huru denna beklagliga söndring inom kyrkan skulle kunna upphöra? Jo, därigenom, och endast därigenom, att I alla antagen min mening, vår mening. Det vore så enkelt, så naturligt, så... vad skall jag säga...?

DÖDGRÄVAREN II.

Enfaldigt!

KVARTERMÄSTAREN.

Tig! Jag tål ingen kritik! — Vad har man för sig där inne i kyrkan?

DÖDGRÄVAREN I.

Man håller morgonmässan!

KVARTERMÄSTAREN.

Papistiska påfund, människoverk, flärd, vidskepelse, dårskaper. Veten I icke, att mässan är avskaffad?

DÖDGRÄVAREN II.

Nej! Det syns väl det!

KVARTERMÄSTAREN.

Då skall jag min själ avskaffa'n!

DÖDGRÄVAREN I.

Pass opp; kurfurstens av Brandenburg premierminister herr Adam von Schwarzenberg är där inne och gör sin andakt...

KVARTERMÄSTAREN.

von Schwarzenberg, vår bundsförvant...

DÖDGRÄVAREN II.

Svenskens bundsförvant och vår stridskamrat, som beder för de svenska och de förbundnes vapenlycka!

KVARTERMÄSTAREN förlägen och bitter.

Jaså! jaså! jaha! — Det sker så mycket... världen är bliven fyrkantig... och det som satt bak

sitter fram... gärna för mig, gärna... gån fördömelsens väg, gån! Det finns många sätt! många, många, många! Men jag tvår mina händer!

DÖDGRÄVAREN I.

Herr lutheran, var snäll och hör på mig, jag skall varken komma med motsägelser eller kritik; jag vill bara berätta något. Jag är född i Pfalz såsom lutheran; det var min barndomstro. Men fyra gånger tvangs jag och de mina att antaga den calvinska kättarläran, tills slutligen Tilly kom och med eld och svärd gjorde oss alla till katoliker...

KVARTERMÄSTAREN

i sina egna tankar utan att ha hört på.

... von Schwarzenberg, excellens gubevars...

DÖDGRÄVAREN I.

Vad sägs om den historien?

KVARTERMÄSTAREN.

Det är väl lögn förstås! Summan av saken, mina barn, är den: gör er plikt! och håll käft!

Går till höger.

PROFOSSEN

från vänster, åtföljd av soldathustrur.

Kvinnorna drage sig undan åt byn Podelwitz och låte icke sin medfödda nyfikenhet förleda sig att titta på bataljens vicissituter... av faran att råkas av förlupna kulor... av...

JORDEGUMMAN

förr Mjölnarhustrun i första akten.

PROFOSSEN.

Vad tassar jordegumman här för?

JORDEGUMMAN.

Ack jo, här väntas en nedkomst!

PROFOSSEN.

Passera då, gumma!

Till dödgrävarne.

En högst viktig person: hon sköter rekryteringen!

Till gumman.

Passera, passera! och låt se vi få en lång ryttare, fotknektar ha vi nog!

JORDEGUMMAN ut åt höger.

FÄLTVÄBELN

in, åtföljd av Trosskusken — förr Mjölnaren i första akten.

Trosskusk, trava på! Ditt anspann väntar där borta i byn hos käringarne. Fort! för här kommer snart att smälla!

TROSSKUSKEN snärtar med piskan.

Så smäller jag igen!

FÄLTVÄBELN.

Och när plundringen börjar, så... tänk på mig om du har någon vagnsficka ledig!

TROSSKUSKEN.

Kan tänka de! Går.

FÄLTVÄBELN.

Inte kan du tänka, inte!

SKOLMÄSTAREN

med en hop pojkar, varav en trumpetare.

Scha, scha, scha! Rättning, pojkar!

FÄLTVÄBELN.

Vad säger ni nu, när kungen kommer?

POJKARNE.

Gud bevare konungen!

FÄLTVÄBELN.

— Och fosterlandet, era lymlar! Har inte den där abracadabran lärt er bättre?

SKOLMÄSTAREN.

Se på, pojkar! Nu är jag kungen, och nu kommer jag: vad säger ni nu?

POJKARNE.

Gud bevare konungen och fosterlandet!

FÄLTVÄBELN.

Det var bra! Passera till väster om trossen och öster om käringarne!

Vänta lite! Generalorder till ungdomen. Pojkar äro av naturen ett rysligt släkte, mera benägna för det onda än för det goda. När nu därför bataljen börjar och det visslar om öronen, böra pojkarne kasta sig framstupa ner på marken samt med vänstra handens tumme och pekfinger fatta ett kraftigt tag i byxremmen, under det att den högra handens lång- och ringfinger... så här! — försiktigt öppnar den knapp, som naturen själv anvisat människan såsom utgångspunkt för de verkningar, en starkare krutladdning utövar på den mänskliga organismen. Har jag uttryckt mig nog tydligt?

POJKARNE.

Nej!

FÄLTVÄBELN.

Väl: maxima debetur pueris reverentia, det betyder: pojkar skola lära sig icke allenast veta hut, utan också hålla sina underkläder rena! — Gån i frid! Valete!

POJKARNE skratta.

FÄLTVÄBELN.

Detta är krigets nattsida! — Marrrrrsch!

POJKARNE.

Hurrrraah!

SKOLMÄSTAREN.

Hör nu, fältväbeln, om förlov, men skulle inte fältväbeln, som varit en liber studiosus, vilja säga gossarne ett allvarligt ord i en sådan stund som denna, då fosterlandets väl och ära stå på ett kast...

FÄLTVÄBELN.

Nej, jag kan inte säga sånt där du menar; jag har varit med för länge och sett för mycket, hört för mycket. Supit och slagits har jag gjort hela mitt liv, och därför har jag kommit hit. Skulle jag nu stå och lamentera och skrodera för ungdomen på gamla dar? Nej! Det får du göra själv!

SKOLMÄSTAREN.

Oförbätterlig!

FÄLTVÄBELN.

Däremot ser jag en trumpetare hos dig! Har han courage, så ska han få stå vid signalkanonerna däroppe!

SKOLMÄSTAREN.

Om den har courage! Nils, stig fram och blås förgaddring!

FÄLTVÄBELN

förskräckt, rusar fram och rycker trumpeten ur gossens hand.

Nej, tyst för millioners millioner millioner... Gosse, du vet icke vad du ämnar göra! Om du rör vid mässingsblecket med din lilla lortiga trut, så smäller de tre kanonerna däruppe, och då må du tro: då börjas dansen, sjuttiofem tusen man, till häst, till fots, kroater och walloner, svenskar och sachsare, kejserliga och spanjorer, italienare och skottar, tartarer och polacker, hela Europa ryker ihop där nere på slätten, som du inte ser! För tusan, gosse, är du inte rädd för så mycket?

TRUMPETAREN bryter på västgötska.

Nä vars!

FÄLTVÄBELN bryter på samma sätt.

Vad för slag! Ditt tungomål röjer dig; du är veskötte, du som jag! Vass-pino å-dö! Landsman! Känner du Erik Soop, som ska föra vesköttarne i dag? De är bäsen de, fast han tycker mer om kortleken än psalmboken! — Nå din gässling, nu står du där du ställs, vid kanonerna va?

TRUMPETAREN.

Ja vars!

FÄLTVÄBELN.

Va gammal är du, Nils?

TRUMPETAREN.

Jag är tio år på det elfte!

FÄLTVÄBELN.

Du är en halvkiösing, som vi säger i Boarås, vet du vad de är?

TRUMPETAREN stursk.

Det vet jag I, men husken annors än fältvävarn drista te säga't, skulle ja sätta fålafötter under en!

FÄLTVÄBELN.

Bra! Nu sticker du in trumpeten och så tar du den här fältbindeln om armen! Så är du en kronans karl!

Sätter en gul bindel om gossens högra arm.

Nu pojkar går ni, och hurrar först för eran Nils!

POJKARNE.

Hurrrraah!

Gå till höger.

SKOLMÄSTAREN till Nils.

Säg vackert ajö nu, till sina kamrater!

TRUMPETAREN kråmar sig.

Ajös me er, grabbar!

SKOLMÄSTAREN.

Det är inte vackert; inte vackert! Går.

FÄLTVÄBELN.

Det är möjligt, men det är mycket mänskligt, framför allt mycket pojkaktigt. Marsch nu, gubbe!

Tre artillerikonstaplar in med kanonviskor, intaga platsen vid kanonerna, som de ansa.

FÄLTVÄBELN till Trumpetaren.

Gå nu opp till kanonerna där och håll dig stilla. Tänk dig att du är en märkelig man och att Europa väntar på dig!

TRUMPETAREN

går upp till kanonerna och ställer upp sig.

Två afghaner från höger; lägga ut bönemattor och göra tyst bön på muhamedaners sätt.

PROFOSSEN in från höger.

FÄLTVÄBELN.

Hör du, profoss, vad är det där för sällskap och vad gör de för hokus pokus filiokus.

PROFOSSEN.

Det är afghanska ryttare från Bethlen Gabors upplösta strövkårer.

FÄLTVÄBELN.

Det är många hus i Herrans gårdar, men... såna här inhyses tycker jag inte om! Hör du, är det sant att du är hedning?

PROFOSSEN.

Döpt är jag inte, men... jag är Romany...

FÄLTVÄBELN.

Zigenare, vill du säga. Vad tror ni på för slag?

PROFOSSEN.

En Gud och allas fader!

FÄLTVÄBELN.

Då kan du väl inte vara hedning, då?

PROFOSSEN halvhögt.

Fältväbeln; de säger att Tilly har gjort sig hård, att han är liksom frusen invändigt, så att intet svärd biter på honom; är det sant det?

FÄLTVÄBELN.

Det påstås att han är i förbund med fan, som alla papister för resten.

PROFOSSEN.

Inte är de väl det! Men hör på: jag kan döva svärd och skärpa också! — Jag söker på kyrko-

gården en halskota av en död man, den tredje halskotan uppifrån, för i den sitter det lilla benet, som heter luz...

FÄLTVÄBELN.

Det var ett fult namn på ett ben! Akta dig du för bål och bila, om du hålls med trolldom...

PROFOSSEN.

Tror han på trolldom då?

FÄLTVÄBELN.

Nej, det gör han inte!

PROFOSSEN.

Nå, om inte trolldom finns, hur kan det som inte finns straffas då?

FÄLTVÄBELN.

Jaså, du är en sån där frågare. Vet du vem den förste frågaren var? Det var djävulen! Gå nu åt helvete med dig! för här kommer fint folk!

Drar sig ut åt höger, följd av Profossen.

RUDOLF från andra akten och GUSTAV GUSTAVSSON, båda klädda i järnrustningar såsom ryttare.

GUSTAV GUSTAVSSON
upprörd till Rudolf.

Gustav Gustavsson kallas jag och är jag, men vad båtar det mig? Vanbörding icke, men oäkta; konungason, men frilloson! Min höge fader älskar mig, skriver mig till, men får icke se mig. Och nu...

RUDOLF.

Lugna dig, Gustav...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Säg det! Nu skrev min moder här om dagen och underrättade mig, att hon trätt i gifte med en man, som jag alltid hatat... Därmed står jag ensam i världen, mer ensam än ett styvbarn, ty min fars maka har jag icke ens rätt kalla styvmor.

RUDOLF.

Vet konungen om din moders giftermål?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Det känner jag icke; tror det ej, men när han får veta det, tänker jag det skall kränka honom, kränka honom att en annan man äger den kvinna, som är min mor!

RUDOLF.

Vad söker du här då? Vad vill du?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Jag vill se honom, endast se honom innan han går till slaget, ty han *kan* falla; min mor sade alltid, att han skulle dö i sin ungdom, emedan han var gudarnes älskling!

RUDOLF.

Tro icke sådant! Men vill du se honom, så stanna här, ty hit kommer han för att ge signalen till slaget...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Till det avgörande slaget, där jag ej får vara med, men väl du! Jag skall sitta där i kyrktornet och se på; åskådare i stället för skådespelare, det är min saga! — Var är Luise?

RUDOLF.

Hon är på väg till Leipzigermässan med far... Varför frågar du så?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Därför att vi äro vänner... Hennes vänskap för mig, sedan vi råkades första gången i Stettin, har utgjort en ljusning i mitt mörka liv...

RUDOLF betänksamt.

Såå?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Och vore jag icke konungason skulle jag göra henne till min gemål...

RUDOLF.

Jaså!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Rudolf, jag tror mig veta du svärmar för din kusin; håll dina känslor inom skrankorna och hängiv dig icke åt falska drömmar... Hör du, ej är väl möjligt att min fader kan känna igen mig; han har nämligen inte sett mig sedan jag var fyra år!

RUDOLF.

Omöjligt att han skulle känna igen dig! — Ställ dig här bakom gravmonumentet, ty det kommer folk!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Var?

Går bakom ett monument.

Här?

RUDOLF.

Där! — Och nu, farväl Gustav; ditt öde är icke ljust, men du är utan skuld och det är redan mycket... Du var min ungdoms vänskap, och du gav ljus åt mitt småaktiga grådagersliv... Om vi icke råkas igen, Gustav, då skall du äkta Luise, äkta henne, hör du... lovar du det?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Jag lovar! — Men, om vi råkas igen?

RUDOLF.

Då, träffas vi i Auerbachshof efter slagets slut, efter segern, ty vi skola segra! Farväl!

De omfamnas.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Du avundsvärde, tunnbindarens son, du får deltaga där nere i folkens och furstarnes strid, men jag konungasonen, utan far och mor, jag... Gråter. Farväl!

RUDOLF går hastigt ut.

KURFURSTEN AV BRANDENBURG, Georg Vilhelm, och KURFURSTEN AV SACHSEN, Johan Georg, i järnrustningar in från höger.

KURFURSTEN AV SACHSEN.

Dit ha vi så kommit!

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Nödda och tvungna; nödda till edsbrott mot vår herre, kejsaren.

KURFURSTEN AV SACHSEN halvhögt.

Därför skrev jag också till kejsaren och bad honom om tillgift, emedan jag icke kunde handla på annat sätt. Finner min broder det klandervärt?

KURFURSTEN AV BRANDENBURG halvhögt.

Så mycket mindre som jag gjort det samma själv.

KURFURSTEN AV SACHSEN
räcker sin hand.

Det gör mig glädje! — Men min broder har inga trupper och folk att riskera som jag...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Emedan jag redan förlorat dem! — Hade icke dessa olycksaliga söndringar i troslärorna mellan oss protestanter funnits, skulle främlingen redan varit driven tillbaka i Östersjön...

KURFURSTEN AV SACHSEN ivrigt.

Söndringar, ja! Voro vi icke lutheraner en gång alla? Varför gick då Brandenburg och anslöt sig till zwinglianismen?

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Därför att Zwingli hade rätt!

KURFURSTEN AV SACHSEN häftigt.

Han hade så fanen heller!

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Seså för tusan...

KURFURSTEN AV SACHSEN.

Förbannad vare den stund, då tyska män började forska i det fördolda och förde trossaker under diskussion... Man blir ju vanvettig bara detta kommer på tal... jag blir alldeles vild, när jag hör namnen Zwingli, Luther eller Calvin i stället för Jesus Kristus. Min dröm var en gång att se en kristen kyrka byggd på apostoliska tron, som vi alla bekänna...

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Vem har icke drömt den drömmen! — Kanske det är den, som skall förverkligas efter vad som nu skall ske där nere!

Pekar åt slagfältet.

KURFURSTEN AV SACHSEN.

Där nere, framför Leipzig, där för hundra år sedan tvedräktens djävul släpptes ut, i mitt Leipzig, där hittills fredliga näringar blomstrat, världshandel vid sidan av vetenskaperna... där skall sås med tårar och vattnas med blod, skördar, dem vi icke få se... ett enda tyskt folk och kanske en kyrka! — Varför börjar icke slaget?

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Man väntar endast solens uppgång!

KURFURSTEN AV SACHSEN.

Alla vänta på solen, guden, som låter skina lika på rättfärdiga och orättfärdiga!

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Måtte mörkret snart vika, då!...

SCHWARZENBERG kommer ut ur kyrkan, från vilken höres katolsk sång och orgelspel.

KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

Där kommer min vän Schwarzenberg! Är det icke märkvärdigt att jag lättare fördrager hans katolicism än brors lutherism?

KURFURSTEN AV SACHSEN.

Vi måste lära oss att ha fördrag med varandra alla, alla!

De gå emot Schwarzenberg, stiga upp på höjden vid kanonerna, där de betrakta slagfältet nedanför med kikare.

FABRICIUS och LARS GRUBBE in. Afghanerna, som stått orörliga, börja åter sina böner.

LARS GRUBBE till **Fabricius.**

Jag är kommenderad hit att följa slagets gång och sedan rapportera förloppet hem till rikskansleren.

FABRICIUS.

Väl, då hålla vi oss tillsamman! — Men säg, vad är detta för sällskap?

Antyder afghanerna.

LARS GRUBBE.

Det är några muhammedaner, som kommit med bland Cochtitzkys ryttare och som ej få deltaga i bataljen emedan de äro okristna.

FABRICIUS.

Såå! Vad är det de läser?

LARS GRUBBE lyss till afghanerna.

Al ilah, Allah...

FABRICIUS.

Jaså, det är den bönen...

LARS GRUBBE.

Vad betyder det de säga?

FABRICIUS.

Det betyder: »Det givs ingen annan Gud utan Gud; denna ende sanne, store och högste Gud har sitt väsen genom sig själv, är evig, icke född och föder icke, är sig själv tillfyllest, uppfyller universum med sin oändlighet, allsmäktig, allvis, allgod, barmhärtig och oföränderlig i sina beslut.»

LARS GRUBBE.

Det är ju samme Gud som vår, då?

FABRICIUS tiger.

LARS GRUBBE.

Och nu bedja de för våra vapen!

FABRICIUS tiger.

MARCUS, BRANDMÄSTAREN (förr Fogden i Wolgast) samt åtta andra judar i vita thallis; två judar bära på stänger det heliga skåpet i vilket Thorarullarne (De fem Mose Böcker) förvaras. Marcus och Brandmästaren bära raka silverbasuner; en jude bär ett vädurshorn. Skåpet nedsättes och öppnas; Thora uttages och mottages av två man under bugningar och andra ceremonier, varpå Thora uttages ur sin linda.

FABRICIUS.

Vilken styggelse!

LARS GRUBBE.

Det är judarne!

HRASAN,

föreläsaren, läser ur Thora sedan den med vädurshornet blåst.

»Jag är Herren din Gud, som har utfört dig utur Egyptens land utur träldomshuset. Du skall inga andra Gudar hava för mig. Du skall icke missbruka Herrens din Guds namn, ty Herren skall icke låta honom bliva ostraffad som hans namn missbrukar.»

LARS GRUBBE.

Det är ju tio Guds bud efter doktor Luthers katekes!

FABRICIUS

läggande ett finger på munnen.

Lagens trälar, som endast kunna bjuda och banna; icke ett ord om det glada budskapet, icke ett ord om frid och välsignelse!

HRASAN,

som tyst läst till slut de tio buden, höjer nu rösten.

»Och Herren talade till Mose och sade: Tala till Aron och till hans söner och säg: Så skolen I

välsigna Israels barn, sägande till dem: Herren välsigne dig och bevare dig! Herren låte sitt ansikte lysa över dig och vare dig nådig! Herren vände sitt ansikte till dig och give dig frid!»

LARS GRUBBE till Fabricius.

Präst, präst, det är ju våran »Herren välsigne oss!» Och samma Herre, samma tjänare! En Gud och allas fader!

HRASAN läser.

»Rasen, I folk, men bäven och lyssnen till, I alla fjärran länder! Rusten eder, men bäven! Fatten beslut! Det varder om inte! Utfärden befallning! Den skall icke verkställas, ty med oss är Gud! Immanuel!»

LARS GRUBBE.

»Med oss är Gud», Immanuel, det är ju svenska lösen i dag!

Nu bryter solen fram och belyser kyrkan: en procession av korgossar, klädda i helt vita dräkter, komma ut sjungande Ave regina coelorum, företrädda av en, som bär en fana med jungfru Maria i guld på blått fält. Sex lutherska präster in, sluta sig till Fabricius. Kurfursten av Brandenburg och Kurfursten av Sachsen peka utåt slagfältet och lyfta hattarne; trumpetargossen blåser attack; trummor och pukor svara. Marcus och Brandmästaren blåsa i silverbasunerna under det de åtta andra judarne hölja sig i de vita dukarne; afghanerna ropa: Allah, Il Allah! De lutherska prästerna ropa med blottade huvun, högt lyftade händer: Med oss är Gud! Judarne svara: Immanuel! Immanuel! — De tre artilleristerna ha tänt luntorna och närma dem fänghålen. Gustav Gustavsson har avtagit sin hjälm, faller på knä och knäpper de lyftade händerna till bön. Kurfurstarne bli stående, men Schwarzenberg gör korstecknet och faller på båda knäna; korgossarnes procession likaledes. Alla ha anlagt gula fältbindlar.

*

I Auerbachshof i Leipzig. Förgrunden utgöres av ett parti av Auerbachskällaren, där några av doktor Fausts äventyr sägas ha passerat. Taket består av korsvalv; på väggarne synas två kolossala trämålningar med motiv ur Faustsagan. I fonden ett stort porträtt av Luther. Vinfat upplagda utmed väggarne; bord, stolar, bänkar; från taket nedhänga kransar med löv, blommor och ljus.

Andra planet: perspektiv av vinfat omväxlande med bord och bänkar; längst bort i fonden synas basarbutiker med brokiga vävnader, glasvaror, böcker, planscher o. s. v. Musikläktare till vänster.

Vid ridåns uppgång står VÄRDEN för Auerbachshof i förgrunden jämte TUNNBINDAREN i samtal. Utifrån höres klockspel omväxlande med ringning, hornmusik, sång och orgelmusik, fanfarer, hurrarop och skott. Obs.! Festen till segerns firande föreställes pågå i stora festivitetssalen invid.

VÄRDEN.

En välsignad Herrans dag! Tilly, den oövervinnelige, slagen i grund, sårad, halvdöende, på flykten...

TUNNBINDAREN.

Och tretton tusen döda människor på slagfältet!

VÄRDEN.

Hur så? Genom döden till liv och uppståndelse.

TUNNBINDAREN.

Och plundring! De kejserligas läger plundras nu, och ligans krigskassa är tagen.

VÄRDEN.

Var har du lärt denna avoghet mot dina befriare?

TUNNBINDAREN.

Hemma i Stettin; där jag måste betala fem hundra gyllen i brandskatt och vilka jag icke rådde

betala; därför har jag kommit hit till Leipzigermässan för att få in mina fordringar...

VÄRDEN.

Och därför tog du gumman och flickan med dig?

TUNNBINDAREN.

Icke därför; men det hör inte hit!

VÄRDEN.

Du kraxar, tycker jag, och du borde hellre hålla dig ute bland kråkorna på slagfältet än komma hit och störa en glädjefest, där alla tyska män med själ och hjärta kunna förena sig i en hyllning till hjälten — befriaren från Norden!

TUNNBINDAREN.

Som befriat mig från fem hundra gyllen...

VÄRDEN.

Skäms, tunnbindare, skäms för ditt småsinne på en dag så stor som denna, då fredens välsignelser skola hela såren efter hundraåriga strider...

TUNNBINDAREN.

Strider om påvens skägg och kejsarens nya byxor, om nådavalet och rättfärdiggörelsen, om tron eller gärningarne...

VÄRDEN.

Ut korp! eller hetsar jag folket på dig!

TUNNBINDAREN.

Säg det! Minns profetens ord: »Ve eder, som längten efter Herrens dag. Vad viljen I med Herrens dag? Den är mörker och icke ljus. Jag hatar, jag

föraktar edra fester och haver intet behag till edra högtider; och edra gödda kalvar vill jag icke se. Hav bort ifrån mig dina sångers buller; dina harpors spel vill jag ej höra!» Går.

Folk börjar samlas; borgare, soldater, studenter.

FÄLTVÄBELN in; till Värden.

Detta är således det berömda... vad var det det hette?

VÄRDEN rabblar upp.

Auerbachshof med den berömda Auerbachskällaren. Enligt sägen skall doktor Faustus här drivit sina hokuspokus, vilket finnes avbildat där på väggen. Men större berömmelse har stället genom en historisk tilldragelse, vilken just i dag får sin fulla betydelse. Det var nämligen anno 1519 som Luther, efter sjutton dagars disputation med doktor Eck härstädes mottog sin vän Auerbachs gästvänskap; och ur detta fat — det är äkta Rauenthaler — styrkte han sina medtagna krafter!

FÄLTVÄBELN knackar på fatet.

En vacker pjäs!

VÄRDEN.

Fem tusen kannor!

FÄLTVÄBELN.

Fem tusen? Å, du store!

VÄRDEN.

Och i dag skall svenska konungen, som lovat hedra vår mässa...

FÄLTVÄBELN.

Ska det mässas också?

VÄRDEN retad.

Vi kallar det för mässa när vi hålla årsmarknad... Svenska konungen, säger jag, skall tömma en bägare för den vunna segern, när han kommer hit... Ilsket. Har jag uttryckt mig tydligt nog?

FÄLTVÄBELN.

Jo bevars, men kungen tömmer inga bägare...

VÄRDEN.

Nå, glas då, remmare, stop, kannor, ankare, pipor... vad i helvete ni behagar!

FÄLTVÄBELN för sig själv.

Fem tusen kannor?

VÄRDEN rasande.

Femtio tusen, fem hundra tusen millioner, om ni behagar! Flå mig som en torsk, om ni tror jag står här och ljuger; och att doktor Mårten Luther druckit ur den, kan ni få se pergament på... med sigill, stämplar, autografer, silke och parapher! Duger det?

FÄLTVÄBELN.

Har ni hört att drottningen av Sverige kommer med?

VÄRDEN.

Ja, jag har det! Hon är där inne redan!

FÄLTVÄBELN.

Och så kommer studenterna från Wittenberg i karnevalståg... Studenterna! Förstås det?

VÄRDEN skriker.

Ja!

FÄLTVÄBELN.

Skönt!... Där är kvartermästaren! — och trumpetargrabben!

KVARTERMÄSTAREN.

En Herrans dag, en välsignad dag!

FÄLTVÄBELN.

För oss, ja! Men Herren känner de sina.

Till Trumpetarpojken.

Nå, din snorvas, du blåste Victoria, du!

TRUMPETAREN.

Ja vars!

FÄLTVÄBELN.

Här ser ni emellertid Auerbachshof; där sitter doktor Faust, och där hänger doktor Luther; där ligger Luthers Rauenthalerfat om fem tusen kannor, och här skall festen stå!

KVARTERMÄSTAREN.

Fältväbeln! Hör!...

FÄLTVÄBELN.

Jag hör.

KVARTERMÄSTAREN.

Jo, detta vill jag säga: det har liksom försiggått en rubbning — Pekar på pannan. — här inne!

FÄLTVÄBELN.

Har han blivit rubbad?

KVARTERMÄSTAREN.

Nej, förstå mig: inte jag, men någonting annat... jag har upphört att forska i det fördolda...

FÄLTVÄBELN.

Och börjat dricka, kanske?

KVARTERMÄSTAREN.

Inte just det, men jag har slutat med överdrifterna...

FÄLTVÄBELN.

Det finns alltså frestelser numera?

KVARTERMÄSTAREN.

Nej, det går jag inte in på! Om att dricka är en likgiltig handling, så är det icke en frestelse... om jag således skulle dricka, är detta en helt enkel och naturlig sak...

FÄLTVÄBELN.

Jo, jag tänker det!

KVARTERMÄSTAREN.

Och alltså icke någon frestelse.

FÄLTVÄBELN.

Kors, en sådan jesuit, som gått och blitt omvänd baklänges!

KVARTERMÄSTAREN.

Genom strid till frid! Jag har upphört att strida mot begären, och... jag har fått frid.

FÄLTVÄBELN.

Alldeles som kurfursten av Sachsen, som helt hastigt upphörde strida, vände ryggen åt Tilly och föll in i språngmarsch... frid vare honom! — och dig, gamle hycklare! Går.

KVARTERMÄSTAREN går.

Ja, si det där förstår du inte!

POJKAR in.

TRUMPETAREN högfärdig.

Vad vill ni här?

POJKE I.

Vi skulle bara titta — på dig!

TRUMPETAREN.

Hut, pojkrackare, jag är Hans Majestäts stabtrumpetare! och det var jag som förde an slaget, det vill säga, det var jag som började.

POJKE II.

Jaså, det var du som började! Vet du vad den får som börjar...

TRUMPETAREN.

Om du duar mig, så skall jag hamla dig!

POJKE II.

Ä, hör på Nisse, som ska åma sig!

POJKE I.

Slån på käften, så han inte kan blåsa rent mer!

TRUMPETAREN.

Akta er så jag inte går och talar om för kungen. Ja, jag känner kungen jag, för han klappa mig på huvet och sa att jag var stor, och nu ska jag blåsa till taffeln, men den som rör mig, han får rida trämärrn som en in-sub---ordinations---förrädare! Vet ni vad det var?

POJKE I

lipar och springer med de andra.

ERIK RÅLAMB, svartklädd som förr med vita och röda plymer i hatten; GUSTAV GUSTAVSSON klädd som student.

ERIK RÅLAMB häftigt upprörd.

Och därför kom du hit, endast därför?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Endast för att se honom, som är min fader, men ej får vara det!

ERIK RÅLAMB.

Må ske, men jag finner ögonblicket illa valt, då konungen nu nyss efter ett års skilsmässa fått återse sin gemål.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Det kan så synas, men tänk dig min ställning... Alla mina kamrater, studenterna från Wittenberg, få komma hit att hälsa hjälten från Norden; jag ensam får icke!

ERIK RÅLAMB.

Men du fattar väl, att din person inför drottningen aldrig kan vara annat än en påminnelse och ett levande vittnesbörd om den synd, som hennes gemål begått...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Ett kärlekens barn är jag kallad och i synd född, ty kärleken är synd...

ERIK RÅLAMB.

Den olovliga kärleken, ja!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Som jag icke övat, men väl han!

ERIK RÅLAMB.

Och som ingen människa har rätt att förebrå honom, ty den saken har han försonat med ånger och bättring. Lyd mig och håll dig undan! Låt hjälten fira sin seger ostörd av förebråelser från ett förflutet, som han fördömt och likväl icke kan göra

ogjort. Tänk dig om drottningen skulle komma — hon är där inne i festsalen — så hade du förstört hennes glädje också, kanske hennes kärlekslycka, då hon sannolikt skulle tro sin gemål hava tillställt detta möte!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Jag skall hålla mig undan, men jag går icke, ty jag har lovat vänta någon här just!

ERIK RÅLAMB.

Det är Rudolf! — Är du säker att han lever?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Säker är jag icke. Han var med bland Cochtitzkys ryttare.

ERIK RÅLAMB.

Som skötos ner, varenda man av Torstenssons kartower...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Vet du detta, eller förmodar du det blott?

ERIK RÅLAMB.

Jag vet det! Och han är död, såvida han icke flytt.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Rudolf flydde icke!

ERIK RÅLAMB.

Då är det Luise du väntar!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Det vet du alltså? Ja, jag väntar henne!

ERIK RÅLAMB.

För att trösta henne, ty du älskar henne.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Ja.

ERIK RÅLAMB.

Men h o n älskar Rudolf, Rudolf som levande eller död! Ja, sådant är livet!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Och det vet du!

ERIK RÅLAMB ser sig om.

Tyst!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Du var och hämtade drottningen? Gör hon min fader lycklig!

ERIK RÅLAMB.

Lycklig? Lycka? Lyckas? Vad ä r det? — Jo, det som varit! Jag var en gång min konungs vän, men är det icke mer, sedan han återfick sin gemål. Jag är överflödig, jag går i vägen, man skrattar åt mig, min tid är ute. Kan du tänka dig så galet: jag är svartsjuk på drottningen!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Det går an att det icke är på konungen.

ERIK RÅLAMB.

Gustav! Jag är svartsjuk på båda! Nu har du min hemlighet!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Du är född till olycka, du som jag...

ERIK RÅLAMB.

... Jag kan icke se min store konung som älskare... det är mig vämjeligt och upprörande; jag tål icke att en kvinna rör vid hans själ, slingrar sina

små tankar omkring hans; när han talar vid henne försvinner varje upphöjt drag i hans ansikte, han ser dum ut, sänker rösten för att inte skrämma henne, och guden som plägar åska, han stiger ner och — läspar...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Och du älskar henne likafullt?

ERIK RÅLAMB vilt.

Jag såg dem tillsammans i morse... hon är skön, det kan inte nekas, och mina känslor kommer ingen människa vid, så länge jag döljer dem...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Dölj dem bättre, Erik!

ERIK RÅLAMB.

Bättre? Det kan ingen!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Hur gammal är du, Erik Rålamb?

ERIK RÅLAMB.

Jag har fyllt tjugo år; jag är en *man* alltså, som prövat livet och lärt något och vet något. Men du är ett barn du, Gustav, med dina femton år... dock, när kärleken kommer, skall du se hur du växer...

EN PAGE in.

Hennes majestät drottningen väntar kammarherren Rålamb i festsalen. Går.

ERIK RÅLAMB till Pagen.

Till tjänst!

Till Gustav Gustavsson.

Hon fruktar åtminstone icke min närhet.

Tar av sig hatten och putsar fjädrarne.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Akta fjädrarne att du icke bränner dem på solen, och så ramlar ner som en plockad fågel!

ERIK RÅLAMB.

Tror du att de äro lånta?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Av en struts, ja! — Nu flyger jag, sa strutsen!

ERIK RÅLAMB.

Ja, nu flyger jag! Går.

LUISE och MODREN in.

GUSTAV GUSTAVSSON emot dem.

Luise, kom här och sätt dig!

MODREN.

Vad skall det betyda?

GUSTAV GUSTAVSSON.

I känner mig och I känner Rudolfs öde.

LUISE.

Är det visst att han stupat?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Ja, det är visst...

LUISE sjunker ner på en bänk.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Luise vet kanske att Rudolf tog ett löfte av mig innan han gick i striden?

MODREN.

Vad är det för löfte?

GUSTAV GUSTAVSSON.

Att jag skulle anhålla om Luises hand. Nu resa sig emellertid vissa hinder för detta löftes infriande.

MODREN.

Jo, jag tänker det!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Min höga börd...

MODREN.

Hör nu: för det första finner jag ett oöverstigligt hinder i herrens bristande uppfostran. Ty att så brutalt upptaga ett friarärende innan ännu flickans käresta kallnat, inger icke förhoppningar om en hänsynsfull make. Men det gives även ett annat hinder...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Jag har makt att undanröja hinder...

MODREN.

Vänta lite! Tunnbindarnes skråstadga förbjuder åldermannens döttrar att gifta sig med en vanbörding...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Vanbörding?

MODREN.

Frilloson, då, oäkta, om herren behagar!

GUSTAV GUSTAVSSON.

O, min fader, vi har du gjort mig detta?

MODREN.

Därmed kan den historien anses vara avslutad! Kom, Luise!

GUSTAV GUSTAVSSON
sätter sig förkrossad vid ett bord.

MODREN.

Kom Luise! Här är icke vår plats i festens salar; vi ha andra plikter, som kalla oss till sorgens boningar.

GUSTAV GUSTAVSSON.

Låt mig följa min vän till graven åtminstone!

MODREN.

Nej!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Utstött; ingenstädes hör jag hemma; ingens glädje får jag dela, ingens sorg!

ÅKE TOTT och FREDRIK STENBOCK in, något muntra.

ÅKE TOTT
tar Luise om livet och vill kyssa henne.

Kärlekslycka är segrarns lön!

GUSTAV GUSTAVSSON drar värjan.

Stå, slyngel!

ÅKE TOTT drar värjan.

Dö, pojke!

FREDRIK STENBOCK går emellan.

Icke här! Icke här! Konungen kan komma...

GUSTAV GUSTAVSSON.

Så må han komma med straff åt nidingen!

ÅKE TOTT.

Vet du vem jag är!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Vet du vem jag är?

ÅKE TOTT.

Det behöver jag icke veta, men du skall minnas att jag är Vasablod, Erik XIV:s dotterson!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Av Månsdotters blod alltså! Men jag är konungason och heter Gustavs-son!

ÅKE TOTT till Stenbock.

Är det han?

FREDRIK STENBOCK.

Det vill så synas!

ÅKE TOTT till Gustav.

Frände, alltså, förlåt mig!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Er skymf mot mig, ja; men ej mot denna jungfru!

FREDRIK STENBOCK.

Tyst! Drottningen kommer.

Luise och Modren draga sig något undan. DROTTNINGEN in med ERIK RÅLAMB och åtföljd av hovdamer.

DROTTNINGEN till Rålamb.

Vad försiggår här?

FREDRIK STENBOCK.

Majestät, endast en gammal bekantskaps förnyande, framkallad av krigets oberäkneliga växlingar...

DROTTNINGEN.

Det är osant! Vem är flickan där med den gamla?

MODREN fram, på knä.

En oskyldig flickas moder, som ber om rättvisa och skydd för sitt barn?

DROTTNINGEN.

Vad har hänt?

MODREN.

Denne överste, Tott heter han, har skymfat min dotter, som är i sorg efter sin käresta, vilken stupat på svenska sidan mot de kejserliga.

DROTTNINGEN.

Är det sant, Tott?

ÅKE TOTT.

Om man så vill!

DROTTNINGEN.

Nu går Tott till fältmarskalken och lämnar av sin värja; därpå avvaktar han konungens befallningar!

Till Modren.

Gå i frid! Så; nog nu! Nog!

Till Rålamb, antydande Gustav Gustavsson.

Vem är den unge mannen?

ERIK RÅLAMB.

En student från Wittenberg!

DROTTNINGEN.

Såå? Men han bär ett skärp, som endast universitetets nobiles äga föra!

ERIK RÅLAMB tiger förlägen.

DROTTNINGEN.

Och så...

Ser forskande på Gustav Gustavsson.

... Det är han!

Till Rålamb.

Denna infamie kunde man dock ha besparat mig!

GUSTAV GUSTAVSSON.

Icke är skulden min om jag är en infam, och icke heller mitt felet om jag stör eder fest, drottning.

DROTTNINGEN

vänder ryggen och går. Till Rålamb.

Varför skulle jag erinras om detta, nu, just nu, då min hjälte står så hög, så ren som aldrig förr? Låt oss gå!

NILS BRAHE in, emot dem.

DROTTNINGEN.

Brahe! Vem har skickat efter honom! Jag kan icke lida honom och hans duvoögon, som alltid påminna mig om kusinen Ebba!

Vänder, men går nu mot den inträdande SCHWARZENBERG.

DROTTNINGEN.

... Ännu en! Skydda mig då, Erik! mot denna, min broders onda ande, jesuiten — Viskar. — och kejsarens vän!

Vänder mot fonden, men möter sin broder, KURFURSTEN AV BRANDENBURG.

DROTTNINGEN.

Och där är han själv, avfällingen i vår familj, som blev zwinglian för att åstadkomma söndring att han måtte få härska. För mig bort härifrån, Erik, jag är ju som en ringad hjort.

MARCUS och BRANDMÄSTAREN in.

DROTTNINGEN.

Och dessa judar! — Hur skola vi kunna förena oss med kättare i den fest, som skulle i dag lyfta trosförvanters sinnen vid minnet av vår kyrkofader doktor Luther?

ERIK RÅLAMB.

Majestät! Konungen har redan utbett sig att festen ej skulle få karaktär av luthersk, då här så många olika bekännare äro samlade som vänner. Särskilt vägrar han mottaga borgerskapets inbjudning att dricka minnesbägaren till vår reformators ära, emedan denna handling skulle väcka upp en Bartholomeinatt!

DROTTNINGEN.

Schwarzenberg kommer ner mot mig... Erik, sök en utväg!

ERIK RÅLAMB.

Omöjligt, Majestät! Brandenburg är vår enda säkra vän, sachsaren vår säkra ovän!

SCHWARZENBERG till Drottningen.

Majestät, tillåt er tjänare frambära sina lyckönskningar och ett välkommen på tysk jord!

DROTTNINGEN.

Tack, excellens!

SCHWARZENBERG.

... Och som ett uttryck av mina trosförvanters oförställda beundran och tack för visad fördragsamhet överlämna denna obetydliga gåva till minne av dagen vid Breitenfeld.

Lämnar ett diamanthalsband, som liknar ett radband.

DROTTNINGEN betraktar gåvan.

Skall jag nu bära ert halsband?

SCHWARZENBERG.

Maria Eleonora av Brandenburg har förr burit Hohenzollerns juveler!

DROTTNINGEN.

Väl; jag mottager gåvan som en sinnebild av det band, som håller mig vid mitt gamla fosterland. Tack!

SCHWARZENBERG.

Nej, det är jag, som är den tacksamme!

Går in i en grupp.

DROTTNINGEN

ser nogare på halsbandet. Till Rålamb.

Fy! Det är ett radband! Tag bort det! Eller... skicka det till min lilla Kristina att leka med; hon tycker om juveler!

ERIK RÅLAMB mottager halsbandet.

En sällsam leksak och en underlig gåva!

DROTTNINGEN.

Allting är så sällsamt här, och så annorlunda än jag väntat mig! Allt och alla! — Är jag kommen bland vänner, som skulle samlas i en stor segerfröjd; de se ju ut som de ville bitas, men ej vågade. Halvhögt. Jag trodde mig få möta en efterlängtad make, men jag råkar en kall, räknande väbel, som förebrår mig att jag ej medförde flera kanoner och annat krigstyg. — Jag förstår icke krig, men jag vet att här är något som ej är rent. Man säger att konungen tagit pängar av katolske kardinalen Richelieu mot att lämna de påvlige i fred. Är det sant, Erik?

ERIK RÅLAMB.

Det är sant.

DROTTNINGEN.

Är det också sant, att svenske konungen upptagit i sin armé fem tusen av Tillys katolska soldater?

ERIK RÅLAMB.

Det visste jag icke, men är det så...

DROTTNINGEN viskar.

Jag vet det! Och jag vet än mer: att han underhandlat om förbund med ärkefienden Wallenstein.

ERIK RÅLAMB.

Det ha vi länge misstänkt, men icke vetat. »Emedan du glömde din frälsnings Gud och icke ihågkom din starkhets klippa, därföre planterade du med främmande rankor; om dagen omhägnade du din plantering och om morgonen vårdade du ditt vinfält, men skörden uteblev på besittningens dag och sorgen blev svår.»

DROTTNINGEN.

För mig bort härifrån, Erik, ty mitt hjärta är tungt! Allt vad mig syntes stort, högt och rent, är draget ner i grus och stoft.

ERIK RÅLAMB

följer Drottningen utåt till höger.

Jag skulle kunna säga, att det är livets hårda lag, att änglar icke bo på jorden, att den, som vill taga styret ur försynens hand, går på grund, att de renaste skola släpas i smutsen för att de skola märka, att där icke är en ren! Men jag säger blott: »endast fåfänglighet och lögn äro alla människor, låga som höga; i vågskålen fara de uppåt; de väga tillsammans mindre än intet.» Ut.

GUSTAV HORN, JOHAN BANÉR, LENNART TORSTENSSON in; allvarliga, betänksamma, sätta sig vid ett bord nere på scenen, något på avstånd från folket.

GUSTAV HORN.

Säg något!

JOHAN BANÉR.

Det är väl åt mig, som alltid skall gå och tala huvet av mig! — Nåväl: målet är vunnet, Nordtyskland och Östersjöstränderna äro rensade från de kejserliga, från italienare, spanjorer; Norden har drivit Södern tillbaka inom dess gränser, och jämvikt har blivit återställd. Efter ett vunnet slag såsom detta, vad brukar följa? Gustav?

GUSTAV HORN.

Fred!

JOHAN BANÉR.

Lennart?

LENNART TORSTENSSON.

Fred!

JOHAN BANÉR.

Johan? Fred! — Om nu fred icke följer, vad har man då anledning kalla segraren? Johan? — En stridslysten äregirig, som krigar för krigets skull, för bytets kanske, och framför allt för personliga syften.

LENNART TORSTENSSON.

Tala icke så, konungen kan höra oss.

JOHAN BANÉR.

Nej, ty han har upphört att höra oss — alltsedan »Frun» kom. Och frun i huset tycker icke om oss. Mig synes våra bästa dagar äro gångna, och det, som nu kommer, är bara olust! Tänk er att på denna segerns och medgångens dag ser jag med vemod tillbaka på nödens och motgångens, den unga hänförelsens tid, då vi kommo som landstrykare, men fulla av mod och hopp och tro.

LENNART TORSTENSSON.

Johan har rätt; motgången bäres av de flesta; men medgången av ingen!

GUSTAV HORN.

Känner någon vår konungs planer?

JOHAN BANÉR.

Till en del; kriget skall fortsättas; i morgon sker uppbrott, genom Thüringen, till Rhen och så till Frankfurt.

LENNART TORSTENSSON.

Varför till Frankfurt och icke till Wien?

JOHAN BANÉR.

Frankfurt är ju kröningsstaden; Ostfrankernas gamla konungaborg — Västfrankernas heter Paris. — I Frankfurts rådhus ligger den gyllene bullan — och i Frankfurt finns en synagoga!

GUSTAV HORN.

Tyst, Johan!

JOHAN BANÉR.

Låt mig prata du!

GUSTAV HORN.

Den, som dricker...

JOHAN BANÉR.

Han kannstöper, ja! — Ser ni, det här med de franska pängarne, som gräver mest i oss såsom syndapängar, var inte så galet som det såg ut! Frankrike och Tyskland, Västfranken och Ostfranken äro ju från begynnelsen ett. När nu kejsar Carl den femte, en spanjor, en man från Södern, som knappt kunde tala tyska, började sträcka armarne åt Norden

och kvävde Flandern i sin omfamning, så vaknade fransmäns och tyskars gamla släktkänsla; Henrik den andra ingår ju förbund med kurfursten Moritz av Sachsen mot usurpatorn Carl den femte, med den påföljd, att fransmännen tog Lothringen med Metz, Toul och Verdun. — Lägg märke till Verdun, där en gång frankiska riket delades, så att Frankrike och Tyskland uppstodo.

GUSTAV HORN skämtsamt.

Vill inte Johan dricka något?

JOHAN BANÉR.

Tycker du att min fantasi behöver eldas? Eller min tunga oljas?... Emellertid: kurfursten av Sachsen utskreks den gången som en riksförrädare, men var det icke, ty nu hade med hans hjälp fransmannen skjutit in en kil mellan Spanska Flandern och Habsburgska kronländerna, och den spanska satan, som efter Amerikas erövring gapade över hela Europa, ville ju från Flandern göra strandhugg i England och hotade ju nyligen själva vårt Göteborg. Vad var det för ena vi jagade ur Pommern, ur Mecklenburg? Jo, spanjorer och italienare: Torquati Conti, Spinola, Maradas, Colalto, Merode, Montecucculi och fan och hans mor. Och mot vilka slogos vi nu här utanför Breitenfeld-Leipzig? Mot Colloredo, Isolani, Chiesa, Balderon, Piccolomini, Strozzi: italienare och spanjorer; och nu, när vi gå mot Rhen, floden där fransmän och tyskar skulle sitta och nicka över åt varann som vänner, så ha vi Ossa, Don Silva och vad de allt heter, spanjorerna! Summa summarum: franska alliansen är vår konungs största statsmannahandling, ty därmed upphörde han vara

en bornerad sektgeneral och blev en statsman, som hedrar sina lärare Hugo Grotius och Petrus Ramus. Men nu skulle han sluta fred! Det vill säga: inte har jag något emot krig för min del, men jag hör något i ena örat, som säger mig: härintill, men icke vidare! — Nu måste jag ha mig en bägare!

Slår i bordet. Värden kommer. Banér tecknar med gester »bägare» och »dricka». Värden vill tala. Banér avbryter.

Ja, detta är Auerbachskällaren och där är doktor Faust med sina djävulstyg, och där hänger Luther med sina!

Till Torstensson, som gjort en ogillande min.

Ja, jag ger fan i Luther och påven och Calvin och alla andra grälmakare; jag är en kristen människa och skulle hälst vara synkretist, om jag skulle vara något! — Synkretist är en sån där som tycker att det är samma sak alltihop, bara man kan läsa sitt Fader vår med tämligen gott samvete... jag sa tämligen, Lennart, och du ska inte märka ord med Johan Banér.

LENNART TORSTENSSON.

Ja, du är alltid och blir — vår gamle käre Johan — men du skulle inte dricka så mycket.

JOHAN BANÉR.

Vad vore Johan om han inte drack? Då vore han inte Johan! Alltså drick, Johan!

VÄRDEN

ställer fram tre bägare och en vinkanna.

GUSTAV HORN och LENNART TORSTENSSON

vända upp och ner på sina bägare till tecken att de ej dricka.

JOHAN BANÉR.

Ni är ohjälpliga!

FREDRIK STENBOCK in.

JOHAN BANÉR.

Kom här, Fredrik, och förtälj oss nytt!

FREDRIK STENBOCK.

Så mycket hellre som jag har förlorat min... min vapenbroder och vän Åke Tott.

JOHAN BANÉR.

Kors, var är han då?

FREDRIK STENBOCK.

Han är skickad norrut mot Bremen för att han kysst galen flicka.

JOHAN BANÉR.

Är det frun som styrt om det?

FREDRIK STENBOCK.

Sannolikt.

JOHAN BANÉR.

Var är kungen då?

FREDRIK STENBOCK.

Han är där inne med kurfurstar och hertigar...

GUSTAV HORN.

Bryr sig inte om oss mer. Skickar efter frun, som han förr skicka efter Fabricius, när han ämnade göra något fuffens! Jaså, Totten är borta! Det var numro ett! Snart är vår tid, om jag anar rätt!

FREDRIK STENBOCK.

Sannolikt, ty nu har han skickat efter Oxenstjerna...

GUSTAV HORN.

Oxenstjerna?

FREDRIK STENBOCK.

Jo, här skall göras storpolitik, och kardinalen är ond!

LENNART TORSTENSSON.

Oxenstjerna? Skall det betyda fred?

JOHAN BANÉR.

Det betyder krig! Men även något annat! Har ni inte hört att kurfursten av Brandenburgs son skall förlovas med vår konungs dotter Kristina?

GUSTAV HORN.

Vi tyckas ha förlorat vår konungs förtroende, då detta var oss obekant!

JOHAN BANÉR.

Se bara, vad kungen tänker långt! Sverige och Brandenburg! Då är Danmark slut!

GUSTAV HORN.

Johan, Johan, vad du är statsklok!

JOHAN BANÉR.

Vem vet! — Där är unga Rålamb! Han ser så hängsjuk ut!

FREDRIK STENBOCK.

Kära du, han hänger redan — efter frun!

ERIK RÅLAMB.

Har ni hört? — Konungen av Sverige underhandlar om förbund med Wallenstein?

GUSTAV HORN.

Det har länge talats om!

JOHAN BANÉR.

Och varför inte, då religionskriget ju faktiskt upphört sedan Tillys fem tusen katoliker instuckits i svenska armén. Om man nu tar den ena för att slå den andra, är det endast god strategi!

ERIK RÅLAMB.

Skäms, Banér! Kristlig fördragsamhet bjuder oss icke vara vän med vår fiende!

JOHAN BANÉR.

Slut, Rålamb! Din kruka spricker snart; akta öronen till börja med!

ERIK RÅLAMB.

»En bespottare är vinet, en larmare är rusdryck, och ingen som raglar är vis.»

LENNART TORSTENSSON.

Frid, i Herrans namn, frid! Konungen är här!

ERIK RÅLAMB.

Väl! Så må yxan gå!

KONUNGEN synes i fonden med FABRICIUS, GRUBBE, KURFURSTARNE AV SACHSEN och BRANDENBURG, SCHWARZENBERG och NILS BRAHE.

JOHAN BANÉR.

Han har skickat efter Fabricius, då kan man vänta sig något! Och så har han Ebbas — jag menar — Nils Brahes ögon på sig, det betyder att Frun är i onåd!

Konungen och följet sätta sig vid ett bord till höger, under det Horn, Torstensson, Banér och Stenbock, som sitta till vänster, resa sig och hälsa. Konungen ger dem ett tecken att bli sittande.

JOHAN BANÉR.

Konungen ser tio år äldre ut i dag, och har lagt bort pojkfasonerna. Tycker ni inte att han vuxit också sen i förrgår?

GUSTAV HORN.

Stilla, stilla!

JOHAN BANÉR.

Men se på Rålamb; han stirrar på jesuiten som om han ville bita honom, bara någon behagar säga: pilj!

KONUNGEN till Rålamb.

Kammarherren Rålamb! — Var är drottningen?

ERIK RÅLAMB häftigt, ohövligt.

Hon är hemma och gråter tårar över förlorad lycka, över sviken tro, över sex tusen döda och sårade, och över fem tusen jesuiter, som Sveakonungen tagit under sina vingars skugga!

Uppståndelse bland de närvarande. Konungen först förlägen, sedan vred, sist lugnande sig.

KONUNGEN.

Kammarherre Rålamb har vår onåd för sitt häftiga lynnes skull, och skall till straff göra tjänst som hovjunkare tills han genom ändrat uppförande återförvärvat vår nåd! — Hovjunkare, anskaffa bägare och kredensa åt oss!

ERIK RÅLAMB.

Nej!

Allmän uppståndelse, därpå tystnad.

ERIK RÅLAMB talar häftigt och fort.

Konung i Babel. Dödsriket där nere blir oroligt för din skull, när du kommer dit. Det sänder mot

dig sina skuggor, alla jordens herrar, och låter alla jordens konungar uppstå från sina troner. Dessa alla börja tala och säga till dig:

Nils Brahe har rest sig och givit tecken utåt kulissen. Härpukor och trummor stämma upp; men Rålamb höjer rösten och fortfar.

»Så har ock du blivit svag som vi, du har blivit oss lik. Din stolthet, dina cittrors buller har sjunkit ned till dödsriket, förruttnelse är bädden under dig, och maskar äro ditt täcke.

Höjer rösten än mer.

Huru är du av himmelen fallen, du glänsande stjärna, du morgonrodnadens son, huru blev du slagen till marken, du, som nedslog folken!»

Horn, Banér, Torstensson och Stenbock ha rest sig och gå mot Rålamb, som skyndar ut mot höger.

KONUNGEN

har velat avbryta Rålambs tal, men icke kunnat. När han hämtat sig, stiger han upp.

Må festen taga sin början!

Musik. Tåg av skottar; därpå Wittenbergs studenter i fästdräkter med fanor, därpå afghaner, kalmucker, turkar, polacker; därpå katolskt prästerskap med Mariafanor, korgossar, munkar; sedan judarne i vita thallis, två med silverbasuner; slutligen borgerskapet med protestantiska präster. Konungen reser sig och blottar sitt huvud.

AKT IV.

En hålväg i Thüringen. I fonden synes Wartburg. ERIK RÅLAMB står dold bakom en ek på ett klipputsprång. När ridån går upp synes ÅKE TOTT klättra upp för klippan.

ÅKE TOTT.

Erik, om du skall följa med mig norrut, så får du vara så vänlig och inte rasa omkring i bergen som en dovhjort.

ERIK RÅLAMB.

Jag måste se honom, jag måste se den store fienden Tilly, som jag hatar, men måste beundra.

ÅKE TOTT.

Beundra då, men på vederbörligt avstånd! Tillys ryttare ströva omkring i skogarne, och få de syn på oss, så äro vi båda i gropen!

ERIK RÅLAMB.

Nåväl, mitt liv är intet värt mer, sedan jag förlorat tron på min hjälte!

ÅKE TOTT.

Ack, din tro, Erik, din tro! Minns du i Uppsala, när vi slogos, du och jag. Du var då på Messenius' sida och jag på Rudbecks! Nu är jag på Messenius' och du på Rudbecks! Det är livets väva vadmal och slå skallarne tillsammans. Nu sitter du på en

bergknalle i Thüringen mitt emot Wartburg, Luthers Wartburg, för att få beundra Tilly! Varför fan ska du beundra allting? Nil admirare, lärde jag av Horatius, och det mår jag bäst av. Jag har aldrig beundrat kungen, fastän jag tyckt om honom, men därför kan jag icke heller som du förakta honom, när han sparkat ut mig!

ERIK RÅLAMB.

Minns du min oration i Uppsala, som väckte sådant buller?

ÅKE TOTT.

Du menar den: »Om sanningens, den högsta dygdens, företräde för konungen, vinet och kvinnan.»

ERIK RÅLAMB.

Ja, den!

ÅKE TOTT.

Som höll på att kosta dig två processer, den ena för majestätsbrott, emedan man trodde du siktade konungens små svagheter, den andra för kätteri, emedan du ansågs klatscha efter Luthers berömda »vin och kvinnor».

ERIK RÅLAMB.

Varför kan jag ej få vörda Luther och Tilly på samma dag? Och gilla den enas fel och ogilla den andras svagheter! Tilly har aldrig smakat vin, aldrig omfamnat en kvinna; Tilly var aldrig grym annat än emot sig själv. Han var icke allenast oskyldig till Magdeburgs förstöring, utan han grät över staden, så att han kunnat släcka elden med sina tårar, och han räddade med egen hand barn och kvinnor. Luther — ja, icke behöver jag här under Wartburg sjunga hans lov...

ÅKE TOTT.

Jo, det tycker jag du behöver och med större skäl än du sjunger Tillys! Hör du, Rålamb! minns du detta! — Din farfar var förrädisk mot min morfar konung Erik XIV, och gick med Johan III åt katolska hållet. Din farbror uppfostrades av jesuiterna och halshöggs av Carl IX i Kalmar. Har du kunnat glömma det?

ERIK RÅLAMB.

Antag att jag en tid glömt det, men nu börjat återerinra det!...

ÅKE TOTT.

Om så vore, skulle jag be få erinra dig om Örebro stadga av 1617, som landsförvisar katoliker och calvinister, och om Johannes Hammerus, som elva dagar efter stadgans utfärdande torterades och avrättades, emedan han var katolik. Och om Behr, Anthelius och Campanius, som för samma orsak avrättades 1624.

ERIK RÅLAMB.

Varför skulle du erinra om detta nu? Här?

ÅKE TOTT.

För att visa dig hur din hjälte, vår konung, nu är mera värd din beundran sedan han avfallit från Örebro stadga, än då han i sin ungdoms oförstånd höll fast vid den! Det är tapprare överge en villfarelse än bita sig fast i den! Här i Wartburgs åsyn, den heliga Elisabeths, Wolframs och Walters, och Luthers Wartburg, befaller jag dig Erik Rålamb höja ett: Leve för den tappre avfällingen Gustav Adolf den Store!

ERIK RÅLAMB.

Tyst, dåre!

ÅKE TOTT.

Och Luther! Augustinermunken, som avföll från sin augustinska villfarelse, som var hans ungdomstro, vill du hedra hans minne här, just nu? — Du vill icke? Nej! Ser du, nu står du där jag nyss stod, du vadmalsvävare, vettvilling, oregerliga självdyrkare! Är du papist, så res till helvetet, ner till dina jesuiter! Ner med dig!

De brottas.

ERIK RÅLAMB.

Håll, galne Vasablod!

Störtas ner och försvinner.

Ur hålvägen komma två Kronbergare, ryttare i svart med dödskallar på hjälmarne (se 1:a akten, 1:a scenen); efter rider Tilly på en stor vit häst; han har ena armen i band; efter synas åtskilliga munkar till häst.

*

Terrass till ett lustslott utanför Mainz. En romersk kolonnadgång mitt över scenen med klängande vinrankor. Till höger en loggia med bord och stolar, där de uppträdande äro osedda av dem, som spatsera i gången. I fonden synes Rhenfloden med vinberg och riddarborgruiner.

JOHAN BANÉR och NILS BRAHE sitta vid bordet i loggian, betrakta furstar, prelater och ambassadörer, som från höger komma ut från Konungens audiensrum.

JOHAN BANÉR något litet onykter.

Ja, unge Brahe, detta hade vi aldrig drömt: Roslagsbonden Gustav Erikssons sonson Gustav Adolf, eller Gustav Adolf Eriksson, sitter på guld-

stol i Mainz, och alla Europas monarker sända sina ambassadörer till honom att begära fred! I dag är det något att vara svensk!

NILS BRAHE.

I sanning, ja, och en Brahe är i dag stolt vara i släkt med Eriksson...!

JOHAN BANÉR.

Första gången sedan vikingatid att svenska kölar gått på Rhen. Sovit hemma i nära tusen år, klarat våra egna angelägenheter med grannarne och inbördes, gjort några utfall mot Östern, motsols, då och då, men nu ha vi gått västerut med solen, lämnat vörtens blonda drycker och uppnått druvans — hm! — gyllene, gyllene... Hastigt. Du tycker kanske mina tankar röra sig för mycket om jästa drycker, men det är nu en gång så! — Nils! Där ligger Rhen; där ligger Frankrike! Här bor hertigen av Franken Gustav II Adolf; där bor konungen av Frankerriket Ludvig XIII. Västfranken och ostfranken räcka varandra handen! En stor dag, en välsignad Herrans dag!

NILS BRAHE.

Och vad skall nu ske?

JOHAN BANÉR.

Det vet man inte! Kurfursten av Sachsen vinkade efter Breitenfeld med kejsarkronan, men vår konung är för klok att inlåta sig på chimèrer! Östersjöstranden vill han ha för att mota kejsaren och ringa dansken; och ett enigt Nordtyskland mot söderns Kejsartyskland!

NILS BRAHE.

Banér har blivit en stor politikus på sistone!

JOHAN BANÉR.

Det är fler som säger det! — Man kallar kungen för Josua, tyvärr tror jag han blott blir Mose, som skall släpa oss omkring i öknen, men aldrig få besitta det förlovade landet. Nej, Josua, som skall tåga in och äga — det blir nog Brandenburg. Därför, ser du, unge Brahe, har vår konung sina planer med kurfurstens son och sin dotter. Synas dock ha strandat på den välsignade religionen! — Sak samma: äran är vår!... Ser du där! Där kommer förre vinterkonungen, Fredrik av Pfalz, roten och upphovet, som han ock kallas!

FREDRIK AV PFALZ

går från höger till vänster i kolonnaden, stannar ett ögonblick och ser ut över landskapet.

NILS BRAHE.

Det var han som stack ut kejsaren och blev vald till konung i Böhmen!

JOHAN BANÉR.

Alldeles, ja, och därmed började det här kriget, det vill säga: det började, när protestanterna i Prag kastade ut katolikerna Martinitz och Slawata genom fönstret...

NILS BRAHE.

De, som föll på dynghögen?

JOHAN BANÉR.

Ja, dynghögen, säger protestanterna, men katolikerna skriver, att de kom på huvet i en fläderbuske... det skulle vara lite finare, gubevars! Men

de ljuger nog båda två — jag är synkretist, som du kanske vet! — Ja, det var pfalzarn det! Och han kommer nog från kungen och Axel Oxenstjerna — du vet ju att Oxenstjerna är där inne!

NILS BRAHE.

Ja, han kom i en välsignad stund!

JOHAN BANÉR.

Å ja, bevars! Vi, gamla falangen, börjar glesna... Totten skickades norrut; Rålamb sändes som ett brev, ut i det vida; Torstensson ligger med en sten i huvet i Creuznach; Gustav Horn har fått sorg igen — hustrun dog i Stettin!... Där kommer de franska ambassadörerna! — De ä tre stycken!

De franska ambassadörerna komma från höger i kolonnaden och gå sakta till vänster.

Kardinal Richelieus egen svåger! — Han, som går sist. Det är storartat roligt det här med Frankrike! Våran kung var rädd för kardinalen som för fan; men kardinalen var ändå räddare för våran kung, och tog så Ludvig med sig till Metz; och där ligger de nu och lurar!

NILS BRAHE.

Den här vänskapen med fransmannen har jag aldrig fattat. Kungen av Frankrike är ju katolik...

JOHAN BANÉR storpratar.

Javisst, men han har givit protestanterna frihet att öva sin religion. När likvisst protestanterna missbrukade denna frihet, konstituerade sig som politiskt parti och intogo befästade platser för att förtrycka katolikerna, då sa det stopp! Och därav kom sig, att La Rochelle måste belägras...

Defilé av ambassadörer etc. i kolonnaden.

Se där nu, unge Brahe! — Där kommer Turkens sändebud! Där är Schweiziska Edsförbundets! — Generalstaternas! — Skottlands! — Fredrik av Pfalz är gift med Jakob den förstes dotter! — Och så kurfurstar i mängd! — Ståtligt, vasa? Och så den eviga pfalzarn igen! Vi ä ju liksom släkt med honom, den olycksfågeln! Carl IX var nämligen, som unge Brahe vet, gift en gång med Maria av Pfalz; och vår konungs halvsyster Katarina är gift med pfalzgreven Johan Kasimir, som nu sitter hemma och sköter Kammarverket, under det hans kvinna uppfostrar vår nådiga tronföljerska. — Hur det går med edukationen vete vår Herre; lilla Kristina är en smådjävel, som tyckes ha till sitt levnadsmål att göra om vad fadren gjort! — Seså, nu är audiensen slut!

TRUMPETAREN

in, ställer upp sig vid kolonnaden.

JOHAN BANÉR.

Vad söker du, trumpetarpojke?

TRUMPETAREN.

Konungen nalkas!

JOHAN BANÉR.

Och det skall du basuna ut! — Hör du, har jag inte sett dig förr.?

TRUMPETAREN.

Jo, excellens, vid Breitenfeld!

JOHAN BANÉR.

Han kan säga excellens redan; kommer att gå långt! Jaså, du var med vid Breitenfeld; och det var efter din pipa vi dansade. Den har blivit buglig, tror jag. Nå, känner du den här excellensen?

TRUMPETAREN.

Jo, det är överste Brahe, eller »unge Brahe» som vi kallar honom; översten för Gula brigaden eller konungens huvudkudde...

JOHAN BANÉR.

Varför kallas han för huvudkudden?

TRUMPETAREN.

Inte kan jag säga det!

JOHAN BANÉR.

Vet du vem jag är då?

TRUMPETAREN.

Johan Banér, den tappraste!

JOHAN BANÉR.

Hör man på! Nå, vad säger man om mig då?

TRUMPETAREN

sätter trumpetens klockstycke för munnen.

JOHAN BANÉR.

Att jag super, menar du! Ja, det är dagsens sanning! Men jag sköter min tjänst som en karl!

NILS BRAHE.

Tyst, Johan! — Konungen nalkas!

KONUNGEN

in från höger i ett slags kurfurstedräkt.

Ni har fått vänta på mig!

JOHAN BANÉR och NILS BRAHE resa sig.

Majestät!

KONUNGEN.

Vill ni följa med på en lustfärd uppåt Rhen?

JOHAN BANÉR.

Till tjänst, Majestät!

KONUNGEN.

Ja, men Frun skall följa med. Ni tycker inte om Frun?

JOHAN BANÉR spydigt.

Ska inte Fabricius med?

KONUNGEN ler.

Lika oförskämd som alltid, Johan. — Säg, varför tycker ni inte om Frun?

JOHAN BANÉR.

Därför att vi tycker mer om Herrn!

KONUNGEN skrattar.

Om min far hade hört er, skulle han ha tagit huvet av er! Ja, gossar, det går an med livet, så länge man kan le; låt oss därför le i dag, vårens första dag, ty i morgon börjar allvaret. — Gå och kläd om er nu!... Nils Brahe säger inte ett ord!

JOHAN BANÉR.

Han talar ögonspråket!

KONUNGEN allvarligt.

Banér!

JOHAN BANÉR.

Förlåt!

KONUNGEN vemodigt.

Ni missbrukar er makt, ty ni vet att jag ej kan undvara er! Men gör inte det mera! Jag ber er!... Ni såg hur det gick med Rålamb! Häftigt. Gån! Rikskansleren kommer!

Banér och Brahe låtsas bli rädda.

Ni är mer rädda för Oxenstjerna än för mig!

JOHAN BANÉR.

Han är så rysligt allvarsam, kanslern, och en man, som inte kan le...

KONUNGEN.

Tyst, och ut med er!

Banér och Brahe ut.

OXENSTJERNA in.

Ännu ett ord, om det ej är olägligt!

KONUNGEN.

Har det hänt nytt sedan vårt samtal nyss?

OXENSTJERNA.

Ja; kuriren har kommit söderifrån!

KONUNGEN.

Tag plats!

OXENSTJERNA sätter sig.

För det första: Tilly är i Bajern och dess kurfurste har ingått förbund med Frankrike.

KONUNGEN.

Huru? Frankrike, vår allierade, allierar sig med vår fiende bajraren? Återigen ett av dessa Richelieus dilemmor, uppgillrade så, att hur man handlar, handlar man orätt.

OXENSTJERNA.

Ja! Så är det när man har att beställa med en ohederlig statskonst. Kommer aldrig ut ur det med rena händer.

KONUNGEN.

Detta är domen över mitt förbund med Frankrike!

OXENSTJERNA.

Jag dömer ogärna min konungs handlingar. I Frankrike bo visserligen franker, men de tala latin...

KONUNGEN.

Och förstå tyska gott. Det var dock Frankrike, som framtvingade Passau-fördraget, varigenom augsburgska religionsfreden kom till stånd... och likafullt: det franska guldet har alltid tyngt på mitt samvete som syndapängar.

OXENSTJERNA.

Majestät, se icke tillbaka! och gör icke räkenskap mot försynen. I minnens ju granneligen att jag från början var emot detta kriget såsom överstigande det utarmade landets krafter. Väl, jag visste att foga mig, och när vi nu givit oss ut på isen måste vi över sjön.

KONUNGEN.

Vad skall då göras?

OXENSTJERNA.

Enär Tilly och bajraren angripit Bamberg, är neutraliteten av dem bruten, och de ha således förklarat kriget. Oss återstår således endast att försvara oss, och vi måste gå ner till Bajern.

KONUNGEN.

Hör på: har jag rätt att bryta fördrag, därför att de brutit fördrag?

OXENSTJERNA.

Min konung, lämnom kasuistik och teori, och låtom oss med svärd försvara, vad vi med svärd vunnit! Erkänna måste jag, att vägen icke varit

fullt så ren, men tvingas man kliva i smutsen, så låt gå! Tids nog att tvätta sig efteråt!

KONUNGEN.

Alltså menar I: ner i Bajern! — till Donau och mot Wien!

OXENSTJERNA.

Ett i sänder, beroende på motspelarens nästa drag... Detta var numro ett!

KONUNGEN.

Och numro två?

OXENSTJERNA.

Konung Sigismund i Polen är död!

KONUNGEN far upp.

Äntligen! — Gud förlåte min synd! — Han var min frände, men jag kan aldrig glömma den skada, han tillfogat mitt land, den usla människan.

OXENSTJERNA.

Icke så, Majestät! Sigismund var av en from moder uppfostrad i romerska läran. Man säger även att han som barn tog aga för denna sin religion; och ett barn, som lider för sin tro, är något vackert och rörande.

KONUNGEN.

I ser alltid det vackra i fula saker!

OXENSTJERNA.

Jag har två ögon och ser därför två sidor!

KONUNGEN.

Emellertid: då är jag tronkrävare!

OXENSTJERNA.

Till polska kronan?

KONUNGEN.

Javäl!

OXENSTJERNA.

Ett mäktigt Brandenburg gör Polen överflödigt; och polska kronan är ingen huvudbonad för svenska kungen. Ett huvud en krona!

KONUNGEN.

Men kejsaren?

OXENSTJERNA.

Kejsarörnen är tvehövdad! och hans vingar sträcka sig över två hemisfärer!

KONUNGEN.

Men jag bär tre kronor i mitt riksvapen.

OXENSTJERNA.

Heraldiken är en skön konst, men statskonsten är en vetenskap! Reser sig. Min konung, tillåt en gammal vän...

KONUNGEN.

... att hindra mig i mina planer! Nej! Det må ingen, icke ens en Oxenstjerna!

OXENSTJERNA sätter sig igen.

Det skulle således vara sant, att framgången så berusat vår konung, att han börjat drömma Alexanderdrömmar!

KONUNGEN häftigt.

Kansler, icke längre!

OXENSTJERNA.

Konung, icke längre!... Stanna här! och vänd tillbaka till ditt ringa land, där Gud låtit din vagga stå.

KONUNGEN.

Det är för trångt för mig!

OXENSTJERNA.

Är där för trångt, i det stora landet, vars gränser och mått ännu ingen känner; där en man sitter på en kvadratmil och ser med saknad efter en granne! Våra förfäder, goter och normander, vandrade ut därför att de funno det för trångt, men de klämdes fort sönder av folkvandringens strömmar, uppslukades och lämnade icke spår efter sig! Nej, det landet är tillfyllest stort för den, som har ett sinne nog stort att fylla ut de tomma vidderna och med stora tankar befolka ödemarkerna!

DROTTNINGEN

in, utan att märkas av Oxenstjerna.

KONUNGEN

räcker Drottningen en hand bakom sin rygg.

OXENSTJERNA.

Mig är detta rika land med det vita vetet och det gula vinet en vämjelse; till röda stugor i gröna furuskogar, till svarta brödet och bruna ölet går min enkla längtan, och den dag, då jag får återse mina Mälarstränder, där den stora tystnaden och den djupa ensamheten rår, skall jag tacka Gud, som låtit mig återse det land, där jag föddes. Men det är nog långt dit! — Bliv i ditt land och när dig redliga!

Märker Drottningen; reser sig och hälsar.

DROTTNINGEN.

Fortsätt, kansler, och låt mig icke störa!

Hon sätter sig bredvid Konungen, som då och då förstulet trycker hennes hand.

OXENSTJERNA sätter sig.

Alltså, Majestät, I går mot söder och jag mot norr!

KONUNGEN.

Jag går till Donau, den stora floden, som kommer från den svarta skogen och rinner ut i det svarta havet, förbi den svarta staden. Och vi råkas? Var?

OXENSTJERNA.

Ja, var? I Erfurt, i Weissenfels, kanske i Leipzig, där man alltid råkas och där hemvägen börjar!

KONUNGEN.

Farväl då, Oxenstjerna, till dess!

OXENSTJERNA.

Farväl, min konung! Och när I kommer till Södern, glöm icke Norden! Och glömmer I den, se blott på himmeln en stjärnklar kväll! där Karlavagnen står: där är vårt hem! Går.

DROTTNINGEN.

Äntligen! Få vi fara nu?

KONUNGEN.

Nej, mitt barn, här ha vi fått annat att tänka på. Tilly har rest sig och jag måste i denna dag tåga söderut, mot Donau!

DROTTNINGEN.

Är det icke slut på kriget, skulle icke här bli fred?

KONUNGEN.

Eftersom man icke lämnar mig i fred...

DROTTNINGEN.

Mitt arma Tyskland!

KONUNGEN.

Ditt arma Sverige! Kan du icke minnas, att du är svenska?

DROTTNINGEN.

Jo, men jag kan icke glömma att jag är tyska!

KONUNGEN.

Ditt Tyskland skall skörda, där mitt Sverige har sått!

Till Trumpetaren.

Nils, blås till samling!

TRUMPETAREN

blåser; Svenska riksstandaret hissas på en stång nedanför terrassen.

DROTTNINGEN håller för öronen.

Åter krigstrumpeten, åter blod och tårar, mord och brand!

KONUNGEN.

Vill du gå hem?

DROTTNINGEN.

Ja, med dig, älskade!

Hon vill omfamna honom; han sliter sig lös. Trumpeter och trummor i fjärran.

KONUNGEN.

Först till Donau, sedan skall jag gå hem!

DROTTNINGEN.

Nej, nu! Vänd om!

KONUNGEN.

Det är för sent! — Lämna mig nu, du är till hinders, ty i nästa ögonblick samlas generalerna, och jag vill icke vara oartig mot dig!

Fabricius och två jesuiter synas i kolonnaden.

DROTTNINGEN.

Umgås du, min gemål, med dessa svarta jesuiter?

KONUNGEN.

Ja, med dessa två, ty de ha räddat mitt liv mot två andra jesuiters anslag. Det finns gott folk och dåligt under alla slags rockar! Nu säger jag dig farväl! på en stund! Vi råkas innan jag reser! — Nils, blås till uppbrott! Det kommer ju ingen!

DROTTNINGEN.

Farväl!

KONUNGEN.

Farväl, mitt älskade barn! Men gå, ty här skall skjutas! — Varför kommer ingen på min signal!

Går fram till kanonen, slår eld med stål och flinta, samt tänder en lunta.

DROTTNINGEN skyndar ut.

MARCUS in.

KONUNGEN.

Nu kom du väl, Marcus! Här behöves pängar! Har du några?

MARCUS.

Jaa, men jag har annat också!

KONUNGEN.

Goda råd! Javäl, jag är icke otacksam, men för närvarande är jag icke rådlös.

Svänger den tända luntan.

MARCUS.

Icke? Vet Majestätet att Sigismund i Polen är död?

KONUNGEN.

Det visste jag före dig!

MARCUS.

Nej, ty jag visste det i går och Majestätet fick underrättelsen genom mig i dag först. — Nåå, vem ska nu bli tronföljare?

KONUNGEN.

Det vet du också?

MARCUS.

Måtte väl det!

Paus.

KONUNGEN.

Är valet avgjort?

MARCUS.

Vet inte Majestätet det?

KONUNGEN förargad.

Du är en skälm!

MARCUS.

Är det så säkert?

KONUNGEN.

Efter du vet mer än jag, tala då?

MARCUS.

Nåväl! — Då Ers Majestät genom ambassadören Russel ställde sin kandidatur till polska kronan, så upptogs förslaget om beviljad religionsfrihet för katolikerna ganska väl. Men då i kodicillen upptogs en fordran att jesuiterpacket — det var ordet! skulle utvisas, väckte detta ovilja, och skrivelsen blev offentligt uppbränd!

KONUNGEN.

Hur kan du veta allt detta?

MARCUS.

Därför att mitt folk, unsere Leute, finnas överallt, och äro alla vänner! Vi föra aldrig krig, vi hålla tillsamman i endräkt, vi hava inga präster, utan församlingen är sin egen präst, vi ha inga kungar — hm! — inga arméer — hm! — Därför, när jag kommer till Warschau är jag lika hemma där som i Wien, Lübeck, London, Amsterdam; var som hälst! Vi äro oberoende av landets mynt, ty vi ha ett universalmynt, växeln: vi ha ett språk, en tro, inga sekter, en Gud, ett hopp.

KONUNGEN.

Hoppas ni ännu?

MARCUS.

Ja, vi hoppas den Messias skall komma, som... som gör alla lika lyckligt lottade som vi!

Paus.

KONUNGEN.

Vill du icke komma till Sverige?

MARCUS.

Nej, där är för hett för oss!

KONUNGEN.

Hett?

MARCUS.

Ja, det bränns — där!

KONUNGEN.

Det var i min ungdom; det sker icke mer! — Kan du förklara, varför ni alltid har pängar och vi aldrig?

MARCUS listigt.

Nej, si det är en hemlighet, som endast den sparsamme kan förklara.

KONUNGEN.

Menar du att vi äro slösare?

MARCUS.

Ja, nog är det slöseri att bränna städer, riva byar, trampa ner åkrar, och föda hundra tusen stråtrövare under det de idoge få svälta!

Paus.

KONUNGEN.

Vill du följa mig, Marcus?

MARCUS.

Ja, ett stycke till vägs, men inte för långt! Att offra sig, nej; våra offer upphörde med Jerusalems förstöring!... Får jag nu lov att tala om den stora nyheten, den största?

KONUNGEN.

Tala!

MARCUS.

Wallenstein, friedländaren, har rest sig och gått över till kejsaren!

KONUNGEN.

Wallenstein! Friedländaren, som underhandlade med mig?

MARCUS.

Ja, sådan är Wallenstein!

KONUNGEN häftigt.

Varför kommer ingen hit! — Blås, Nils! — Var i himlens namn äro alla människor?

MARCUS.

Vistelsen i vinbergen har inte gjort svensken gott! I segerns och rusets sömn! — Ring i matklockan, så kommer de nog!

Han drar i en lina; man hör en klocka ringa.

Det går utför, Majestät! Utför!

KONUNGEN.

Utför?

MARCUS.

Ja! Utför!

*

Torgplatsen i en by nära Ingolstadt vid Donau; fonden Donaulandskap. På torget en majstång; därinvid en musikläktare med notställare. Till höger en krog med bord och bänkar utanför. FABRICIUS och GRUBBE stå på läktarn och betrakta slagfältet med kikare; hustaken äro fyllda av åskådare. SKOLBARNEN med SKOLMÄSTAREN stå i en grupp. VÄBELN och KVARTERMÄSTAREN i förgrunden. TRUMPETARGOSSEN nedanför läktarn. Buller i fjärran.

FÄLTVÄBELN.

Ska du inte opp och se på slaget?

KVARTERMÄSTAREN.

Neej, jag kan inte se på slakt; har aldrig kunnat. Än du då?

FÄLTVÄBELN.

I dag är jag icke heller munter. Vi ha kommit för långt söderut, så att jag börjar längta hem. Och den här Donau bär ner till turken; ser så mörk och oroande ut...

KVARTERMÄSTAREN.

Jag märker det, för du skämtar inte mer!

FÄLTVÄBELN.

Trött! trött! på den här leken, som aldrig kommer till resultat. Slog vi inte Tilly sönder och samman vid Breitenfeld, och nu är han på bena igen; håller just på där nere i gropen och dansar om med sina walloner.

KVARTERMÄSTAREN.

Ja, vad skulle vi här att göra? Det är ju katolskt land och finns knappt en luthersk kyrka.

FÄLTVÄBELN.

Vem talar om kyrkor numer, sen vi ha fått fem tusen av Tillys soldater under våra fanor. Tänk så galet, i dag slåss Tilly mot sina egna!

Rop från åskådarne på hustaken.

Seså, nu sker det något!

Hurrarop och glädjeskrik från hustaken.

EN RÖST.

Tilly har stupat!

FÄLTVÄBELN.

Är han död?

EN RÖST.

Han är död!

FÄLTVÄBELN.

Då säger jag: hurrah!

Omfamnar Kvartermästaren.

KVARTERMÄSTAREN.

Ska vi nu få gå hem då?

Fabricius och Grubbe trycka varandras händer. Skolgossarne kasta mössorna i luften och hurra; därpå dansa de i ring kring majstången, då Skolmästaren gått ut åt vänster.

TROSSKUSKEN, f. d. Mjölnaren från 1:a akten, och JORDEGUMMAN, f. d. Mjölnarhustrun.

TROSSKUSKEN.

Varför gråter du?

JORDEGUMMAN.

Tilly är död!

TROSSKUSKEN.

Är det att gråta åt?

JORDEGUMMAN.

Ja, för mig, för oss.

TROSSKUSKEN.

Nu kan jag inte reda det här längre. Kvinna, tillhör du inte svenska armén i egenskap av jordemoder? Har du inte förlossat soldathustrur utan anseende till person, rang, nationalitet och religion? Och nu gråter du över en slagen fiende!

JORDEGUMMAN.

Ja, han var en helig och from man...

TROSSKUSKEN.

Gott, då är det ändå mindre att gråta över, ty då har han ingått i den eviga vilan utan fruktan och farhågor... Emellertid och på grund av gemensam oöverensstämmelse i dessa livsfrågor... jaså, det är allvar! — Seså, gumma, gråt du! Jag ska inte skratta så du ser't! Var och en får bli salig på sin tro, hädanefter som tillförene! — Men nu, när freden slutes, ser du, så ämnar jag dra mig tillbaka med en samlad styver!

JORDEGUMMAN.

Var har du samlat den?

TROSSKUSKEN slår sig på rocken.

Här!

JORDEGUMMAN.

Ja, men var?

TROSSKUSKEN.

Överallt! — Överallt där det regna på prästen så dröp det på klockarn! Sa jag dig inte från början, att mitt deltagande i kriget uteslutande dikterades av olusten att bli plundrad. Jag föredrog att plundra! — Men jag hade ett annat skäl: hämnden! Vår dotter, som Wallensteins kroater skämde...

JORDEGUMMAN.

Jag vill icke höra mer! Men ett säger jag: har du samlat orättfärdigt gods, så gå genast och återställ det! Ty ett är säkert: att du icke bestulit någon kättare, dina vänner!

TROSSKUSKEN.

Kättare? Hör du, jag trodde det var slut med kättare och icke-kättare!

JORDEGUMMAN.

Många tro det, eller låtsas tro't! Går.

Rop från åskådarne på taken.

EN RÖST.

Hertig Kristofer av Baden har fallit!

FABRICIUS vänder sig bort.

Nej, Grubbe, jag kan icke se detta!

LARS GRUBBE.

Han miste huvet; ja, det är upprörande. En olycksdag i dag för somliga!

PROFOSSEN
in; går fram till Trosskusken.

Tilly har stupat, vet du vad det betyder för oss?

TROSSKUSKEN.

Nej!

PROFOSSEN.

Det betyder att München är vårt; du förstår vårt, ty München skall brandskattas. Och alldenstund brandmästaren är vår man, så bli vi den vinnande parten.

TROSSKUSKEN.

Kan man lita på juden?

PROFOSSEN.

Hittills ha vi kunnat lita på'n. I Würzburg, Mainz, Nürnberg, såg han oss till godo som en hederlig karl... tyst, där är han!

BRANDMÄSTAREN in, till Trosskusken.

Hur många vagnar för du nu?

TROSSKUSKEN.

Sex vagnar, och tjugofyra hästar.

BRANDMÄSTAREN.

Skaffa dig då dubbla antalet, för Bajerns huvudstad skall spillogivas!

TROSSKUSKEN.

Vad får jag då?

BRANDMÄSTAREN.

Fjärdeparten som vanligt.

TROSSKUSKEN.

Nej, det vill jag inte; då arbetar jag hellre för egen räkning.

BRANDMÄSTAREN.

Du vill bli din egen?

TROSSKUSKEN.

Ja!

BRANDMÄSTAREN.

Det kan du inte, för du är min, med hull och hår.

PROFOSSEN.

Stopp lite; är jag inte med, jag som representerar lagen, jag vågar inte säga rättvisan.

BRANDMÄSTAREN.

Är det inte rättvist att vi få penningen, när de, som slåss där nere, få äran? Skall icke vårt fredliga värv belönas? Vi såra ingen, vi döda ingen; vi samla honung som bien... utan att stickas...

Skrik från åskådarne på taken.

RÖSTER.

Konungen har stupat!

LARS GRUBBE.

Konungen! — Gud vare oss nådig!

FABRICIUS.

O Herre och evige Gud!

Alla skynda ner och ut, utom Trumpetaren.

TRUMPETAREN

lägger trumpeten på marken och faller på knä.

Gode Gud, hjälp vår snälla kung att han icke må dö!

Ridåfall ett ögonblick.

*

KONUNGEN in, överstänkt av blod, utan hatt och med ena stöveln utan sula och klack. Han stöder sig på HORN och BANÈR; följes av TORSTENSSON. Konungen sätter sig på en bänk.

KONUNGEN till Banér.

Nej, Johan, jag kan icke skämta mer, ty jag har gått genom dödens dalar. Jag trodde när Tilly föll, att han ensam råkat i vår Herres onåd, och att jag var den utkorade, men så fick jag lära annat. Ännu var icke mitt öde moget, men jag tackar för varningen!

GUSTAV HORN.

Majestät, vänd om, och gå icke längre!

KONUNGEN.

Först till München, sedan skall jag vända om!

JOHAN BANÉR.

Tilly är död, låtom oss glädjas!

KONUNGEN.

Det var vad jag gjorde, men när min kula kom, erinrade jag Predikarens ord: »Gläd dig ej, när din ovän faller, och ej fröjde sig ditt hjärta, när han stupar; att Herren ej må se det med förtrytelse och vända bort sin vrede från din fiende.» Gustav Horn, vårt avsked förestår! Du skall vända om och gå mot Norden att bevaka hemvägen, ty även jag längtar hem! Jag är trött och känner att det bär utför — utför, så sade Marcus i Mainz! — Men först till München! — Farväl, Gustav Horn; du var min bästa man, det må ingen förtycka! — Sorgen var din trogne följeslagare och därför blev du bättre

än vi. — Vad min fader mot din fader brutit, det har du försonat, icke jag! — Farväl, Gustav! Omfamna mig, min vän!

GUSTAV HORN

rörd, med blottat huvud, omfamnar Konungen.

Farväl, min konung; och förlåt mig, om jag icke alltid utan gensagor åtlytt, men det har varit därför, att jag icke alltid förstått min konungs planer och syften...

KONUNGEN.

Mina planer, mina syften, som icke varit mina och som jag nu först börjar förstå... liksom jag förstår, att jag endast varit en blind underlydande under den Högste, vars planer vi aldrig få genomtränga! — Gå med Gud, Gustav, när vi råkas igen... om vi råkas igen...

GUSTAV HORN.

Eftersom vi aldrig råkas mer...

På knä.

KONUNGEN.

Du känner det så! Nåväl... det är min känsla också! — Farväl på allvar då! — Och gå nu, innan...

Vänder sig bort för att dölja sin rörelse.

GUSTAV HORN

reser sig, omfamnar Banér.

Johan Banér! vi ses igen! Men då... lite mera allvar!

JOHAN BANÉR.

Allvaret kommer, det kommer med åren, gubben min!

GUSTAV HORN
omfamnar Torstensson.

Lennart Torstensson...

JOHAN BANÉR.

Lite mindre surmulen, Lennart, livet är nog surt ändå!

GUSTAV HORN skyndar ut.

KONUNGEN, JOHAN BANÉR, LENNART TORSTENSSON
vifta efter honom med hattarne och ropa:

Gustav Horn! Leve!

KONUNGEN.

Nu börjar allvaret! — Var är Wallenstein?

JOHAN BANÉR.

Den ogenomtränglige är fortfarande osynlig och hörs icke heller av!

KONUNGEN.

Vad vet Lennart?

LENNART TORSTENSSON
med en gest och en min att han intet vet.

KONUNGEN.

Lennart har vant sig av med att tala?

JOHAN BANÉR.

Tungomål, ja. Men med kanonerna är det alltid han, som för högsta ordet!

Till Konungen.

Han har förlorat hörseln något...

KONUNGEN.

Men han lyss till röster, som vi icke höra, och hans ömma samvete talar ännu stränga ord, synes det! — Låt blåsa till samling och uppbrott! Och så, mot södern, sista skjutshållet!

*

I München. Förgrunden ett litet torg; till höger ett katolskt kapell. Till torget mynnar en trång gata med medeltidshus, prydda med flaggor och dukar. I fonden vid gatans slut synes slottet med portalen. Vid torgets vänstra sida ett litet palats med en stenbalkong utanför nedra bottnen. Denna balkong går ända fram till rampen... Vid torgets högra sida ett öppet stort fönster till ett boktryckeri. Det är i skymningen; den nedgående solen lyser rött på slottet i fonden, men svarta moln stå ovanför. Gatan och torget äro folktomma. Vid ridåns uppgång öppnas ett fönster i gatan till höger; en rikt klädd borgarkvinna sticker ut huvudet såsom för att se på vädret. Ett fönster mitt emot, till vänster, öppnas; och en annan kvinna sticker ut huvudet där.

RÖST I.

Hå-h!

RÖST II.

Hå-h!

RÖST I.

Apostata, är han kommen?

RÖST II.

Apostata är kommen, han som avföll från sina fäders tro; från Gogs och Magogs land är han kommen! Abaddon, Apollyon!

RÖST I.

Apollyon!

FLERA RÖSTER

den ena efter den andra från fönster uppåt gatan.

Apollyon!

VÄBELN och KVARTERMÄSTAREN komma ned för gatan, de äro mycket allvarliga; stanna utanför boktryckaren.

FÄLTVÄBELN.

Hörde du röster i luften?

KVARTERMÄSTAREN.

Ja, men jag visste inte om det var människors. Himlen är svart som plåt och åskan är icke långt borta. Om jag skulle tillstå hela sanningen, så är jag full av ångest.

FÄLTVÄBELN.

Du också? — Vet du att denna stad trycker mig, och att jag känner det som om vi intet hade här att beställa. Det är ett främmande land, där allt är främmande, till och med gudarne... Emellertid, konungen har lovat soldatesken att få plundra; han måste lova dem det, eljes hade de redan gjort uppror!

KVARTERMÄSTAREN.

Det är rysligt! men eftersom det är nödvändigt...

FÄLTVÄBELN.

Till vår berömmelse må dock räknas att konungen utfärdat ny proklamation, vari dödsstraff stadgas för den, som stör papisternas gudstjänst eller eljes övar våld på någons trosövning.

KVARTERMÄSTAREN.

Längre kan man inte gå, och borde inte heller... ty den som blundar han samtycker!

FÄLTVÄBELN.

Tala inte så högt, kungen har ju kvarter där!

KVARTERMÄSTAREN.

Skulle jag icke veta det, som rensat huset från jesuiterna!

FÄLTVÄBELN.

Nå, då vet du ju var boktryckaren bor också, han som trycker proklamationen!

KVARTERMÄSTAREN.

Låt oss se, det skulle vara här vid torget! — Jo, där ha vi mannen!

BOKTRYCKAREN ut i dörren.

FÄLTVÄBELN.

God dag, min gode man.

BOKTRYCKAREN.

Vad söks?

FÄLTVÄBELN.

Är proklamationen tryckt?

BOKTRYCKAREN.

Jag trycker inga proklamationer åt fiender!

FÄLTVÄBELN.

Om fienden är segrare, och segraren är din herre, så är du din herres dräng! Förstår du det?

BOKTRYCKAREN.

Om ett främmande folk bryter sig in i en främmande stad, vars innevånare aldrig kränkt någons rätt, så är den främmande en bandit, en våldsverkare, en niding.

FÄLTVÄBELN.

Har du läst vad som skall tryckas?

BOKTRYCKAREN.

Ja, jag har läst att ni ämnar tända eld på staden, om den icke betalar 400,000 thaler, som icke finnas.

FÄLTVÄBELN.

Då har du också märkt, att vår nådige konung beviljat okränkt rätt åt katolikerna att öva sin tro.

BOKTRYCKAREN.

Så nådigt! Är det icke ert ärende att förskaffa trosfrihet åt alla?

FÄLTVÄBELN.

Tror du jag kommit hit att disputera med dig?

BOKTRYCKAREN
kastar ett papper på gatan.

Skäms, och gå! Vi äro godmodiga människor, men vi erkänna även skyldigheter mot oss själva, och att trycka denna skrift är kränkande för vårt samvetes frihet!

FÄLTVÄBELN.

Tag upp papperet, eljes rivs ditt hus!

BOKTRYCKAREN.

Det kommer icke att rivas!

FÄLTVÄBELN
tar upp ett stycke rödkrita och skriver på husporten ett »δ».

Helt visst!

KVARTERMÄSTAREN tar upp papperet.

BOKTRYCKAREN.

Detta hus kommer icke att rivas!
Drar sig in och stänger port och fönsterluckor.

KVARTERMÄSTAREN.

Jag kan inte hjälpa't, men karln har rätt! På samma sätt skulle jag handlat!

FÄLTVÄBELN.

Krigets skuggsidor äro mångahanda, men det är din plikt att blunda!

Det blixtrar.

KVARTERMÄSTAREN.

Det var åska i luften! — Låt oss gå!

FÄLTVÄBELN.

Är du rädd för åskan?

KVARTERMÄSTAREN.

Ja, eftersom han är farlig, så är jag rädd! Och eftersom jag icke är någon krigare, har jag rättighet vara rädd. Och nu är jag — Åskslag. — effektivt mycket rädd!

Skyndar åt kapellet.

Vill se att jag kommer under tak!

FÄLTVÄBELN.

Hör du, gå inte in där; det lär vara farligt för protestanter att gå in i katolska kyrkor.

KVARTERMÄSTAREN.

Är det farligt?

Ser inåt kyrkan.

Ja, men det är så vackert!

FÄLTVÄBELN.

Det är just vad det är! — Akta dig, så du inte stannar!

KVARTERMÄSTAREN.

Jag? Nej, inte jag, du! För den, som varit med vid Breitenfeld, finns inga faror, inga frestelser!

Går in i kapellet.

FÄLTVÄBELN.

Haha!

BILDHUGGAREN och MÅLAREN in från gatan. Bildhuggaren med en kavalett; Målaren med staffli och palett m. m.

BILDHUGGAREN till Fältväbeln.

Är det här som kungen av Sverige bor?

FÄLTVÄBELN.

Nej, men han ämnar bo här. Vad är det fråga om?

MÅLAREN.

Vi ämnade göra hans porträtt!

FÄLTVÄBELN.

Att herren är ritare kan jag se, men jag behöver även veta något annat. Förlåt en närgången fråga!

MÅLAREN.

En närgången fråga förlåtes icke förrän frågaren mottagit en käfthuggare!

Höter med näven.

FÄLTVÄBELN.

Unga herre...

BILDHUGGAREN.

Låt den fulingen fråga först, alltid hinner han få ett hugg på käften.

FÄLTVÄBELN.

Herrarne tala som om de vore herrar här i byn.

MÅLAREN.

Är vi inte det då?

FÄLTVÄBELN.

Nej, det är vi.

BILDHUGGAREN.

Det var så nyss, men är icke mer, sedan svenske kungen skonat staden för den besegrades öde.

Och det är denna ädelmodiga handling vi velat celebrera genom att i bild föreviga den store hjältens ansiktsdrag!

FÄLTVÄBELN.

Är staden skonad?

BILDHUGGAREN.

Ja, mot en lämplig lösesumma! — Vad var det nu ni ville fråga?

FÄLTVÄBELN.

Jo, innan någon får tillträde till konungens person, begär man få veta, om... han är katolik!

BILDHUGGAREN.

Vad ni säger! Nåå, kan ni inte se på oss vad vi tror, kan ni inte lukta ut det? — Nåväl, er konung har nyss mottagit en delegation av kapucinerna och befinner sig i detta ögonblick i Jesuiterkollegium, i nästa ögonblick ämnar han bevista mässan här i Vårfrukapellet...

FÄLTVÄBELN.

Det är lögn!

BILDHUGGAREN.

Ska vi slå honom på käften?

MÅLAREN.

Näh! Det blir bara spektakel, och vi som filosofer ska ju stå över sånt där!

FÄLTVÄBELN.

Nu förstår jag inte det här längre!

MÅLAREN.

Har ni nånsin förstått något, och behöver skomakaren förstå annat än sin läst?

FÄLTVÄBELN.

Nu går jag hem och lägger mig!

Går uppåt gatan; möter SKOLMÄSTAREN, som är drucken.

SKOLMÄSTAREN sjunger.

Sum, sum, sum! Dum, dum, dum!

FÄLTVÄBELN.

Varthän?

SKOLMÄSTAREN.

Ja, säg det! Vart detta skall bära hän? Kungen går med jesuiterna och, kan man tänka sig, de påstå att en Capuciner — har omvänt honom!

FÄLTVÄBELN.

Till papismen?

SKOLMÄSTAREN.

Papismen eller katolicismen! stora schismen!

FÄLTVÄBELN.

Det är lögn, förstås!

SKOLMÄSTAREN.

Nog är det så, men vad har han i mässan att göra?

FÄLTVÄBELN.

Är han i mässan redan?

SKOLMÄSTAREN.

Han lär vara i Vårfrukapellet!

FÄLTVÄBELN.

Här?

SKOLMÄSTAREN.

Här eller där, vad vet jag!

FÄLTVÄBELN
till Bildhuggaren och Målaren.

Kungen skulle vara där inne? Då har han gått in korvägen!

SKOLMÄSTAREN.

Vad är det för ena gökar?

FÄLTVÄBELN.

Det är två filosofer!

SKOLMÄSTAREN.

Vad filosofera de om?

FÄLTVÄBELN.

Ja, det är nog svårt att säga, efter som de stå över allt sånt där!

SKOLMÄSTAREN nalkas kapellet.

Vad är detta för ett värdshus? Jaså, det är en sån där papisthydda! Sjunger. Sum, sum, sum! Brum, brum, brum!

DEKANTEN ut ur kapellet.

Stör icke gudstjänsten, karl!

SKOLMÄSTAREN lyfter kryckan.

Å hut!

FÄLTVÄBELN till Skolmästaren.

Tänk på vad du gör!

SKOLMÄSTAREN
slår med kryckan på kyrkporten.

Trum, trum, trum!

KVARTERMÄSTAREN ut ur kyrkan.

Vem är det, som stör gudstjänsten? Jaså, det är du, din gamle odåga! — Vet du inte, att konungen är där inne?

SKOLMÄSTAREN.

Hå fanken! Det är sant då, att han blitt katolik?

KVARTERMÄSTAREN.

Nej, *det* är osant!

SKOLMÄSTAREN till Dekanten.

Gå in till din jungfru Maria, du, och stå inte här och spela helgon!

Med kryckan lyfter han ner en krans, som hängt vid foten av Mariabilden; slungar kransen utåt scenen.

DEKANTEN skriker.

Sacrilegium! Helgerånare!

RÖSTER från gatans fönster.

Apollyon! Abbadon!

FÄLTVÄBELN.

Återigen dessa röster i luften! Nu blir jag rädd!

BANÉR, TORSTENSSON, FABRICIUS synas i gatan.

JOHAN BANÉR fram.

Vad sker här? Varför dessa skrik?

DEKANTEN pekar på Skolmästaren.

En antikrist, en gudlös människa, som skändar det heliga...

JOHAN BANÉR.

Förklara, förklara...

KONUNGEN jämte SCHWARZENBERG och FREDRIK (V) AV PFALZ synas i kapellets port.

KONUNGEN vred.

Vad står på; vem har stört den heliga handlingen?

SKOLMÄSTAREN på knä, nykter.

Nåd!

KONUNGEN.

Jaså, det är du, ungdomens lärare, som vanhedrar mig och svenska namnet!

Till Fältväbeln.

För bort honom till det straff, krigsartiklarne och vårt cirkulär bestämmer: det är döden!

SKOLMÄSTAREN.

Allernådigste konung...

KONUNGEN.

Nej, jag är onådig! mot lagbrytare och helgerånare! Bort med honom ur min åsyn! Han skall dö! — Fabricius, tag hand om hans själ! — Du tvekar, du som i dag predikat fördragsamhet och samvetsfrihet!

FÄLTVÄBELN

förer bort Skolmästaren och Fabricius följer motvilligt.

DEKANTEN på knä för Konungen.

Store konung, må en ringa Herrans tjänare, som väl uppskattar ojäv dom, få bedja om nåd för en brottsling, som handlat av oförstånd.

KONUNGEN.

Nej! Må hans olycka bringa andra till bättre förstånd, och framför allt till lydnad! — Gå i frid!

Banér, Torstensson och Fabricius visa med miner sitt missnöje över domens hårdhet.

DEKANTEN går in i kapellet.

KONUNGEN

till Kvartermästaren, sedan han observerat det röda märket på Boktryckarens port.

Varför har du märkt detta hus med sekvestrationstecknet?

KVARTERMÄSTAREN.

Därför att ägaren vägrat trycka proklamationen.

KONUNGEN.

Tag ut mannen och låt honom höras!

KVARTERMÄSTAREN slår på porten.

BOKTRYCKAREN ut.

KONUNGEN.

Varför har du icke lytt befallningen?

BOKTRYCKAREN.

Därför att befallningens utförande gick emot mitt samvete.

KONUNGEN.

Är det mot ditt samvete att jag skänker samvetsfrihet?

BOKTRYCKAREN.

Nej, allernådigste konung, icke det. Men proklamationens första del om den oskyldiga stadens brandskattning kunde jag ej förmå mig trycka!

KONUNGEN.

Väl, tag hit skriften!

KVARTERMÄSTAREN

tar fram papperet och lämnar det till Konungen.

Majestät!

KONUNGEN

läser skriften; viker papperet mitt itu, drar sin värja och skär papperet i två delar; lämnar därpå den ena delen åt Boktryckaren.

Då gör vi så här! — Tag nu och tryck den här hälften, så är ditt samvete fritt, och mitt också!

BOKTRYCKAREN på knä.

Store konung, som vet att hela samveten...

KONUNGEN.

Stig upp!

Till Kvartermästaren.

Skona hans hus!

KVARTERMÄSTAREN
stryker ut det röda märket på porten.

BILDHUGGAREN.

Salomos dom!

MÅLAREN.

Salomos dom!

KONUNGEN.

Vad önskar I?

MÅLAREN.

Vi hade längtat få i bild föreviga den svenske konungen; och just som vi strida om konceptionens första moment, vi mena den allegoriska framställningen, behagar Ers Majestät själv giva sujettet, som min vän här så skönt formulerat: Salomos dom!

KONUNGEN.

Jag är ingen Salomo, såsom I menar det, och jag kan icke göra modell! — Tack för er artighet, men jag har icke tid och icke håg! — Farväl!

Boktryckaren, Bildhuggaren, Målaren, Kvartermästaren avlägsna sig; Konungen står i förgrunden med Schwarzenberg och Fredrik av Pfalz. I bakgrunden stå: Banér och Torstensson, förstämda.

KONUNGEN till Schwarzenberg.

Ja, excellens, nu har jag uppfyllt er billiga begäran, jag har sett och jag har hört... Men jag har icke fått anledning ändra min mening, annat än i bisaker.

SCHWARZENBERG.

Bisaker, som kanske äro huvudsaker.

KONUNGEN.

Inte alls! — Emellertid: många hus i Herrans gårdar, och åt var och en sitt! Er kult är mycket vacker, mycket tilltalande, och mycket dyrbar — passande för era rika länder. Men för vårt fattigmansland passar bättre fattigmansreligion. — Åt er vin, åt oss öl; åt oss vadmal, åt er sammet! — Det är ungefär vad jag lärt under dessa vandringar i era tempel och tempelgårdar! Och nu återvänder jag till mina värv, tackar er för gott sällskap och bjuder er farväl!

SCHWARZENBERG.

Är det allt?

KONUNGEN.

Det är allt jag lärt av er! Viljen I lära något av oss? Nej, non possumus! — Alltså: farväl, excellens!

SCHWARZENBERG.

Majestät!

KONUNGEN.

Nog! Jag låter icke omvända mig, det vet I!

SCHWARZENBERG går motvilligt.

KONUNGEN

går in på verandan; sätter sig så nära förgrunden som möjligt. Bjuder Fredrik av Pfalz sitta.

Nå, frände, vad har I att förkunna?

Man ser ljus tändas inne i palatset.

FREDRIK AV PFALZ.

Frände och konung! Då vi omsider intagit kurfurstens huvudstad, ha vi på samma gång sprängt

katolska ligans fäste, ty Maximilian av Bajern var ligans huvud och Tilly dess arm. Jag ber därför att få påyrka stadens utrotande från jorden, såsom jag lovat och I lovat armén!

KONUNGEN.

Frände; då både huvudet och armen äro avskjutna, vartill tjänar då misshandla liket?

FREDRIK AV PFALZ.

I har lovat, och soldaterna göra myteri, om icke staden lämnas ut till plundring!

KONUNGEN.

Herren hade lovat Jona staden Ninives undergång, men han förbarmade sig över den stora staden, och Jona vart vred intill döden. Var icke vred, Fredrik av Pfalz! och låt icke ert hat uttala domen över er själv! I var en dag konung i Böhmen, och er konungamakt missbrukaden I att plundra kyrkor och förfölja katoliker, men er ofördragsamhet narrade er även till grymhet mot andra protestantiska sekter än er reformerta! För mig har I aldrig varit martyr, och er landsflykt, era lidanden har jag alltid funnit klara följder av era handlingar. Jag skulle från er vilja härleda hela detta rysliga krig, denna oförsonlighet och detta djuriska hat, som vi eljes tillskrivit fienden. Tänk blott på några av de bättre kejsarne! Ferdinand den förste, Karl den femtes bror, blev slutligen så tolerant mot protestanterna, att påven Paul den fjärde ej ville erkänna honom ens. Erinra Maximilian den andra, som uppfostrades av Wolfgang Stieler, Luthers och Melanchtons lärjunge, och som för sina protestantiska sympatier hatades och hotades

av Pius den femte. Kom ihåg, att när samme kejsare och tyska riket anfölls av turkarne, som redan tagit Ungern, det var protestanterna, som vägrade hjälp och visade sig som dåliga patrioter. Maximilian gick likafullt så långt i eftergifter, att han beviljade de värsta dissidenterna kalken i nattvarden och tillät prästerna gifta sig! Vilka medgivanden gjorden I i Böhmen? Jag vill icke tala om katolikerna, utan om lutheranerna! I gjorden inga medgivanden, såsom ännu icke någon calvinist gjort!

FREDRIK AV PFALZ.

Majestät, I talar som fienden brukar tala!

KONUNGEN.

Jag har slutligen hört den anklagade, något varmed jag bort börja; och jag har lärt något! Ur de olösliga motsägelser, vari jag insnärjde mig vid början av detta krig, har jag slutligen arbetat mig ut; jag har funnit mig själv och min uppgift, som jag hittills icke förstått. Detta har återgivit mig kraft i beslutet och mod i handlingen.

FREDRIK AV PFALZ.

Det sista är glädjande att höra, och jag förmodar vi nu slutligen få tåga mot Wien.

KONUNGEN.

Nej; och därför att de enklaste begrepp om krigets konst, som I aldrig förstått, bjuda mig att icke vända mot söder, när fienden står i norr. Wallenstein och Maximilian äro i detta ögonblick i Prag, ert Prag, och stå färdiga rycka hit ned! Därför norrut! Och om jag skall vara skyldig yppa för er mina åtgöranden, så... är München redan skonat

mot lösen, och soldaterna hava löst mig från mitt löfte mot en extrasold av två gyllen var man! — Nu skulle jag önska säga er farväl, då vi nått det gemensamma målet: ligans huvudkvarter; och jag säger unionens huvudman god natt, ty varken ligan eller unionen existera mer: hädanefter heter det: befriaren mot förtryckaren!

FREDRIK AV PFALZ.

Eller så här: Gustav Adolf med katolikerna!

KONUNGEN vred, reser sig.

Gå, lögnare, gå fort! och må evig glömska och evig smälek följa ditt namn!

FREDRIK AV PFALZ
som först varit säker, emedan han ej trott det var allvar, blir nu rädd och går.

KONUNGEN.

Ja, gråt inte nu, din stackare! Elden kunde du tända, men släckningen lämnade du åt mig!

LENNART TORSTENSSON och JOHAN BANÉR, som ett ögonblick försvunnit uppåt gatan, komma nu ner mot Konungen och se båda mycket allvarsamma ut.

KONUNGEN ursinnig.

Vad önsken I?

JOHAN BANÉR.

Vår konungs öra!

KONUNGEN.

Tala!

JOHAN BANÉR.

Ers Majestäts förhastade löfte att staden skulle skövlas har hos soldaten väckt förhoppningar, som icke kunna gäckas utan fara för uppror.

KONUNGEN.

Är det Torstenssons mening också?

LENNART TORSTENSSON.

Ja!

KONUNGEN.

Och I viljen nu råda mig att göra efter Magdeburgs förstöring, som vi begräto gemensamt! Då ären I dåliga rådgivare, och I han som sådana min onåd!

JOHAN BANÉR.

Må vi utstå den onåden, men först bedja om nåd för en stackare...

KONUNGEN.

Skolmästaren? Nej, han får ingen nåd av mig!

LENNART TORSTENSSON.

Majestät, det har väckt förvåning och sorg att en trosförvant, en evangelisk man, skall lida döden för ett lättsinnigt angrepp på papisternas vidskepelse...

KONUNGEN ursinnig.

Torstensson! Är skolmästaren en evangelisk man, han, som endast fört djävulens namn på läpparne, som endast betraktat kriget som en backanal! Gå ifrån mig! upphör vara min vän, och inskränk dig till att vara i min tjänst, till ditt fäderneslands gagn! Gå!

Paus. Torstensson går sakta. Banér följer.

KONUNGEN.

Stanna, Johan Banér!

JOHAN BANÉR.

Nej! Jag går, jag med!

KONUNGEN.

Småkonungar, akten er! Minnens folkungarne, Sturarne, Linköpingsherrarne!

JOHAN BANÉR vred.

Akta Vasen! Snökonung! Vinterkonungen har tronföljare!

KONUNGEN.

Är det Johan Banér, som talar?

JOHAN BANÉR.

Ja, Johan Banér, född i äkta säng av riksrådet Gustav Axelsson Banér, som halshöggs i Linköping av drottsvikaren Carl den Blodige, min far av din far! Min far, därför att han höll sin konungaed! Och min mor, Kristina Sture! Där är Sture igen, Vase! Det är Johan Banér, som talar!

LENNART TORSTENSSON
drar Banér i armen.

KONUNGEN förblir stum.

JOHAN BANÉR går med Torstensson.

KONUNGEN
sätter sig, bedrövad och eftersinnande.

Palatsets dörrar ut till verandan öppnas; DROTTNINGEN kommer ut, åtföljd av uppvaktning, som stannar i dörren.

DROTTNINGEN.

Min konung är icke glad!

KONUNGEN.

Bedrövad... intill döden!

DROTTNINGEN.

Och sitter i mörkret?

KONUNGEN.

Skuggorna breda sig, och det är likvisst sommarkväll! Det är ju inte sant att solen råkas i södern, hos oss lyser hon ju om natten denna årstid!

DROTTNINGEN

ger en vink åt uppvaktningen, som bär ut två stora kandelabrar och ställer på Konungens bord.

Allt i livet är så annorlunda än man tänkt sig.

KONUNGEN.

Ja, för visso! — Mig är det som en dröm, att jag sitter i Bajerns huvudstad och nyss avskedat Fredrik av Pfalz, roten och upphovet till detta obegripliga krig.

DROTTNINGEN.

Försynens vägar äro obegripliga.

KONUNGEN.

Maximilian och Fredrik! Bajern och Pfalz!

DROTTNINGEN.

Vad har du att skaffa med Fredrik?

KONUNGEN.

Det må du fråga! Han var såsom evangeliska unionens huvudman den jag närmast ägde att hålla mig till: och likafullt, jag har honom att bekämpa, emedan han är calvinist och jag lutheran! — — — Bajern och Pfalz! Vi — svenskar — hade en gång en konung, som var av Bajern; Kristofer hette han och var Erik den trettondes systerson. Min far, Carl den nionde, var första gången gift med Maria av Pfalz. Min svåger, pfalzgreven Johan Casimir, sitter hemma och sköter kammarverket, och hans son Carl, nu tio år, leker med min sjuåriga dotter Kristina!

DROTTNINGEN.

Vart gå dina tankar?

KONUNGEN.

Jag vet icke, men från detta Pfalz har jag alltid väntat något ödesdigert! Hur min far kunnat från sitt avlägsna land leta rätt på en pfalzisk prinsessa begriper jag inte! Men — det vet du kanske ej — när min farfar, Gustav den förste, hade att bekämpa det stora Dackeupproret, understöddes hövdingen av bland andra pfalzgreven Fredrik, vilken eftersträvade svenska tronen! Detta skedde för hundra år sen! — Och nu... ja, du förstår!

DROTTNINGEN.

Du menar att vår Kristina och pfalzgreven Johan Casimirs son kunde en gång genom äktenskapets band...

KONUNGEN.

Vem vet? Försynen brukar ibland hundra år för att utföra en plan. — Och allt kommer igen! Tänk dig nyss här, min vän, och frände även, Johan Banér, stiger plötsligt fram och uppenbarar sig som en Sture! Du vet vad Sture är och vad Vasa är.

DROTTNINGEN.

Är det sant att Banérs far avrättades i Linköping av din far?

KONUNGEN.

Vi tala ogärna om det, men det är så, och Johan Banérs mor var Kristina Sture. Men Sturesagan är så inflätad med Vasasagan, att den icke kan av mig fattas på ett man kallar naturligt sätt. De äldsta Sturarne grundade rikets självständighet

såsom riksföreståndare, men Gustav Vasa kom till kronan. Erik den fjortonde lät döda Sturar utan fullt klar anledning. Min far, Carl den nionde, halshögg Linköpingsherrarne och drabbade på samma gång Stureätten, kanske utan att han syftade ditåt... Icke mindre än sex Stureättlingar fingo sorg efter den dagen. Hogenskild Bjelke var gift med Anna Sture, Ture Nilsson Bjelke med Margareta Sture; Thure Pederson Bjelke med Sigrid Sture; Erik Stenbock med Malin Sture; Gustav Banér med Kristina Sture och Krister Horn var slutligen svåger med Mauritz Sture. Det är denna blodskuld jag burit, och därför har jag fördragit mer av mina vänner Horn, Banér och Stenbock än av någon annan människa!

DROTTNINGEN.

Det var därför alltså du låtit dessa vänner, som jag aldrig lidit, komma dig så nära?

KONUNGEN.

Ja, men jag har icke ångrat mitt tålamod, ty de voro mig kära och tillgivna ända tills nu! Dock — vet du, min vän — jag sitter och frågar mig: varför steg Stureskuggan upp just nu, och i Banér! — Han, min käre vän, blev som förvandlad i ansiktet; ur förr vänliga ögon lyste ett hat, som grott i två hundra år; hans röst var som en annans och han talade ord, som han själv icke tänkte, men som dödade mig.

DROTTNINGEN.

Vad sade han?

KONUNGEN.

Han sade: att Vasa icke hade tronföljare, men att Pfalz hade.

DROTTNINGEN.

Varför sade han detta just nu?

KONUNGEN.

Ja, ser du, vän, det är vad mitt samvete just söker besvara. Menade han, förutsade han, att min avkomma ej skall ärva tronen?

DROTTNINGEN.

Är icke vår Kristina tronföljare?

KONUNGEN.

Ja, och nej! Enligt arvföreningen av 1544 går tronföljden blott på manliga linjen! Senare ändrades detta av godtycket!

DROTTNINGEN.

Såå, det var nytt!

KONUNGEN.

Men det finns annat orätt, som går igen och varslar!

DROTTNINGEN.

Varför dessa mörka tankar, min make?

KONUNGEN.

Därför att det mörknar! Ser du icke, att det går utför, att det lider på tiden?

DROTTNINGEN.

Men, käraste, vi skola ju icke längre söderut; i morgon vända vi om hem, norrut!

KONUNGEN.

... Min fader var en usurpator, icke därför att han avsatte Erik, icke därför att han undanträngde Sigismund, utan därför att han gick förbi hertig Johan, som var tronföljaren.

DROTTNINGEN.

Men Carl den nionde blev ju vald av ständerna...

KONUNGEN.

Ja, men Sverige hade upphört att vara valrike och var blivet arvrike!... Och jag är även usurpatorn, ty samme Johan var ännu laglige tronföljaren.

DROTTNINGEN.

Hertig Johan avsade sig ju regeringen?

KONUNGEN.

Ja, han avsade sig; sedan Carl den nionde tvungit — tvungit! — honom gifta sig, olyckligt, med sin kusin; äktenskapet slutade i vansinne; ett formligt själamord.

DROTTNINGEN.

Varför röra i det förflutna?

KONUNGEN.

Därför att det förflutna står upp!

DROTTNINGEN.

Efter Breitenfeld stod det upp — i Auerbachshof! Men sedan gick det till vila!

KONUNGEN.

Efter som du upptagit ämnet, vill jag fortsätta. En olycklig slump — kanske något annat — förde dig inför min son Gustav... Du har hittills trott, att jag var nog grym tillställa mötet. Jag har låtit dig tro så illa om mig, därför att jag ansåg mig böra hålla till godo! Men nu upplyser jag dig om att jag var oskyldig! till den saken åtminstone!

DROTTNINGEN.

Din son! Icke vår! Vi få ingen, vi!

KONUNGEN.

Ja, så är jag straffad; varför du skulle lida för mitt fel vet jag icke. Förlåter du mig?

DROTTNINGEN.

Det har jag redan gjort av allt hjärta!

KONUNGEN.

Då tala vi icke mera därom!

DROTTNINGEN.

Men om en annan, då min konung slutligen fått tid att sköta sitt hjärtas angelägenheter... Det finns en man, vars stadiga närvaro är mig ett stygn i hjärtat!

KONUNGEN.

Det är Nils Brahe! Fordrar du att jag offrar honom också?

DROTTNINGEN.

Jag fordrar ej; jag ber!

KONUNGEN.

Han är dock min frände, han säger icke mycket...

DROTTNINGEN.

Men hans ögon tälja mig en saga, som också borde glömmas nu!

KONUNGEN.

Det är rätt! Må det ske. Reser sig. Det blir allt tommare omkring mig, och ödsligare. Slutligen är det bara du och jag!

DROTTNINGEN.

Som det skulle alltid ha varit!

KONUNGEN.

Kanske! — Tott, Rålamb, Horn, Banér, Torstensson, Brahe... borta!

DROTTNINGEN.

Du saknar dem!

KONUNGEN.

Ja; men jag återfinner mig — och dig! Vännerna giva mycket, men taga mer!

Musik höres inifrån palatset; skuggor röra sig.

Är det fest där inne?

DROTTNINGEN.

Ja, du har själv bjudit!

KONUNGEN.

Det hade jag glömt! — Ett ord ännu! — Efter den varning jag fick vid Ingolstadt, har jag gripits av en lust att beställa om mitt hus — vad det sedan kan betyda. Och mina tankar röra sig oftast om min dotter. — Säg, tycker du det är klokt, att svåger Johan Casimir, som är calvinist, uppfostrar vårt barn?

DROTTNINGEN.

Nej, det har jag aldrig tyckt, ty calvinisterna, som jag sett på nära håll i mitt hem, äro värre än jesuiterna; och skulle vi få trosstrider inom familjen...

KONUNGEN.

Alldeles! Den tanken, att mitt barn skulle kunna omfatta en annan tro än den lutherska, gör mig förtvivlad; och Kristinas motsägelseanda lovar icke gott; du vet, att hon gärna sade svart, när jag sade vitt!

DROTTNINGEN.

Hennes egenvilja och härsklystnad äro gränslösa; men varför oroa sig? Ett sju års barn har icke förstånd om religionens sanningar eller villfarelser!

KONUNGEN.

Just därför fruktar jag! — Men det lämnar jag åt Försynen att råda! — Gå in till gästerna, min vän, jag kommer efter!

DROTTNINGEN.

Sitt icke ensam, att ej dina tunga tankar draga dig ner i förtvivlan!

KONUNGEN.

Icke ensam?

NILS BRAHE

kommer hastigt ner för gatan med en depesch i handen, som han överräcker åt Konungen.

DROTTNINGEN.

Nu går jag! Går in.

KONUNGEN.

Han skall också straxt gå!

NILS BRAHE.

Viktiga nyheter, Majestät!

KONUNGEN

öppnar och läser depeschen.

Wallenstein! Slutligen! — Wallenstein står i Sachsen och avskär hemvägen! — Den ogenomtränglige, den mörke mannen, som ingenting tror, men som alltid har lyckan på sadelknappen! Skall jag äntligen råka honom! — Nils Brahe, av skäl, jag ej kan säga, men som jag tillåter dig ana; gå

icke in i denna festsal, dit du dock är bjuden! Återvänd till lägret och håll dina trupper i ordning!

NILS BRAHE.

Är detta onådsförklaringen?

KONUNGEN.

Nej! Och tro, när jag säger det!

NILS BRAHE.

Jag har icke rätt att fråga mer...

KONUNGEN rörd.

Men jag hade rätt av en vän fordra, att han förstode och att han trodde!

NILS BRAHE bedrövad.

Jag tror... men jag förstår icke! — Farväl, min konung! Går.

KONUNGEN.

Ensam! — — — Ensam med dig, min Herre och min Gud!

LEUBELFING
ut; på knä för Konungen.

Majestät och nådigste konung!

KONUNGEN.

Vem är du? — Så; drottningens page! Vad hette du?

LEUBELFING.

Leubelfing, från Nürnberg, till er tjänst, konung!

KONUNGEN.

Så var det! — Vad vill du mig, barn?

LEUBELFING.

Tjäna en konung, som jag dyrkar näst Gud i himmelen!

KONUNGEN.

Icke så! Herren din Gud skall du allena dyrka! — Jag hade en gång en ung vän, som dyrkade mig, men när han såg, att jag endast var en svag människa, full av fel, så gick han, och spottade bakom sig! Sen dess är jag rädd för ungdomen!

LEUBELFING.

Var icke rädd för mig, store konung, jag skall vara er trogen i döden, jag skall följa er som er hund...

KONUNGEN.

Säg mig; du var ju uppfödd katolik?

LEUBELFING.

Ja, store konung, och i ett kloster, men när jag såg, huru usla papisterna voro... huru eländiga människor...

KONUNGEN.

Vänta lite... tror du, att protestanterna äro änglar, så bedrar du dig. Gå ut i lägret hos mig och se på uselheten, får du se, att de äro lika goda kålsupare. Och du skall bland kristna människor knappast råka en sådan förträfflig man, som min vän, juden Marcus. Nej, min lille vän, det där ha vi genomskådat! Och för övrigt, sitt land och sin religion har man fått av Gud, så att vid dem bör man bliva! — Du ser på mig... och du har goda ögon! Vad kan du för slag?

LEUBELFING.

Jag kan sadla häst, läsa högt, spela luta...

KONUNGEN.

Kan du spela? — Hör, vill din drottning avstå dig?

LEUBELFING brydd.

Ja, jag tror...

KONUNGEN.

Kanske att hon har skickat dig?

LEUBELFING.

Jag skulle inte få säga det!

KONUNGEN.

Nå, efter som du är en gåva av den min själ älskar, så stanna hos mig! Jag skall taga det som en skickelse, att du föll ner som en solglimt, när jag var i mörkret ensam vorden!

LEUBELFING
kysser Konungens hand.

Nu är min barndoms sköna dröm sannad; guldkonungen får jag tjäna. Och så får jag en häst?

KONUNGEN.

En stor häst! — Men...

Tar Leubelfing i örat.

Du får inte gå och bli kär i drottningen, som de andra pagerna.

LEUBELFING förlägen.

KONUNGEN reser sig.

Kom, David, och spela för din Saul!

DROTTNINGEN synes i dörren.

AKT V.

Lägret utanför Nürnberg. Staden synes till vänster i fonden; Alte Veste till höger. Tält mitt på scenen med gator emellan. Konungens tält till höger. Bord och stolar utanför detsamma. En tub på stativ framför Konungens tält. Hösthimmel, med mörka moln och en blodröd strimma i horisonten.

FÄLTVÄBELN och KVARTERMÄSTAREN stå nere på scenen.

FÄLTVÄBELN.

Sextio dagar, i denna rötmånadshetta, utan att komma till batalj! Det är ofattligt!

KVARTERMÄSTAREN.

Du räknar inte stormningen av Alte Veste denna morgon.

FÄLTVÄBELN.

Man vet ju inte annat än att den misslyckades och att Wallenstein håller på att blåsa victoria där uppe!

KVARTERMÄSTAREN.

Ja, Wallenstein! Den där otrogne hunden, som endast dyrkar sig själv, han är oemotståndlig, men den fromme Tilly, han blev bokstavligen ihjälslagen bit för bit! Vem är härskarornas Gud i dag?

FÄLTVÄBELN.

Densamme som i går och i seklernas morgon, vars rådslag varken du eller jag förmå genomtränga.

KVARTERMÄSTAREN.

Jag tror att väbeln kommit på allvarliga tankar.

FÄLTVÄBELN.

Inte för tidigt, tänker jag; och inte för sent, som jag hoppas.

KVARTERMÄSTAREN.

Ja, Wallenstein; vem blir slug på honom? Vet du, att han är född och döpt som protestant?

FÄLTVÄBELN.

Ja men, vet jag det!

KVARTERMÄSTAREN.

Men vet du också, att han som barn föll ut genom fönstret, från tredje våningen, utan att skada sig?

FÄLTVÄBELN.

Jo, då! Och alldeles som Johan Banér från Hörningsholm, han också från tredje våningen utan att skada sig... T r e d j e våningen tycks vara maximum. Martinitz och Slawata kastades ut från tredje våningen i Prag... Hela det här kriget tycks ha börjat i tredje våningen... och slutar nog nere i källargropen!

KVARTERMÄSTAREN.

Tyst, nu musicera de alldeles fasligt där uppe i gamla fästet hos Friedländarn...

FÄLTVÄBELN går ut till tuben.

Tänk om man kunde få se honom en gång, den osynlige, orörlige, som sitter där uppe på klippan, som en kejsarörn!

Riktar in tuben.

KVARTERMÄSTAREN.

Mycket ville jag ge för'et!

FÄLTVÄBELN skådar i tuben.

Vänta lite!

KVARTERMÄSTAREN.

Kan du se något?

FÄLTVÄBELN.

Tyst bara! Han är där!

KVARTERMÄSTAREN.

Nå, men vad ser du då?

FÄLTVÄBELN
skruvar och vrider på tuben.

Straxt! Jag hade hans kappa nyss, men... nu... vill... jag se honom... under... ögonen!

KVARTERMÄSTAREN.

Han lär vara svart och se led ut som den onde! Och han är nog inte god; men han är rysligt rik; skall äga tjugutvå tusen gårdar i Böhmen, idel konfiskerade gods...

FÄLTVÄBELN vänder sig från tuben.

Jag såg honom! — Han var barhuvad, hade svart skägg, det var allt, innan han försvann! Men jag såg något annat också... Något blått och gult...

KVARTERMÄSTAREN.

Det var svenska fångar...

FÄLTVÄBELN.

Ja, det var svenskar! — ... Här har skett en olycka!

KVARTERMÄSTAREN.

Många olyckor ha skett, sedan vi kommit in i detta katolska landet, där vi kanske aldrig hade något att beställa. Det är icke Friedländarn, som på dessa två månader dödat tolv tusen man för oss och åtta tusen hästar — jag har räknat dem. — Det är icke Wallenstein, som hungrat ihjäl oss, icke han, som släppt pest och ohyra på oss.

FÄLTVÄBELN.

Vem är det då?

KVARTERMÄSTAREN.

Det är Herrans mordängel, samma en som kom med Egyptens plågor, samma en som ödelade Sanheribs armé... Herren står emot oss!

FÄLTVÄBELN.

Men Han står även mot Friedländarn, som lidit lika mycket som vi!

KVARTERMÄSTAREN.

Då står Han emot oss båda, ty vi skulle ha gjort fred nu!

FÄLTVÄBELN.

Är du Herrans förtrogne, du, och får du Hans hemligheter före oss andra? Skäms dig!...

KVARTERMÄSTAREN.

Jag skäms, men icke för det; utan därför, att vi äro blivna en skam för vår nation, därför att vi, ifrån att ha varit Herrans stridsmän i tukt och ära,

ha blivit lika usla som våra fiender. Alla laster, alla brott blomstra i våra läger, och vi ha lika många hedningar som kristna, men vi ha ändå flera lik än vi ha levande. Hela landet stinker omkring oss, och våra vänner förbanna oss!

I fonden går ett tåg med gröna sjukbårar och svarta likbårar med vita täcken, burna av vitklädda sjukvårdare.

Det är mordängelns triumftåg!

Fabricius synes i tåget.

Och översteprästen — som får läsa både kristna och hedningar i jorden. — Alla bli lika i den stora gropen!

Drottningen synes i tåget; hon är vitklädd och bär ett litet barn på armen; följes av en skara barn i vita kläder.

FÄLTVÄBELN rörd.

Drottningen!

KVARTERMÄSTAREN.

Den goda ängeln, barmhärtighetens och lidandets; de övergivna barnens moder! — Ja, de övergivna och föräldralösa! Icke ett rent prästbetyg finns mer, bara okända föräldrar! — Konungen slår och drottningen helar, han risar och hon lisar! Välsignelse över henne!

Drottningen förbi, barn fatta henne i kjolen; tåget fortsättes av sårade med förband och kryckor.

FÄLTVÄBELN.

Detta är krigets skuggsidor; och vet du, mina ögon kunna icke mer minnas de ljusa... Allt stinker, allt smakar lik! till och med vinet i bägarn!

Tåg av trashankar.

KVARTERMÄSTAREN.

Där komma de hungriga! Intet bröd och inga pängar!

FÄLTVÄBELN.

Det är som en förbannelse låge över de franska pängarne; de räcker aldrig!

KVARTERMÄSTAREN.

Och de här judiska växlarne, som aldrig gör annat än förfaller!

FÄLTVÄBELN.

Det gör nog alla växlar, när de bara få tid på sig!

KVARTERMÄSTAREN.

Var är konungen?

FÄLTVÄBELN.

Han är i krigsråd med hertigarne av Lauenberg och Weimar samt excellenserna Schwarzenberg och Arnim i Brandenburg och Sachsen.

KVARTERMÄSTAREN.

Inga av de våra med?

FÄLTVÄBELN.

Nej! ty det är endast hertigar och kurfurstar, som äga röster vid kejsarvalet.

KVARTERMÄSTAREN.

Spökar det nu igen med kejsarkronan?

FÄLTVÄBELN.

Vem vet det? Här pratas så mycket...

Tåget har fortsatt, nu komma slutligen: PROFOSSEN, BRANDMÄSTAREN och TROSSKUSKEN.

FÄLTVÄBELN.

Se, där ha vi vargarne!

TROSSKUSKEN.

Nu har jag kört omkring halva Tyskland och är trött...

PROFOSSEN.

Och mätt!

TROSSKUSKEN.

Och skulle nu ha lust att draga mig tillbaka...

BRANDMÄSTAREN.

Med en samlad styver...

TROSSKUSKEN.

Jag var fordom mjölnare på Usedom...

BRANDMÄSTAREN.

Då jag var fogde i Wolgast...

TROSSKUSKEN.

Men så kom restitutionsediktet och tog kvarnen ifrån mig. Dock... tiderna ha förändrats, och kvarnen har kommit igen! Ska vi nu taga avsked...?

BRANDMÄSTAREN.

Av varandra eller av krigsväsendet?

TROSSKUSKEN.

Jag tar avsked av er!

PROFOSSEN.

Det må du, bara du lämnar vagnarne.

TROSSKUSKEN.

Vagnarne? Ja, tag dem!

BRANDMÄSTAREN.

De äro alltså tomma?

Fattar Trosskusken i kragen.

Karl! har du bedragit oss, är du dödens man!

TROSSKUSKEN.

Vänta lite! inte så häftigt...

PROFOSSEN fattar i Trosskusken.

Tjuv, förrädare, dålig kamrat...

TROSSKUSKEN.

Hjälp! man mördar mig!

JORDEGUMMAN
in från höger; vinkar utåt.

Nej, du skall icke bli mördad, men du skall dö för dina ogärningar, likplundrare, gravskändare!

NILS BRAHE
in, med tre man vakt: till vakten säger han tyst och stilla.

För dessa tre män till galgen och låt bödeln hänga dem! Men vänta med brandmästaren tills nya order anlända!

Vakten för ut Profossen, Trosskusken och Brandmästaren.

NILS BRAHE till Jordegumman.

Gå, kvinna; din handling är icke vacker, ty han var dock din make! — Vad har du för dig nu?

JORDEGUMMAN.

Förr svepte jag nyfödda barn, nu sveper jag lik, ty det föds inga levande barn mer!

NILS BRAHE.

Jag tror icke det föds människor mer, utan vilda djur. Gå, kvinna!

JORDEGUMMAN.

Herr general...

NILS BRAHE.

Du får inte tala! Men gå och svep din make, och se han kommer ner i en anständig grop!

JORDEGUMMAN.

Den, kättaren...

NILS BRAHE.

Numera äro vi kättare allihop inför varandra, så att det ska vi inte tala om... Gå! i gropen bli vi alla lika!

JORDEGUMMAN.

Så trodde jag en gång, men jag tror det inte längre...

NILS BRAHE

till Kvartermästaren, under det att Gumman talar ovanstående replik och följande.

Var är konungen?

KVARTERMÄSTAREN.

I krigsrådet!

NILS BRAHE.

Med hertigarne?

KVARTERMÄSTAREN.

Ja, min general!

JORDEGUMMAN under ovanstående.

Och jag trodde, att var och en blev salig på sin tro...

NILS BRAHE

utan att höra på Gumman, till Kvartermästaren.

Det är en vanheder för armén och vår nation, att våra protestanter skola så fara fram, som de kejserliga...

JORDEGUMMAN samtidigt.

Och jag trodde befriaren var kommen...

NILS BRAHE vänder sig till Gumman.

Och det är han också! Där trodde du rätt! en enda gång! Gå till galgbacken, får du se!

Kvartermästaren skjuter henne ut vid armen.

FÄLTVÄBELN ser utåt vänster.

Konungen!

NILS BRAHE går till höger.

KVARTERMÄSTAREN och FÄLTVÄBELN draga sig uppåt fonden.

KONUNGEN in från vänster, åtföljd av MARCUS.

KONUNGEN nedtryckt och ledsen.

Sitt ner... jag menar...

MARCUS.

Stå! jag vet min plats, Majestät, och missbrukar ingens nåd!

KONUNGEN.

Vill du ta växlarne?

MARCUS.

Nej, konung, ty våra vägar skiljas här. Så länge I kämpade på de förtrycktas försvarssida, var jag med, mot påven i Roms världsliga övervälde; men när I gån aktivt mot kejsaren allenast kan jag icke följa!

KONUNGEN.

Varför?

MARCUS.

Därför... att jag är tysk, och I är främlingen; därför att kejsaren håller tyska riket samman; och

därför att jag står i tacksamhetsskuld, jag och mitt folk, hos Habsburg. Kejsar Carl den femte gav nämligen oss, israeliterna, mänskliga rättigheter, första gången vid Augsburgs riksdag, andra gången vid riksdagen i Regensburg. Augsburg och Regensburg, protestanternas båda förborgar; 1530 och 1541; protestantismens födelse- och konfirmationsår. Förstån I nu varför jag är protestant, och de mina? Därför att vi äro årsbarn med protestanterna!

KONUNGEN.

Kan du vara tacksam, du?

MARCUS.

En jude kan allt vad en kristen kan, i gott som i ont.

KONUNGEN.

Vad skulle du göra nu i mitt ställe?

MARCUS.

Sluta en ärofull fred, eller antaga fredsanbudet från de kejserliga!

KONUNGEN.

Det är för sent!

MARCUS.

Aldrig för sent att handla rätt!

KONUNGEN.

Och du vet det rätta?

MARCUS.

Då hedningarne, som icke hava lagen, veta lagens fordringar, så kan jag ju också veta det!

KONUNGEN.

Säg, varför går det mig illa nu?

MARCUS.

Emedan lägret är orenat av synder och brott, av stinkande kadaver och av ohyra! Såsom säges i Mose femte bok: »Emedan Herren din Gud går omkring mitt i ditt läger för att rädda dig och giva dina fiender i ditt våld, skall ock ditt läger vara heligt, så att han icke måtte se något skamligt hos dig, och vända sig bort från dig!»

KONUNGEN.

Herren har vänt sig bort från mig! Ja, för visso! Vad skall jag göra?

MARCUS.

»Om du vänder åter till den Allsmäktige, skall du bliva upprättad, och om du skiljer ondskan från dina tjäll... Ty då skall du i den Allsmäktige hava din lust och lyfta ditt ansikte till Gud; och vad hälst du företager, skall lyckas för dig, och ljus skall skina över dina vägar.»

KONUNGEN.

Är det dina dessa sköna ord?

MARCUS.

Hur har min konung läst sin bibel? Det är Elifas från Teman, som så talar till Job!

KONUNGEN.

Job?... Och Herren sade till satan: Si, allt vad han äger är i din hand? — Marcus, varför tror du icke på Förlossaren? Är det därför, att du icke k a n tro på honom?

MARCUS.

Vet inte! Kanske därför, att jag icke f å r... jag aktar mig väl att forska därefter!

Buller utanför.

KONUNGEN.

En sak till, innan vi skiljas: du vet att din frände, brandmästaren, är förvunnen att ha orättfärdigt utpressat en del gods. Han är således dömd till döden, enligt våra lagar. Men nu vill jag först fråga dig, vad edra lagar stadga.

MARCUS.

Han skall döden dö, att han icke må orena ditt land, ty du skall skilja det onda ifrån dig, och hela Israel skall höra det och rädas! Så talar vår heliga lag? Och må den ruttna lemmen huggas av, att icke hela kroppen angripes; döda honom, att han icke må bli till en förbannelse för hela vårt folk!

KONUNGEN.

Må det vara sagt!... Och nu, då våra vägar skiljas: vart går du?

MARCUS.

Ho vet? I dag i öster, i morgon i väster; bland hednafolken hette det om dem: »Här få de icke mer bo.» Herren själv förströdde dem!

KONUNGEN.

Farväl, Marcus; tack för det som varit!

MARCUS.

Det som varit, var stort och härligt; det som kommer... må Herren välsigna dig och bevara dig, konung! i alla dina livsdagar! Går.

FREDRIK STENBOCK in.

KONUNGEN
milt, sorgset, undergivet.

Är det Jobspost?

FREDRIK STENBOCK.

Ja, Majestät!

KONUNGEN.

Tala!

FREDRIK STENBOCK.

Torstensson är fången...

KONUNGEN.

Och Banér?

FREDRIK STENBOCK.

Skjuten... i armen.

KONUNGEN som förut.

Herren tog... Är det mera?

FREDRIK STENBOCK.

Vi ha gjort en fånge.

KONUNGEN.

Är han av betydenhet?

FREDRIK STENBOCK.

Ja!

KONUNGEN.

För hit honom!

FREDRIK STENBOCK ger en vink utåt.

SPARRE
i polsk vapendräkt införes.

KONUNGEN reser sig, upprörd.

Sparre!

SPARRE.

Sparre från Linköping, från Linköpings blodbad ja, det är jag, liksom Johan Banér.

KONUNGEN.

Du har blivit polack, ser jag.

SPARRE.

Har jag alltid varit, ty Sparrarne äro sina eder och sina konungar trogna, och när min fader följde sin herre Sigismund till Polen, blev jag därstädes upptagen som i ett nytt fädernesland.

KONUNGEN.

Sverige är icke Polen!

SPARRE.

Nej, men de äro ett; och sedan Vladislaus är utropad till Sveriges konung, är jag lika god svensk som polack! Och I, Majestät, som nu gör anspråk på Polens krona, på grund av arvsrätt efter er kusin, kan möjligen en gång bära samma dräkt som jag, utan att vara riksförrädare.

KONUNGEN till Stenbock.

Jag tror det är Erik Sparre själv, som talar... Häftigt. För bort honom! Jag vill icke byta ord med döda! Må han återvända dit, varifrån han kommit. Han är min frände, Stenbock, liksom din, och jag vill icke bära sorgdräkt efter den skälmen; för bort honom! och låt honom löpa!

SPARRE till Stenbock.

Det var fem Stenbockar, som fingo löpa löst från hertig Carls slaktarbänk... men du kom igen och kysste den blodiga handen...

KONUNGEN.

För bort honom!

SPARRE.

Inte skall jag bära sorg efter den! Utledes.

KONUNGEN till Stenbock.

Fredrik, säg, hade han rätt eller orätt? Jag tycker mig ha kommit till en punkt, där alla ha rätt emot mig!

FREDRIK STENBOCK.

Jag kan icke besvara en tveeggad fråga, utan att skära mig själv i tungan.

KONUNGEN.

Du har aldrig hållit av mig; du har alltid varit som is, den jag icke förmått smälta. Är det därför, att din fars mor hette Sture? Säg?

FREDRIK STENBOCK.

Kanske! Kanske även därför att hon, Malin Sture, fick dö i en grym landsflykt; kanske även därför att Carl Stenbock...

KONUNGEN.

... benådades i Linköping...

FREDRIK STENBOCK.

... på avrättsplatsen! Därför att han var sin konung trogen, liksom jag min. Trogen, ja, det är jag intill döden, men älska honom kan jag aldrig.

KONUNGEN upprörd.

Ser du hur ensam jag är vorden, Fredrik Stenbock? Endast tolv tusen människolik och sex tusen hästkadaver äro min omgivning. Varför flyr man mig och skyr mig?

FREDRIK STENBOCK.

Det kanske någon av hertigarne kan svara på.

KONUNGEN häftigt.

Jaså, det är hertigarne I ären gramse? Men ditt svar är ohöviskt!

FREDRIK STENBOCK.

Å, som frände mot frände kan det gälla.

KONUNGEN exalterad.

Frände? Ja! Men jag är konung, du, och mina kronor kunde ha varit många. Jag kunde ha burit ryska tsarkronan, som erbjöds min broder, Carl Philip; jag kunde haft den polska med arvsrätt efter min kusin, Sigismund; den böhmiska, som Fredrik av Pfalz erbjöd mig, och den ungerska efter min svåger Bethlen Gabor. Detta vet du! Men du vet icke, att efter slaget vid Breitenfeld, räckte mig kurfursten av Sachsen tyska rikets kejsarkrona! Ja!

FREDRIK STENBOCK.

O, du barn! Varför tog du icke, när dig bjöds! Gösta... så hette det förr... efter din egen önskan, är det om ett hästlass kronor du drömmer! Akta din egen, till en början...

KONUNGEN skrämd.

Vad menar du?

FREDRIK STENBOCK.

Alldeles det jag sade!

KONUNGEN.

Har Fabricius förrått mig; har han talat om...?

FREDRIK STENBOCK.

Inte ett ord har han sagt.

KONUNGEN.

Vet du, att jag plågas av onda drömmar?

FREDRIK STENBOCK.

Jag kunde gissa det; efter som den blonde konungen har blivit så mörk.

KONUNGEN orolig.

I nattens tystnad, när sinnena släckas och förståndet omtöcknas, då kommer frestaren... Varför sitter jag och talar om detta för dig, som ej förstår det! Varför skulle jag låta locka mig till detta skryt... ve att jag aldrig sagt det! O, att jag kunde få det osagt! — Fredrik, råd mig!

FREDRIK STENBOCK.

Vad gagnar det? Du begär råd av alla, men följer inga råd!

KONUNGEN.

Befall mig då, och jag skall lyda! Två månader ligger jag här som fasttrollad och kan icke röra mig; jag vill bort, men förmår icke! Det är som om Wallenstein vore en häxare, den där kan döva svärd och människor, och människors vilja; jag äger mig icke mer, och rår icke på mig. Ja, vet du, det värsta... Den Evige, som förr jag råkade i mina böner, har vänt mig ryggen, och jag kan icke träffa honom mer!

FREDRIK STENBOCK.

Är det så? Vänd då hem till dina hyddor, Israel, ty du har gått vilse!

KONUNGEN.

Så sade Oxenstjerna i Mainz, också! Nåväl, jag vill gå hem till mina fäders land, till mina sjöar och skogar, till mitt barn...

FREDRIK STENBOCK.

Väl! Måtte vägen blott stå öppen till Leipzig...

KONUNGEN.

Den bevakar Gustav Horn!

FREDRIK STENBOCK.

Ja! Men Pappenheim har besatt passen i Thüringen.

KONUNGEN.

Pappenheim! Åter en ny skugga på min väg!

FREDRIK STENBOCK.

Och vad värre är, Friedländaren har samlat tjugo tusen man på sachsiska gränsen...

KONUNGEN.

Är jag stängd då?

FREDRIK STENBOCK.

En fråga, som först morgondagen kan besvara! Ultimatum: vänta in kurirerna vid dagbräckningen, och vila ut natten!

KONUNGEN.

Tack, Fredrik! Varför talar du icke oftare till mig, du som är så klok?

FREDRIK STENBOCK.

Varför frågar du icke oss lite oftare, oss, dina gamla vänner?

KONUNGEN.

Jag vet inte! Det är som om någon hölle på att skilja mig från allt vad mig kärt varit!

FREDRIK STENBOCK.

Må vara! men lita icke på de tyska furstarne längre! De ha fått nog av svensken, de frukta och de hata främlingen!

KONUNGEN.

Det må man icke förtänka dem, då landet är deras.

FREDRIK STENBOCK.

Nej; men man må betänka att landet är deras! — Nu måste jag säga god natt; posterna skola utställas!

KONUNGEN.

God natt då, Fredrik!

FREDRIK STENBOCK.

God natt, min konung; god sömn, utan drömmar om kronor!

KONUNGEN går in i sitt tält.

Lev väl!

Under föregående scener har den röda strimman i horisonten bleknat bort, molnen ha skingrats och stjärnor ha så småningom börjat tindra. Under följande scen framträdder efter hand Karlavagnens stjärnbild, men stjärna efter stjärna, med långa mellanrum.

TRUMPETAREN och LEUBELFING, som synts i bakgrunden, träda nu fram; Trumpetaren ser sjuk ut och har vänstra armen i band. Leubelfing bär en luta; stöder Trumpetaren.

TRUMPETAREN.

Det är inte roligt längre vara i krig!

LEUBELFING.

Vad hade du där att göra, parvulus?

TRUMPETAREN.

Kära monsieur, jag är född på en trumma borta i Livland, har vaggats i en trossvagn genom Polen, och slutligen kom jag under skolmästarns färla i — ge mig si — Brandenburg.

LEUBELFING.

Och dina föräldrar?

TRUMPETAREN.

Monsieur, man frågar icke en soldat sådant. Men jag har inte sett mitt land en gång... drömmer om det ibland... En stor blå sjö, som lär kallas Vänern; och så ser jag ett stort, långt berg, som ett kyrktak, men det är intet torn på't, för det är byggt av jättarne...

LEUBELFING.

Vad är jättarne för slag?

TRUMPETAREN.

Jättarne? Jo, det var mycket stora hedningar, som inte tyckte om kyrkor och kyrkklockor, och de var mjuka som ullvantar, för de hade inga ben i kroppen, och därför hittar man inga knotor efter dom i jorden! Fältväbeln här är också från Väster-gyll'n — så heter det! — och han kalla mig för halvkiösing, det är en parvel; — men det gjorde han inte efter bataljen utanför Breitenfeld, sen jag blåste strid! — Jag tror jag får lägga mig ner! Det är så tungt i huvet — och jag vill gå hem!

Lägger sig ner; Leubelfing rullar ihop sin kappa och makar under Trumpetarens huvud; vill befria honom från den stora trumpeten, men Trumpetaren håller den fast.

LEUBELFING.

Du är mera sjuk, parvulus, än jag trodde!

TRUMPETAREN.

Jag är så varm, och det är skönt, för vi har frusit så mycket förut... nej, du får inte ta min trumpet! — Monsieur, skulle jag ju säga! Tror monsieur, att kungen är inne i sitt tält?

LEUBELFING.

Det kan jag aldrig tänka; varför frågar du det?

TRUMPETAREN.

Jo, för han har inte sett åt mig på det sista; han har väl bekymmer och längtar hem... han med!

Slumrar in.

LEUBELFING.

Ja, alla längta hem... sover du, pys?

TRUMPETAREN vaknar.

Sov jag? — Så underligt, du, jag ligger och tittar upp i stjärnorna... Det ser ut som drottningens svarta sammetsdyna, med diamantnålarne i; tycker monsieur om dronningen?

LEUBELFING.

Kanske du vill sova?

TRUMPETAREN.

Sover jag inte? Slumrar in.

LEUBELFING

blir tyst en stund och knäpper på lutan.

TRUMPETAREN vaknar.

Monsieur!

LEUBELFING.

Ja, pys!

TRUMPETAREN.

Var är jag?

LEUBELFING.

Du ligger utanför konungens tält!

TRUMPETAREN.

Det var rart; där vill jag gärna ligga! — Var det du, som spelade?

LEUBELFING.

Skall jag spela mera?

TRUMPETAREN.

Ja, men jag vill först se på din tavelbok, den där lilla, som ser ut som en psalmbok!

LEUBELFING

ger honom en liten andaktsbok.

TRUMPETAREN.

Vem har målat det här!

LEUBELFING.

Det har änglar gjort från början!

TRUMPETAREN.

N-ä-ä du; det tror jag inte!

LEUBELFING.

Det förstår du inte, parvel!

TRUMPETAREN.

Förstår inte jag? Äh!... Spela lite, monsieur!

LEUBELFING.

Har du ont, gosse?

TRUMPETAREN.

Nej, jag har det så skönt! — Spela, är du snäll!

Slumrar in.

LEUBELFING spelar ett adagio.

KONUNGEN synes i tältdörren; står orörlig och betraktar de båda barnen, utan att ses av dem.

TRUMPETAREN

som slumrat med boken i handen, låter den falla; vaknar vid bullret.

Monsieur!

LEUBELFING.

Pys!

TRUMPETAREN.

Tror monsieur... att... jag skall dö!

LEUBELFING.

Är du rädd att dö?

TRUMPETAREN.

Nej, varför skulle jag vara det. Jag har ju inte gjort något ont!

LEUBELFING

lägger sin hand på hans panna.

Du, du, parvel!

TRUMPETAREN.

Tror monsieur, att jag skall dö?

LEUBELFING gråter.

Ja, det tror jag.

TRUMPETAREN.

Gråt inte, herrn lilla... för det här klarar jag nog!

Slumrar in.

KONUNGEN

går fram, faller på knä, undersöker Trumpetarens puls.

Nils!

Till Leubelfing.

Han har feber, och ingen läkare finns, ingen medicin! — Här är intet att göra! Intet!

TRUMPETAREN

vaknar; utan att igenkänna Konungen, slår han sina armar om dennes hals, tagande honom för Leubelfing.

Monsieur, får jag kyssa dig! Men du skall vända dig bort sen, för jag skäms... jag har aldrig fått en smekning och aldrig givit!

Han kysser Konungen, utan att se vem det är; slumrar in igen.

KONUNGEN
reser sig; söker dölja sin rörelse.

TRUMPETAREN vaknar.

Jag vill se på tavlor... Monsieur, spela mera för mig...

LEUBELFING
spelar sakta samma adagio som förut.

TRUMPETAREN
vaknar; reser sig upp; utan att se Konungen.

Jag vill gå hem... jag vill gå hem!

KONUNGEN.

Vart, mitt barn? Vart vill du gå hem, mitt lilla barn?

TRUMPETAREN
utan att känna igen Konungen.

Jag vill gå hem!

Faller tillbaka på marken; trumpeten i famnen.

KONUNGEN på knä vid den döde.

Älskade barn! hur är det? — Det var döden! Reser sig. Nu vill jag gå hem också!

LEUBELFING
på knä, ber en tyst bön.

DROTTNINGEN
in från vänster, vitklädd och barhuvad, följd av damer och vakt.

Vem ligger där?

KONUNGEN.

Det är lille Nils, trumpetaren från Breitenfeld!

DROTTNINGEN.

Ha vi gått nog över lik snart?

KONUNGEN.

Ja, snart! Ty i morgon börja vi hemfärden!

DROTTNINGEN.

Välsignad vare den stunden, då det beslutet fattades... skall barnet ligga där?

Nalkas liket.

KONUNGEN till Leubelfing.

Gå och beställ om en hedersam begravning åt gossen! Han var mig kär, ty han påminde mig alltid om min största dag — Breitenfeld! — Leipzig!

Till Drottningen.

Låt oss gå upp till Leipzig igen och så norråt, hemåt!

DROTTNINGEN.

Hemåt!

*

Vid Lützen. Ett förfallet skjul, som innesluter en hovslagares smedja. Öppet i fonden, utanför tre väderkvarnar i dimma, halvt genomskinlig; kvarnens vingar stå så, att de bilda tre kors. Till vänster i skjulet är härden med bälgen; eld i ässjan. Konungens stora vita häst i lysande schabrak och full mundering, står i fonden. LEUBELFING håller i betslet; RIDKNEKTARNE ERIKSSON och JÖNSSON hålla en bakfot; SMEDEN slår ett sista slag på skon, varefter hästen utledes. SMEDSPOJKEN står vid bälgen. EN VAKTKNEKT står i skjulets öppning åt fonden, där landsvägen till Leipzig drager förbi. EN ANDRA VAKT inne i smedjan. Buller i fjärran.

SMEDEN.

Nu kan svenska konungen rida i kapp med döden och djävulen!... Det var det första inseglet! »Och jag såg — säger Johannes i sin Uppenbarelse — och se, en vit häst, och den som satt därpå

hade en båge, och honom vart given en krona, och han drog ut segrande och för att segra.» — — —

Till Smedspojken.

Blås på elden, du. Här är kallt på morgonen.

VAKTEN I utanför.

Halt!... Varthän?

EN RÅTTFÅNGARE
med redskap stannar.

Till Leipzig!

VAKTEN I.

Man passerar icke här! — In att visiteras.

RÅTTFÅNGAREN.

Så, så? Vad står då på?

VAKT II visiterar honom.

Du är råttfångare?

EN RÅTTFÅNGARE.

Javäl; men jag har inte fått ett liv denna morgon; det är som om själva de oskyldiga djuren skrämts av dundret och dånet från arméernas uppmarsch och krupit ner i jordens innandömen. Vet ni, att jorden skakar så att tänderna skallra i mun; och den här dimman, hu, den går igenom kläder och hud... Hemskt är det; det är sanning det!

VAKT I.

Halt! — Varthän?

BONDEN med en kärra grönsaker. BONDGUMMAN skjuter på bakifrån.

BONDEN.

Till Leipzig!

VAKT II.

Kom in!

BONDEN.

Vad ska en inne att göra?

VAKT II.

Visiteras!...

BONDGUMMAN.

Ja men, du store, vi måste vara på torget i god tid, annars få vi inte sälja!

VAKT II.

Det kommer ingen till Leipzig i dag, och här blir annat än köpa och sälja... Vet ni inte, att arméerna ha marscherat upp till batalj?

BONDEN.

Hä?

VAKT II.

Stanna där I stån!

VAKT I.

Halt!... Varthän?

MJÖLNAREN in.

Varthän? Jag skall ner i mina kvarnar förstås.

VAKT II.

Jaså, det är dina kvarnar; vi ska straxt tända eld på dem!

MJÖLNAREN vild.

Tända eld?

VAKT II.

Ja men! Och om du skriker, så blir du nedtystad. — Undan!

MJÖLNAREN.

Han skall tända eld på mina kvarnar! Varför? Vad har jag gjort?

VAKT II.

Håll tyst, karl!

Leubelfing, ledande Konungens röda häst, åtföljd av Eriksson och Jönsson, synas i skjulets öppning; Smeden går fram; synar hästens fötter, utan att lyfta dem.

SMEDEN.

Konungens numro två! utan vank och skavank på skorna, approperas, kan gå på bal i Auerbachshof!

Lyfter en av hästens bakfötter och kysser skon.

Jag kysser din fot, avundsvärda djur, som får bära majestätet från Norden. — »Andra inseglet: Och där utkom en annan häst — det är fortfarande Johannis Uppenbarelse — en häst, som var röd, och åt den, som satt därpå, vart givet att borttaga friden ifrån jorden, så att de skulle slakta varandra.» Nej, det passa inte! — Blås på elden, gosse!

Hästen ledes bort.

FREDRIK STENBOCK och NILS BRAHE in, åtföljda av KVARTERMÄSTAREN och FÄLTVÄBELN, vilka bära Konungens harnesk.

NILS BRAHE till Vakt II.

För undan folket, konungen kommer!

VAKT II

för ut Mjölnaren, Råttfångaren och Bonden med Hustru.

FREDRIK STENBOCK pekar utåt.

Där borta ligger Breitenfeld och Leipzig!

NILS BRAHE.

Och här ligger Lützen!

FREDRIK STENBOCK.

Vad menar du?

NILS BRAHE.

Det är här det skall ske!... Slaget, menar jag... Det är ett hemskt hål, där marken går i vågor, som efter en jordbävning... Jag önskar vi vore annorstädes.

FREDRIK STENBOCK.

Vad som är hemskt... det är detta förfärliga mörker... Solen har ju varit uppe i två timmar, och det är nedmörkt! Det är den sista av Egyptens plågor; de första var bromsarne och mordängeln vid Alte Veste!

NILS BRAHE.

Du har också tänkt på det?... Men det är förgjort med detta mörker i dimman, som uppskjuter slaget! Finge vi börja innan Pappenheim hann komma från Halle, så vore spelet vårt!...

Såg du konungen?

FREDRIK STENBOCK.

Ja, jag såg honom! Han hade sovit i sin vagn ett par timmar; men han var icke glad att skåda! Kulan från Dirschau rörde på sig, och han frös, frös så han skakade! Å, denna dimma! Och den luktar som lut, har du märkt det?

NILS BRAHE.

Som saltad torsk, finner jag!

Paus.

De gå till elden och värma händerna.

NILS BRAHE.

Vad tänker du på?

FREDRIK STENBOCK.

Och du?

NILS BRAHE.

Jag är inte glad!

FREDRIK STENBOCK.

Det har sig väl lite svårt!

NILS BRAHE.

Ser du, om hertig Bernhard står med idel tyskar på vänstra flygeln, och jag skall föra centern... så känner jag icke det lugn jag ville känna...

FREDRIK STENBOCK.

Det kan ju vara, men du har ju konungen till höger och med honom mig, Axelsson, Sack, Soop och Stålhandske... Det går nog bra, ska du se... ja då... och i afton råkas vi alla i Auerbachshof... hoppas värden kan sina boniments om Luthers fat på fem tusen kannor, eller vad det var... och...

NILS BRAHE lyss utåt.

Vad är det?

FREDRIK STENBOCK.

Det var — din oro!

NILS BRAHE.

Kanske!

FREDRIK STENBOCK.

Nils!

NILS BRAHE rycker till.

Fredrik! Vad var det?

FREDRIK STENBOCK.

Hör du, vän, du gör mig orolig!

NILS BRAHE abrupt.

Kan man lita på Kniphausen?

FREDRIK STENBOCK.

Fullkomligt!

NILS BRAHE
går ett slag över golvet.

— Fyra, fem, sex!... Sex! Funderar.

FREDRIK STENBOCK.

Vad är det, vad är det?

NILS BRAHE.

Ingenting, ingenting! — Tänk, att jag hör fickuret picka här innanför rocken!

FREDRIK STENBOCK
lägger sin arm om Brahes hals.

Är det hjärtat?

NILS BRAHE.

Nää! — Men jag kom att tänka på Margaretha... och lilla Elsa, som jag inte sett ännu!

FREDRIK STENBOCK barskt.

Du har bara rätt att ha e n tanke i dag! E n!
Slår honom på axeln.

Opp med kuraget, Nils, eller äro vi dödens män!

NILS BRAHE.

Bara jag kommer på hästrygg så skall jag nog reda mig...

VAKTEN I.

Hans Majestät, konungen!

KONUNGEN in, dödsblek, hålögd; hans skägg, vått av dimman, hänger ner. Han är följd av LEUBELFING och RIDKNEKTARNE.

NILS BRAHE förskräckt.

Å, Gud i himmelen!

KONUNGEN

till elden; nickar åt Brahe och Stenbock; säger åt Smedsgossen.

Lägg på elden!

Till Stenbock och Brahe.

Jag fryser ända in i benen! Blev du rädd, Nils? — Fredrik, vi ha ändrat i andra träffen så, att du får Ysslar, Beckerman, Bulach, Goldstein och hertig Wilhelm bakom dig! Du tycker inte om hertigen, men det får du finna dig i! — Och så... Torstensson och Banér skulle nog ha varit behövliga, men vi få reda oss utan dem, ja, jag tror det är nästan bättre, att de äro borta... nästan bättre. Gustav Horn saknar jag mera... men det går nog ändå...

Till Kvartermästaren och Fältväbeln.

Tag bort det där... jag kan icke bära harnesk i dag, och det hjälper så litet! Den välsignade kulan är ute på vandring igen!... Leubelfing, ge mig min kappa! — Denna hiskliga dimman och detta mörkret... Tänk om Pappenheim hinner fram... tänk om han hinner fram, innan vi börjat!

Torkar skägget, sätter sig på en bänk; något gladare.

Nåå, ska vi äta kvällsvard i Leipzig i dag?... Och middag i Wittenberg i morgon! Det ska bli roligt få se Wittenberg! — Nej, detta är alldeles rysligt! — Solen är borta och det stora mörkret har kommit!

SMEDEN

går fram, faller på knä och kysser Konungens fot.

KONUNGEN *reser sig vred.*

Stig upp, karl, eller slår jag dig!

SMEDEN *till de innevarande.*

En martyr är han, och ett helgon!

KONUNGEN.

Helgon? Jag trodde det bara var katolikerna, som trodde på helgon! En fattig, syndig människa är han, om du vill veta't! Så, gå till din härd!... Leubelfing, hästarne i ordning!

FABRICIUS *in.*

KONUNGEN.

Vad vill Fabricius? Han ser ut som han ville bereda mig till döden!

FABRICIUS.

Jag trodde Ers Majestät hade något att säga mig.

KONUNGEN.

Tack, min vän; jag sade dig allt i går afton! *Lugnare.* Allt, vad som tryckte mitt hjärta och sinne... nu vill jag bara taga din hand... och lägga den på mitt huvud.

Fattar Fabricius hand och lägger den på sin hjässa.

Det är en god hand, och den värmer!

I fonden synas nu de tre kvarnarne i brand med de tre korsen.

Vad är det? De tre korsen! Det är Golgatha? I dina händer befaller jag min anda, Herre Jesu!

Mot Brahe; tar honom i famn och kysser hans kinder.

Farväl, Nils! Gud beskydde dig och bevare dig!

Räcker Stenbock handen.

Fredrik, intet groll, intet groll mer, och förlåt de hårda orden!

FREDRIK STENBOCK
kysser Konungens hand.

Ett skott i fjärran.

KONUNGEN i ångest.
Slaget börjar! Hästarne, hästarne!

Faller på knä i fonden, med knäppta händer.

O, Jesus, vår Förlossare, som övervunnit döden och dödsriket... förbarma dig över oss! förbarma dig över oss alla, alla!

*

Wittenbergs slottskyrka. Romansk stil, med triumfbåge och absid; till koret går en trappa upp och är koret först dolt av en förlåt. Nedanför trappan och på densamma stå tripoder med eldar; till höger i förgrunden är ett korkapell, där Brahes likkista står, med Leubelfings och Trumpetarens, en på var sida; kistorna äro slutna; Brahes är av ek; de båda andra äro vita; alla tre höljda med blommor och kransar. På Trumpetarens ligger trumpeten; på Leubelfings en luta och en värja.

Svag violmusik bakom scenen.

Alla uppträdande äro sorgklädda.

FÄLTVÄBELN och KVARTERMÄSTAREN
komma in på scenen, i förgrunden.

FÄLTVÄBELN.
Så ha vi kommit till Wittenberg, men icke till Leipzig. Vad heter denna kyrka?

KVARTERMÄSTAREN.
Det är Slottskyrkan, vet du icke det?

FÄLTVÄBELN.
Nej!

KVARTERMÄSTAREN.

Ett heligt rum med stora minnen. Här nere i valven ligga Luther och Melanchton, Fredrik den Vise och Johan den Beständige. På denna kyrkas port anslog Luther de nittiofem teserna mot avlaten och utanför Elsterporten brände Luther påvens bannbulla. Dessa målningar, du ser, äro verk av mästarne Lucas Cranach och Albrecht Dürer! Värdigare plats kunde aldrig rikskansleren ha valt för den likbegängelsen!

FÄLTVÄBELN.

Var... ligger konungen?

KVARTERMÄSTAREN pekar åt förlåten.

Där!

FÄLTVÄBELN

blottar sitt huvud och gör en tyst bön.

KVARTERMÄSTAREN pekar åt kapellet.

Och där... vilar Nils Brahe... mellan pagen Leubelfing, i vars armar konungen dog, och den lille trumpetaren från Breitenfeld...

FÄLTVÄBELN.

Brahe följde sin konung i döden... Och Stenbock kom med nöd undan med livet! En sorgens dag är det, men även den stora glädjens, ty hemvägen är fri och alla grannfolk välsigna befriaren.

KVARTERMÄSTAREN.

För visso; och tänk dig, jag känner knappt sorgen; denna begängelse är för mig som den vackraste och värdigaste segerfest, där hjälten själv givit sig som tackoffret åt härskarornas Gud!

FÄLTVÄBELN.

Ja, ja! så är det!

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR in; se sig främmande omkring.

GUSTAV HORN till Kvartermästaren.

Var...?

KVARTERMÄSTAREN pekar på förlåten.

Där!...

GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR
falla på knä och göra en kort, tyst bön; gå därefter över till kapellet.

FABRICIUS och LARS GRUBBE
knäböja mot förlåten; resa sig.

Två Kammarherrar in med var sin stor krans med band och inskrift, som de överlämna åt Grubbe.

LARS GRUBBE
läser på den första kransens inskrift.

Från kurfursten av Brandenburg. »Till germanernas befriare från Rom.»

FABRICIUS.

Skriv upp det, Grubbe, med guldpenna.

LARS GRUBBE
lämnar kransen åt Fältväbeln, som hänger den på första tripoden till vänster.

Brandenburg har bäst förstått vår konungs verk och skall bäst förstå begagna det!

Läser på den andra kransen.

Kurfursten av Sachsen. »Till samvetsfrihetens återställare. Färgerna äro sju men ljuset ett!»

FABRICIUS.

Den gode sachsaren har träffat rätt, även han. Regnbågens sju färger ur ett och samma ljus! Det är vackert menat om de olika religionerna.

LARS GRUBBE.

Som dröm betraktat!

Lämnar kransen, och som förut.

Två andra Kammarherrar, med flera kransar.

LARS GRUBBE läser.

Från turkiska sändebudet. »Till Alexander Magnus; Perserkonungens besegrare.»

Lämnar som förut.

FABRICIUS.

Perserkonungen! Det är kejsarn! Recte tu quidem!

LARS GRUBBE läser.

»Till den gode blonde mannen, från en katolsk kvinna.»

FABRICIUS.

Ack, det är jordegumman från Wolgast. Giv den en hedersplats.

LARS GRUBBE lämnar som förut.

»Den gode blonde mannen!» Vilket vedermäle, från en fiende! Läser. »Till konung Salomo, den vise. Från en fattig boktryckare i München.»

Lämnar som förut.

FABRICIUS.

Också en katolik; jag minns honom!

LARS GRUBBE läser.

Vad är detta?... »Till en älskad fader, från en fader- och moderlös son. Gustav Gustavsson.»

FABRICIUS.

Vad skall man göra med detta?

LARS GRUBBE.

Man skall vörda en sons berättigade sorg och glömma en stor mans mindre berättigade svaghet!

Lämnar som förut.

FABRICIUS.

Men drottningen?

LARS GRUBBE.

Men drottningen! är van att allt fördraga, allt lida, allt försaka. Läser. »En fåvitsk yngling fordom, Erik Rålamb, som knäböjer vid den faderlige vännens bår och med förödmjukelsens tårar bönfaller om tillgift för sitt oförstånd.»

FABRICIUS.

Erik Rålamb! Ynglingen med det stora hjärtat och det heta blodet!

LARS GRUBBE.

Ynglingen, med ett ord, med den höga måttstocken på de låga tingen!

FABRICIUS.

Med de friska minnena från urhemmet, som gör honom missnöjd med de gamles svaga försök att införa himlen på jorden.

LARS GRUBBE läser.

»Konung Erik XIV:s dotterson till hertig Carls son»... Det är Åke Tott! Högfärdig i döden som i livet! Bort med skymfen!

Kastar bort kransen.

FABRICIUS.

En kråka gör intet nedan!

LARS GRUBBE läser.

»Till Israels Gideon! Marcus, på judarnes vägnar.»

FABRICIUS.

Ja! Vi äro av naturen judar och icke syndare av hedningarne! säger Paulus!... Jag tror, Herre, hjälp min otro!

LARS GRUBBE.

Vi ha kommit långt, Fabricius, långt från landsförvisningarne och kättaredikten.

FABRICIUS.

Vi måste göra ökenvandringen för att få se en skymt av Kanaan!

LARS GRUBBE.

Ännu äro vi icke framme!

FABRICIUS.

Men våra efterkommande skola se riket!

ÖVERSTEMARSKALKEN in med stav; följes av KURFURSTARNE AV BRANDENBURG och SACHSEN, SCHWARZENBERG, HERTIGARNE AV WEIMAR, LAUENBURG o. fl. Därpå STÅLHANDSKE, SOOP, HÅRD, LILLIE. Andra generaler och överstar av olika vapen; Skottar, fransmän, ryssar, turkar, ungrare, kalmucker, italienare, judar. De ställa sig i öppna led framför trappan. ERIK RÅLAMB och GUSTAV GUSTAVSSON synas i kapellet.

På ett tecken av Överstemarskalken drages förlåten för koret åt sidan. Orgel- och violmusik stämmer i. Nu ser man Konungens öppna likkista uppe i koret. Konungens ansikte är starkt belyst.

MARIA ELEONORA kommer från vänster och faller på knä vid kistan.

AXEL OXENSTJERNA, böjd av sorg, synes inträda genom de öppna leden nere på scenen; följes av GUSTAV HORN och JOHAN BANÉR till trappans fot; går uppför trappan ensam; när han är kommen upp i koret betraktar han konungens ansikte; lägger den högra handen på den dödes panna, med den vänstra döljer han sitt ansikte.

Gustav Gustavsson har under denna scen velat rusa upp i koret, men kvarhålles av Rålamb, som tar honom i famnen.

ANMÄRKNINGAR TILL TRETTIOANDRA DELEN.

GUSTAV ADOLF.

Skådespelet Gustav Adolf utkom första gången 1900 på C. och E. Gernandts förlag. En andra upplaga ingick i Samlade dramatiska arbeten, ser. 2, Historiska dramer 2, 1903, Hugo Gebers förlag. 1912 utkom skådespelet, "lämpat för scenen av författaren", i en tredje upplaga som 1-kronasbok på Albert Bonniers förlag.

Originalmanuskriptet till Gustav Adolf äges av bokförläggaren Karl Börjesson och har av ägaren ställts till utgivarens förfogande.

I detta manuskript har Strindberg med blå krita skrivit anvisningar till förkortning och ändringar för skådespelets uppförande på scenen. Som dessa rättelser äro iakttagna i den avskrift av originalet, som tillhör Svenska teaterns arkiv är tydligt att denna första bearbetning gjorts med tanke på styckets uppförande på denna teater. Nedanför redogöres för denna första scenbearbetning.

Våren 1912 gjordes ännu en andra, mera genomgripande bearbetning av stycket för att lämpa det till uppförande på Cirkus i Stockholm. Det manuskript efter vilket den för scenen lämpade upplagan sattes finnes kvar; det är ett exemplar av den andra upplagan med strykningar,

gjorda med blyerts, och därav beroende ändringar skrivna med rött bläck av en renskrivare; Strindbergs stil förekommer ingenstädes i detta manuskript. Teaterdirektör Oscar Wennersten vill påminna sig att det exemplar Strindberg lämnade honom, var försett med ändringar av Strindbergs egen hand, men vågar därom så långt efteråt ej med visshet uttala sig. Dessutom finnes även ett första korrektur till tredje upplagan. Författaren, som var sjuk, läste det icke själv. Där förekomma några ytterligare på Albert Bonniers tryckeri gjorda strykningar, betingade av författarens föregående ändringar; nödvändigheten av dem för vissa sceners sammanhang hade genom en lapsus undgått författaren. Med detaljerad redogörelse för denna scenbearbetning har icke ansetts lämpligt tynga denna upplaga; den får anses äga en mera tillfällig karaktär, såsom arrangerad för individuella omständigheter och är för övrigt tillgänglig i tryck, där dess karaktär bättre kan inhämtas än genom här gjord förteckning på uteslutningar och därav betingade ändringar.

Gustav Adolf har uppförts av Oscar Wennerstens sällskap på Cirkus första gången 4 juni 1912 och gick där 13 gånger.

Brev från Strindberg till G. av Geijerstam om Gustav Adolf.

Om Gustav Adolf finnas i Strindbergs brev till Gustav av Geijerstam, då representant för Gernandts förlag, blott högst knapphändiga underrättelser. Strindberg bodde, när han skrev detta drama, i Stockholm och hade därför mindre anledning än tidigare att om sina manuskript skriftligt meddela sig med Geijerstam. Man finner i breven att Strindberg på hösten 1899 varit sysselsatt med förarbeten till

dramat. 17 sept. 1899 uppger han på ett kort: ”Carl IX är undanskjuten för Gustav Adolf.” Han har sålunda vid denna tid hyst en sedan aldrig utförd plan att skriva ett arbete, helt visst ett drama, om Carl IX. 19 okt. ber han Geijerstam att låta Gernandts förlag för hans räkning på K. Biblioteket låna ett antal uppräknade arbeten om Gustav Adolf och det trettioåriga kriget, ”då jag”, som han motiverar, ”måste komma väl rustad till Gustav Adolf”. Han fortsätter: ”Jag bävar för ögonblicket, då jag skall sätta pennan till Gustav Adolf; framskjuter därför, och studerar ämnet.” 25 okt. ber han förlaget ombesörja ännu ett lån av litteratur i ämnet. Sedermera nämnes icke skådespelet i dessa brev.

Handskriften till Gustav Adolf.

Handskriften till Gustav Adolf, vars material är Lessebopapper i stor kvart, är avdelad i sex lägg, av vilka det första på ett ark med inneliggande två lösa blad innehåller titel och personförteckning, de fem övriga var sin akt. Härtill kommer ett löst blad på vilket författaren med blå krita skrivit: ”Obs. Allt som är inklamrat [ ] med blått uteslutes vid pjäsens uppförande. Märk noga början [och slutet] av inklamringen isynnerhet där flera sidor äro utelutna”, och nedanför några sifferuppgifter om förkortningens omfång (1750 handskriftsrader eller 58 handskriftssidor av 271 ha uteslutits). Handskriften är skyddad av ett pergamentsomslag och av en papp-pärm med pergamentsomslag. På framsidan av detta senare har författaren inom två ramar, den inre dragen med blå krita och den yttre med gul textat som titel: ”Gustav Adolf.” Initialerna G och A äro fyllda med röd krita; de övriga bokstäverna äro fyllda med blyerts inom med bläck skrivna ytterlinjer. På den

inåtvända baksidan av pergamentsomslaget har författaren i rött och svart skrivit ”Carl IX”, titeln på det tillämnade arbete han i ett ovan citerat meddelande till Geijerstam omnämner.

På framsidan av det första läggets första blad är titeln ånyo textad. Initialbokstaven G är här fylld med blå krita och A med gul; de övriga bokstäverna äro ritade på samma sätt som på pergamentsomslaget; titeln är interpunkterad med två punkter, den övre fylld med blå, den nedre med gul krita. Versalen P i Personer är fylld med blå krita. Personförteckningens båda blad äro paginerade A och B.

Texten är skriven med marginal på bladens ena sida. De numrerade sidornas antal uppgår enligt pagineringen till 271, rätteligen dock till 269, alldenstund tre sidor dubbelpaginerats 73—74, 164—165, 202—203, men å andra sidan två sidor paginerats 250 a och 250 b. De fem läggens omslag, på vilkas framsida är skriven respektive aktrubriker och sceneriförteckningar, äro icke paginerade. Pagineringen vidtar sålunda på det blad där första aktens text begynner. Versalen A i aktrubrikerna och respektive romerska siffror I—V äro fyllda med röd krita.

Uteslutningarna för scenen har Strindberg markerat med klammer i texten och streckning i marginalen med anvisningen ut eller utgår; allt skrivet med blå krita liksom de enstaka nyinsatta ord, vartill ändringarna givit anledning. Scenanvisningar som röra musikaliska prestationer på scenen har Strindberg understrukit med röd krita och i marginalen med ett med röd krita skrivet *M* eller på ett ställe ”Sång!”

Strykningar och ändringar i handskriften äro fåtaliga.

Handskriften visar inga spår av sättares fingrar, vadan första upplagan bör ha satts efter en avskrift. Så vitt

detta antagande är riktigt, kunna givetvis nedan som tryckfel eller tryckeriändringar angivna fel i föregående upplagor i icke bestämbar utsträckning lika väl vara fel i avskriften.

Tryckfel och tryckeriändringar i tidigare uppl.

Sid. 5, rad. 17—18: Stadstjänaren I. — Stadstjänaren II. Hskr. och uppl. 1: Stadstjänaren. Ändringen gjord därför att två stadstjänare förekomma i första akten och den senare där benämnes Stadstjänaren II (sid. 20, rad 13) både enligt hskr. och uppl. 1—2. Felet i personförteckningen observerat i Svenska teaterns avskrift.

— rad 20: småländing. Så hskr. Uppl. 1—2: smålänning.

— rad 24: Carl IX. Så hskr. Uppl. 1—2 stavar: Karl IX.

— rad 35: Margareta Cabeljau. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1: Margreta; sid. 52, rad. 2—3 även i uppl. 1: Margareta. Uppl. 1: Cabelj o u, även sid. 52, rad. 2—3.

Sid. 9, (petit-)rad. 24—25: — — in: de samla etc. Så hskr. Uppl. 1—2: semikolon i stället för kolon.

— rad 23: Där är ollonfolket. Så hskr. Uppl. 1—2: D e t är etc. Läsfel.

Sid. 11, rad. 2—3: o Gud, den som vore häst i dessa tider! Utropstecken enligt hskr. I uppl. 1—2 punkt.

— (petit-)rad 4: de förre. Så hskr. Uppl. 1—2: de förra.

— rad 4: Eftertruppen, eländet, hungern etc. Så hskr. Komma mellan ”eländet” och ”hungern” saknas i uppl. 1—2.

Sid. 12, (petit-)rad 9: skyggar med handen för ögonen. Så hskr. Uppl. 1—2: s k u g g a r m e d etc.

Sid. 13, rad 14: Cisterciensernas. Uppl. 1—2 och hskr.: Ci r sterciensernas. Minnesfel av Strindberg.

Sid. 18, rad. 4—5: O mitt arma, arma land etc. ”O” börjande meningen med versal enligt hskr., med gemen i uppl. 1—2.

Sid. 19, (petit-)rad. 9—10: I hägringen synas nu ett stort antal masttoppar med flaggor. Så hskr. Uppl. 1—2: I hägringen syn e s etc. Rättelse av sättare eller korrekturläsare; jfr sid. 149, (petit-)rad. 15—17.

Sid. 20, rad 3: Svensken kommer! Utropstecken enligt hskr. här såsom efter samma replik i närmast föregående rader. Punkt i uppl. 1—2.

— rad 8: kejsarns. Så hskr. Uppl. 1—2: kejsa r e ns.

— rad 16: och nu äro de här! Utropstecken enligt hskr. I uppl. 1 frågetecken, läsfel, i uppl. 2 punkt.

Sid. 21, rad 1: De kejserlige. Så hskr. Uppl. 1—2: — — kejserli g a.

Sid. 22, rad 17: Vårt Högkvarter. Så hskr. Uppl. 1—2: W å rt, läsfel.

— (petit-)rad 27: huvet. Så hskr. Uppl. 1—2: huv u det. Sid. 156, rad 12, sid. 170, rad 2, sid. 184, rad 21, sid. 185, rad 9, sid. 188, rad 9 och sid. 203, rad 18: huvet, enligt hskr. Uppl. 1—2: huv u t. Sid. 259, rad 17: huvet. Så hskr. Uppl. 1—2: huvu d e t.

Sid. 28, rad 2 och sid. 31, rad 14: kåna; sid. 37, rad 8: kånmönstring enligt hskr. Uppl. 1—2 stavar: kona och konmönstring. [Jfr Anm. till Samlade skrifter del 30: Vid högre rätt, sid. 227: Strindbergs brev den 3 mars 1899, däri han skriver: ”— — kåna (med å) eller slinka kan vara nog”.]

Sid. 30, rad 19: poalau. Så hskr. Uppl. 1—2: poolall. Läsfel.

Sid. 32, rad. 13—14 och 15: Generalspersonerna. Så hskr. Uppl. 1—2: general p ersonerna. Läsfel här antagligt.

— rad 16: Så skall han få känna dem! Giv akt! Så hskr. Uppl. 1 har kolon i stället för utropstecken efter ”dem”; läsfel. Uppl. 2 har upprepat detta fel, men dessutom satt kolon i stället för utropstecken även efter ”Giv akt”; tryckfel.

Sid. 35, rad 8: echapperat! Så hskr. Uppl. 1—2: s c happerat! Läsfel.

Sid. 37, rad 3: straxt. Så hskr. Uppl. 1—2: strax.

— rad. 13 och 14: stövlor. Så hskr. (tydligt!) här. Uppl. 1—2: stövlar. Samma sida, (petit-)rad 16: stövlarne enligt hskr. (tydligt). Sid. 38, rad 15: stövlar enligt hskr. (tydligt). Sid. 39, (petit-)rad 6: stövlorna enligt hskr. (tydligt). Uppl. 1—2: stövlarna.

Sid. 39, rad 1: opp. Så hskr. Uppl. 1—2: upp.

— rad. 2—3: midsommarsbete. Så hskr. Uppl. 1—2: midsomma r bete.

Sid. 44, rad 5: min kära svåger. Så hskr. Uppl. 1—2: k ä r e.

— rad. 24—25: augsburgska bekännelsens hundraårsfest. Så hskr. Uppl. 1—2: augsburgi s ka. Sid. 99, rad 5 och sid. 190, rad. 4—5: augsburgska religionsfreden även i uppl. 1—2. ”Augsburgska” talspråksform i dialogen.

— rad 27: varann. Så hskr. Uppl. 1—2: varandra.

Sid. 49, (petit)-rad 14: neråt. Så hskr. Uppl. 1—2: nedåt.

Sid. 51, rad. 1—2: snökonungen har fört svalka i den kvava julihettan! Så hskr. Uppl. 1—2: — — den kvava juli n a t t e n. Läsfel.

Sid. 52, rad 4: oppe. Så hskr. Uppl. 1—2: uppe.

Sid. 53, rad. 6—8: hela hamnen flaggar — till din ära; svenska örlogsskeppen ha saluterat — till din ära; Luise, vill du icke... Så hskr. Uppl. 1—2: hela hamnen flaggar — till din ära; Luise vill du icke. Den mellanstående satsen överhoppad; lik uppkommet därigenom att det senare ”till din ära” står rakt under ”till din ära” på föregående rad.

— rad 10: Jag tycker inte om det här! Så hskr. Uppl. 1—2: Jag tycker inte a l l s om det här. Läsfel: sättaren har sett på replikens variation två rader nedanför: jag tycker inte alls om det här.

Sid. 53, rad 18: Din Luise fyller ju år i dag. Så hskr. Uppl. 1—2: Din Luise fyller ju i dag. Lik.

Sid. 55, rad 5: Profossen! Så hskr. Uppl. 1—2 ha punkt i stället för utropstecken.

Sid. 57, rad 4: Du h a r främmande, tunnmästare. "Har" spärrat enligt hskr., spärrningen ej observerad av sättaren till uppl. 1. Repliken svar på Tunnbindarens yttrande rad 2: jag väntar främmande.

Sid. 59, rad 2: Å, låt mig fresta! Uppl. 1—2 ha frågetecken i stället för utropstecken. Läsfel.

Sid. 60, rad. 9 och 11: gärningarne. Så hskr. Uppl. 1—2: gärningarn a.

— rad 15: Fungera, brandmästare! Så hskr. Uppl. 1—2 ha frågetecken i stället för utropstecken Läsfel.

Sid. 62, rad. 1—2: Nej, e n kejsare och e t t fädernesland, men icke främlingen och främlingskungen! "En" och "ett" spärrade enligt hskr., spärrningen ej observerad av sättaren till uppl. 1.

Sid. 64, (petit-)rad 12: fjädrarne. Så hskr. -a i uppl. 1—2.

Sid. 66, rad 15: franske ambassadören. Så hskr. Uppl. 1—2: fransk a. I det följande skrives omväxlande fransk e och fransk a ambassadören enligt hskr.

Sid. 67, rad 4: nerhöggos. Så hskr. Uppl. 1—2: nedhöggos.

— rad. 13—14: Jesuiterpängarne. Så hskr. Uppl. 1—2: Jesuitpängarne.

Sid. 71, rad. 14—15: Vi trodde, att Sverige upphörde vara ett valrike. Så hskr. Uppl. 1—2: — — upphörde a t t vara.

Sid. 73, rad. 3—4: för att icke säga ungdomliga . . . Tre punkter enligt hskr., en punkt i uppl. 1—2. Läsfel.

— rad 8: Denna furste. Så hskr. Uppl. 1—2: denn e. Likaså sid. 75, rad 1 och sid. 123, rad 20: denna man, enligt hskr. Uppl. 1—2: denn e man. Sid. 75, rad 14: denn a ärkefienden, enligt hskr. Uppl. 1—2: denn e ärkefienden.

Sid. 76, rad. 13—15: En flykting från Magdeburg inberättar, att vår Falkenberg är innesluten och att Tilly anlänt för att börja belägringen! Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1: — — att vår t Falkenberg är inneslute t. Den ifrågavarande Falkenberg var överste Didrik von Falkenberg, som var kommendant i Magdeburg vid dess stormning.

Sid. 78, rad. 8—9: Nu stryker jag ett rött streck på Frankfurt an der Oder: det är taget! Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1 har semikolon i stället för kolon efter ”Oder”.

— (petit-)rad 23: Det bullrar utanför. Så hskr. Uppl. 1—2: Det b u l t a r utanför. Läsfel. Jfr strax nedanför sid. 79, (petit-)rad 6: Bullret tilltager, och rad. 13—16: Konungens och Banérs replikskifte: Vad är det för buller utanför — — Det är naturligtvis soldaterna, missnöjda över utebliven sold . . .

Sid. 80, rad. 14 och 15: Thora, samt rad 16: Thorarullarne. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1: Tho v a, Tho v arullarne. Sid. 148, (petit-)rad. 3, 6 och 7 har även uppl. 1: Thora.

Sid. 81, rad 21: Men jag får intet uppskov . . . Så hskr. Uppl. 1 saknar här interpunktionstecken, tydligen på grund av att stilsatsen stukats. Uppl. 2 har en punkt. Likaså sid. 101, rad 22 tre punkter enligt hskr. I uppl. 1 två punkter; man ser här att typerna stukats. I uppl. 2 en punkt.

Sid. 86, rad 16: djävulen-frestaren! Så hskr. Uppl. 1—2: djävulen — frestaren. Tankstreck av missförstånd i stället för divis.

Sid. 87, rad. 9—10: Jag är inte blödig, men jag kan icke. Så hskr. Uppl. 1—2: jag är i c k e blödig etc. Läsfel.

Sid. 88, rad 11: Åke? Frågetecken enligt hskr. Uppl. 1—2 ha utropstecken. I Konungens näst följande replik frågetecken enligt hskr. även i uppl. 1—2: Lennart?

Sid. 89, rad 1: låt o s s ta i smutsen, men icke han! Oss spärrat enligt hskr. I uppl. 1—2 icke spärrat.

Sid. 89, (petit-)rad 7: Då Brahe vill följa. Så hskr. Uppl. 1—2: — — vil l e följa. Scenanvisningen alltid i presens.

— (petit-)rad 10: ner. Så hskr. Uppl. 1—2: ned.

Sid. 92, rad 14: Jag ville jag kunde. Så hskr.; ett komma efter "ville" överstruket. I uppl. 1—2 komma insatt av missförstånd: jag ville, jag kunde.

Sid. 93, rad. 1—2: Varför skall jag i dag just erinras om detta, detta som snart borde vara försonat? Så hskr. Uppl. 1—2: — — om detta, som snart etc. Sättaren till första uppl. har trott att här bröllop förelåg; trycket på detta ställe i första uppl. ger ej vid handen att någon korrekturändring gjorts.

Sid. 94, rad 5: Nä; men tänk på Tilly! Så hskr. Uppl. 1—2: N å; men tänk på etc. Läsfel. I hskr. först skrivet "Ne", därpå "ä" inskrivet. Repliken är svar på konungens fråga: Saknar I honom [Wallenstein] inte?

Sid. 96, rad. 5—8: TORSTENSON: Tror du, att konungen ämnar hålla traktatens bestämmelse om neutralitet? HORN: I dag ämnar han nog, men i övermorgon bryter han d e n! Så hskr. Uppl. 1—2: — — men i övermorgon bryter han! Sannolikt att "den" överhoppats.

Sid. 98, rad. 9—10: Det där [d. v. s. att konungens svärmoder och svägerska gingo förbi honom uppe i parken och att han därvid kände sig som en äppeltjuv i en trädgård] tyckte jag inte om; skulle hellre ha stormat slottet med värjan i hand. Så hskr. Uppl. 1—2: Det där tyck e r jag etc. Slarvfel.

Sid. 99, rad 15: den överlägsne fiendens. Så hskr. Uppl. 1—2: överlägsn a.

— rad 16 och sid. 105, rad 9: fästningarne. Så hskr. Uppl. 1—2: fästningarn a.

— rad. 18—19: kejsarens läntagare. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1: l ö n tagare.

Sid. 101, rad 3: mammonsdjävulen. Så hskr. Uppl. 1—2: mammon d jävulen.

Sid. 103, rad 21: påvlige nuntien. Så hskr. Uppl. 1—2: påvlig a.

Sid. 108, rad 4: Var kommer de där gökarne ifrån? Så hskr. Uppl. 1—2: Var komm a etc.

— rad 12: däroppe. Så hskr. Uppl. 1—2: där uppe. Sid. 137, rad 20: däroppe, enligt hskr. Uppl. 1—2: där oppe. Sid. 138, rad 4: däruppe enligt hskr. Uppl. 1—2: där uppe.

Sid. 112, rad. 3—4: Man kan icke marschera utan pängar, och här finns inte etc. Så hskr. Uppl. 1—2: Man kan i n t e etc.

Sid. 120, rad. 14—15: Giv det lilla, och I får det större! Så hskr. Uppl. 1—2: — — I f å n. Marcus riktar denna replik till Gustav Adolf. Läsfel.

— rad 15: försök Honom! Utropstecken enligt hskr. Uppl. 1—2 ha punkt.

Sid. 123, rad 6: Jag har icke berättat det jag väntar min gemål etc. Så hskr. Uppl. 1—2: Jag har icke berättat det, jag väntar etc. Komma insatt av missförstånd.

— rad. 19—20: Jag hatar honom egentligen i mitt hjärtas innersta v r å; men jag tror likafullt. Så hskr. Uppl. 1—2: — — i mitt hjärtas innersta men jag etc. ''Vrå'' överhoppat vid första sättningen; satsens jämna utslagning i denna och följande rader i uppl. 1 visar att ingen korrekturändring föreligger.

Sid. 125, rad 6: ovännens förakt. Så hskr. Uppl. 1—2: ovänn e r s förakt. Läsfel.

— rad 22: mot. Så hskr. Uppl. 1—2: emot.

Sid. 129, rad 1: de döde. Så hskr. Uppl. 1: de död a.

Sid. 133, rad 8: syns. Så hskr. Uppl. 1—2: synes.

Sid. 135, rad 8: käringarne. Så hskr. Uppl. 1—2: käringarn a.

Sid. 136, rad 8: Det var bra! Så hskr. Uppl. 1—2 frågetecken i stället för utropstecken, meningslöst.

Sid. 136, rad. 8—9: Passera till väster om trossen och öster om käringarne! Så hskr. Uppl. 1—2: — — vänster om trossen. Slarvfel. Vidare i uppl. 1—2: käringarn a.

Sid. 139, (petit-)rad 22: Två afghaner från höger. Så hskr. Uppl. 1—2: Två afghaner till höger. Meningslöst, de uppträda först med detta ögonblick på scenen.

— (petit-)rad 23: på muhamedaners sätt. Så hskr. Uppl. 1—2: på muhamedanens sätt. Läsfel.

Sid. 142, rad. 3—4: Därmed står jag ensam i världen, mer ensam än ett styvbarn. Så hskr. Uppl. 1—2: — — mer ensamt än ett styvbarn.

Sid. 145, (petit-)rad 22: Pekar åt slagfältet. Så hskr. Uppl. 1—2: Pekar på slagfältet. Slagfältet synes icke; jfr scenanvisningen sid. 129, rad 3: Förgrunden döljer slagfältet.

Sid. 146, (petit-)rad. 12—13: kommer ut ur kyrkan från vilken höres etc. Så hskr. Uppl. 1—2: kommer ut från kyrkan, från etc. Läsfel.

— rad. 12—14: KURFURSTEN AV BRANDENBURG: Där kommer min vän Schwarzenberg! Är det icke märkvärdigt att jag lättare fördrager hans katholicism än brors lutherism? Uppl. 1: — — än brors calvinism. Uppl. 2: — — än brors zwinglianism. I hskr. först skrivet calvinism, detta har sedan strukits och Strindberg har med blyerts inskrivit Lutherism. Antingen har han på grund av en minnesvilla senare i korrektur åter rättat tillbaka till calvinism eller efter tryckningen i hskr. inskrivit Lutherism. Denna sista läsart är den riktiga: den tilltalade kurfursten Johan Georg utmärkte sig hela livet igenom just för sin ivriga ”Lutherism”. Kurfursten Georg Wilhelm av Brandenburg var däremot calvinist. Läsarterna zwinglianism eller calvinism äro i dialogen dess orimligare som nyss förut i samma samtal, sid 145, rad. 5—7 kurfursten av Sachsen förebrått det brandenburgska kurfurstehuset dess övergång till den reformerta tron: — — ”Varför gick då Brandenburg och

anslöt sig till zwinglianismen?" Strindberg anspelar här på Georg Wilhelms fars, den föregående brandenburgska kurfursten Johan Sigismunds, övergång 1613 till den reformerta kyrkan. Se för övrigt Friedr. Brandes, Geschichte der kirchlichen Politik des Hauses Brandenburg, Th. 1: 1, Gotha 1872.

Sid. 147, rad 1: Väl, då hålla vi oss tillsamman! Så hskr. Uppl. 1—2: — — tillsamman s.

Sid. 149, (petit-)rad. 15—17: en procession av korgossar, klädda i helt vita dräkter, komma ut sjungande Ave regina coelorum, företrädda av. Så hskr. Uppl. 1—2: — — komm e r ut etc.

— (petit-)rad. 18—19: Sex lutherska präster in, sluta sig till Fabricius. Så hskr. där dock komma mellan "in", som slutar en rad, och "sluta" saknas. Uppl. 1—2: Sex lutherska präster a n sluta sig till Fabricius. Läsfel.

Sid. 150, rad 11—Sid. 151, rad 1: vilka jag icke rådde betala. Så hskr. Uppl. 1—2: — — rådde a t t betala.

Sid. 151, rad 17: gärningarne. Så hskr. Uppl. 1—2: gärningarn a.

— rad. 19—20: Ve eder, som längten. Så hskr. Uppl. 1—2: — — som längt a r. Läsfel.

Sid. 152, rad 19: Å, du store! Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1 har frågetecken i stället för utropstecken.

— rad 20: svenska konungen. Så hskr. Uppl. 1—2: svens k e. Likaså sid. 153, rad 2.

Sid. 155, rad. 14—15: som helt hastigt upphörde strida. Så hskr. Uppl. 1—2: — — upphörde a t t strida.

Sid. 156, rad. 2—3: stabtrumpetare. Så hskr. Uppl. 1—2: stab s trumpetare.

Sid. 160, rad 13: tjugo. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1: tjugu.

Sid. 169, rad 6: därföre. Så hskr. Uppl. 1—2: därför.

Sid. 171, rad 21: armarne. Så hskr. Uppl. 1—2: armarn a.

Sid. 172, rad. 2—3: Henrik den andra. Så hskr. Uppl. 1—2: den andr e.

— rad 30: upphörde han vara. Så hskr. Uppl. 1—2: upphörde han a t t vara.

Sid. 175, rad 6: kurfursten av Brandenburgs son. Så hskr. Uppl. 1—2: kurfurstens av Brandenburg son. Sid 133, rad.. 10—11: kurfurstens av Brandenburg premierminister. Så även hskr. på detta ställe. Sid. 248, rad 11: Påven i Roms världsliga övervälde, även i uppl. 1—2 enligt hskr.

— rad 8: Vi tyckas. Så hskr. Uppl. 1—2: vi t y c k s.

— rad 13: unga Rålamb. Så hskr. Uppl. 1—2: ung e Rålamb.

Sid. 179, rad. 12—14: Du var då på Messenius' sida och jag på Rudbecks! Nu är jag på Messenius' och du på Rudbecks! Så hskr. I uppl. 1—2 "då" uteglömt: Du var på Messenius' sida etc.

Sid. 185, rad 2: pfalzarn. Så hskr. Uppl. 1—2: pfalzar e n. Sid. 186, rad 6 "pfalzarn" även i uppl. 1—2 enligt hskr.

Sid. 186, rad 14: smådjävel. Så hskr. Uppl. 1—2: smådjäv u l.

— rad. 17 och 19: TRUMPETAREN. Uppl. 1—2 ha här enligt hskr. på första stället TRUMPETARGOSSEN och på andra TRUMPETAREN; de titulera eljes överallt figuren för TRUMPETAREN; så även hskr. utom sid. 205, rad 14, där handskriften har TRUMPETARGOSSEN, ändrat till TRUMPETAREN i uppl. 1. Den avsedda titeln, angiven i scenanvisningen, här överallt genomförd.

Sid. 192, rad. 15—16: Alexanderdrömmar. Så hskr. Uppl. 1—2: Alexander s drömmar; kan vara läsfel.

Sid. 200 (petit-)rad. 11 och 15: läktarn. Uppl. 1—2: läktar e n.

Sid. 206, rad 20: min bästa man. Så hskr. Uppl. 1—2: bäst e.

Sid. 210, rad 17: eljes. Så hskr. Uppl. 1—2: eljest. Likaså sid. 212, rad 8 och sid. 223, rad 21. Däremot sid. 210, rad 10 "eljes" även i uppl. 1—2.

Sid. 211, rad 10: innevånare. Så hskr. Uppl. 1—2: invånare.

Sid. 212, (petit-)rad 11: skriver på husporten ett "ð". Så hskr. Uppl. 1—2: — — ett »d». Läsfel eller godtycklighet.

Sid. 214, rad 2: Nej, men han ämnar bo här. Punkt enligt hskr. Uppl. 1 och 2 sluta svaret meningslöst med frågetecken.

— rad 10: Unga herre. Så hskr. Uppl. 1—2: Ung e herre.

Sid. 215, rad. 17—18: vi som filosofer ska ju stå över sånt där! Utropstecken enligt hskr. Frågetecken — meningslöst — i uppl. 1 och 2.

Sid. 217, rad 6: efter som. Så hskr. Uppl. 1—2 (i ett ord): eftersom

Sid. 219, rad. 6—7: Nej, jag är onådig! mot lagbrytare och helgerånare! Så hskr. I uppl. 1—2 saknas utropstecknet efter "onådig": Nej, jag är onådig mot lagbrytare etc. Jfr föreg. replik, på vilken Kungen svarar: Allernådigste konung. Utropstecknet utan tvivel överhoppat av sättaren, som ej förstått dess förekomst.

— rad. 11—12: må en ringa Herrans tjänare, som väl uppskattar ojäv dom. Så hskr. Uppl. 1—2: — — som väl upp f a t t a r etc. Läsfel.

— (petit-)rad. 18—19: visa med miner sitt missnöje över domens hårdhet. Så hskr. Uppl. 1—2: sitt missnöje m e d domens hårdhet. Strindberg kan så mycket mindre ha gjort en sådan rättelse som "med" förekommer omedelbart förut; sättaren har sett på det föreg. "med" eller läst det otydligt skrivna "ver" i "över" som "med".

Sid. 223, rad 26: Maximilian den andra. Så hskr. Uppl. 1—2: — den andr e.

Sid. 224, rad 25: stå färdiga rycka hit ned! Så hskr. Uppl. 1—2: stå färdiga a t t rycka hit ned!

Sid. 235, rad 12: straxt. Så hskr. Uppl. 1—2: strax. Likaså sid. 241, rad 9.

Sid. 237, rad. 7—8: jag skall följa er som er hund. Så hskr. Uppl. 1—2: — — som e n hund. Läsfel.

Sid. 244, (petit-)rad 17: nu komma slutligen: PROFOSSEN, BRANDMÄSTAREN etc. Så hskr. Uppl. 1—2: nu komm e r etc.

Sid. 252, rad 14: polack. Så hskr. Uppl. 1—2: polsk. Läsfel. Sid. 253, rad 8: polack, även i uppl. 1 och 2 enligt hskr.

Sid. 255, rad 5: arvsrätt. Så hskr. Uppl. 1—2: arv r ätt.

Sid. 256, rad. 13—14: jag äger mig icke mer. Så hskr. I uppl. 1—2 "mer" överhoppat; lik såsom också framgår av radens jämna och täta utslagning i uppl. 1.

Sid. 260, rad 7: dronningen. Så hskr. Uppl. 1—2: drottningen. Samma sida, rad. 5—6: drottningens, enligt hskr.

Sid. 265, rad. 1—2: och han drog ut segrande o c h för att segra. Hskr. och uppl. 1—2: — — segrande, för att segra. Den förra läsarten av citatet är den svenska Bibelns; det är hämtat ur Johannes Uppenbarelse kap. 6, vers 2. Uppl. 2 har felaktigt: — — s t r i d a n d e, för att segra. "Stridande" även överskrivet med blyerts i hskr., osäkert om av Strindberg.

Sid. 276, rad 4: kejsarn. Så hskr. Uppl. 1—2: kejsar e n.

Sid. 277, rad. 3—4: FABRICIUS. Men drottningen? GRUBBE. Men drottningen! är van att allt fördraga. Så hskr. Uppl. 1—2: — — Men drottningen är van att allt etc. Sättaren till uppl. 1 har ej märkt eller förstått utropstecknet efter "men drottningen" i Grubbes replik.

Sid. 278, (petit-)rad. 12 och 21: Överstemarskalken. Så hskr. och uppl. 2. Uppl. 1 (i två ord): Överste marskalken.

Sid. 278, (petit-)rad 14: Hertigarne. Så hskr. Uppl. 1—2: Hertigar n a.

— (petit-)rad 15: o. fl. [och flera]. Så hskr. Uppl. 1—2: m. fl.

Ändringar av Strindberg i hskr.

Sid. 90, rad 17: om också inga missionärer. I hskr. först skrivet: om också inga apostlar eller missionärer. ''Apostlar eller'' överstruket med gul krita.

Sid. 93, rad 11: ärke-fienden. Först skrivet: e r z fienden.

Sid. 124, rad 19: Efter Rålambs replik i hskr. följande, överstruket med brun och blå krita: KONUNGEN: Erik! RÅLAMB: ''Huru är du av himmelen fallen, du glänsande stjärna, du morgonrodnadens son, huru blev du slagen till marken Du som nedslog folken!'' Därpå som i tryckta texten: KONUNGEN: Ja, banna, banna etc.

Sid. 137, rad 4: Valete! Därefter i hskr. överstruket: och gör nu inte i byxorna!

[Jfr även sid. 66, rad 13, sid. 111, rad 7 i korrekturändringar av Strindberg och sid. 70, (petit-)rad. 2—7 i Ändringar i uppl. 2.]

Korrekturändringar av Strindberg till uppl. 1.

Sid. 5, rad. 2—3: Maria Eleonora, hans gemål, kurfurstens av Brandenburg syster, 31 år. Hskr.: — — syster. Turkiske vasallens, Furstens av Siebenbürgen, Bethlen Gabors svägerska, 31 år.

— rad 7: Gustav Horn, fältmarskalk, 38 år, vid Rytteriet. Hskr. därefter: Riksråd.

— rad 8: Johan Banér, 35 år, general. Hskr.: — Riksråd och General.

— rad 9: Åke Tott, 32 år, generalmajor vid Rytteriet. Hskr. därefter: Riksråd.

— rad. 10—12: — — vid Artilleriet. — — vid Smålänningarne. — — vid Gula brigaden. Hskr. saknar ''vid'' på respektive ställen.

Sid. 5. Efter rad 12 i hskr:s scenförteckning: Torsten Stålhandske, 36 år. Finska Rytteriet. [Upptagen i texten sid. 6, rad 23 bland "stumma personer".]

— Efter rad 13 i hskr.: Erik Soop, 38 år (räddade icke Gustav Adolfs liv vid Stuhm). — Karl Hård, 39 år. Västgöta Regemente, Axel Lillje, 27 år. Österbottningarne. [Samtliga dessa i texten flyttade till stumma personer sid. 6, rad 22, 24, 25.]

Sid. 6, rad. 1—2: anhängare av alla kristna kyrkors sammansmältning. Därefter i hskr.: även den katolska.

— rad. 10—13: Boktryckaren (i München). Bildhuggaren. Målaren. Dekanten. Efter var av de tre senare personerna i hskr.: (i d: o) d. v. s.: i München.

— rad. 16—17. Smeden. Smedspojken. Hskr.: En smedspojke.

— rad 19: En bonde. Saknas i hskr.

— rad 25: Axel Lill i e. Så uppl. 1 på detta ställe. Denna den riktiga stavningen har här konsekvent följts. Hskr. stavar i scenförteckningen: Lillje, eljes oregelbundet: Lilje, Lillie, Lillje, stavningar som utan konsekvens följts i uppl. 1.

— rad. 29—30: I Spandaus fästning. Hskr.: I Spand a u fästning. Sid. 111, (petit-)rad 9 står handskriftens läsart kvar i uppl. 1—2, i denna uppl. ändrad i konsekvens med föregående textställe.

Sid. 7. Under rubriken Akt I har hskr.: Landstigningen på tyska kusten [Sid. 1—47]. Siffrorna syfta på hskr: s paginabeteckning.

— (petit-)rad 2: gräsmatta med blommor. Hskr. ger därpå närmare anvisning: Midsommarblomster, Fläderyxne, Lungört, Rävklor o. s. v. Denna anvisning överstruken med blyerts i Svenska teaterns avskrift, ej i hskr.

— (petit-)rad 7: gredelina. Hskr. stavar: gr i delina.

— (petit-)rad 10: man hör endast vatten susa. Hskr.: — — vattn e t susa.

Sid. 9, rad 4: hospitalet i Wolgast. Hskr.: spitalet.

— rad 22: likblåa. Hskr.: lik blå.

Sid. 14, rad 20: Sådana frågor ha vi slutat framställa. Hskr.: — — hade vi etc.

Sid. 19, rad 12: Hosiannah! Hskr.: Hossiannah. Kan även vara tryckeriändring.

Sid. 26, (petit-)rad. 13—14 och rad 11: Trumslagare slå på trumma. — — Tyst med trummorna. Hskr.: Trumslagare slår på trumma. — — Tyst med trumman.

Sid. 27, (petit-)rad 10: Kvinnan I. Hskr.: Kvinna I.

Sid. 28, rad. 2—3: tror du, att det här är något giftermålskomptoar. Hskr.: Tror du, att här är etc.

Sid. 30, rad. 15—16: söp och slogs, värvades ... men nu är jag här! Hskr.: — — och nu är jag här.

Sid. 31, rad 14: sige. Hskr.: siga.

Sid. 32, rad. 6—7: tarmpipan som de skotske där snurra. Hskr.: — — snurra refvalänges.

— rad 11: nog ha de. Hskr.: nog har de.

Sid. 33, rad. 15—16: Son av Kristina Sture och Gustav Banér. Hskr.: och av Gustav Banér.

Sid. 35, rad. 13—14: icke ens mot judar eller tattare. Hskr.: — — och tattare.

Sid. 39, rad 1: någon fest. Hskr.: någon festin.

Sid. 40, rad 3: nonkonformisterna. Hskr.: non-konformisterna.

— rad 10: Nej men hör nu. Hskr.: Kan man nu tänka sig.

Sid. 47, rad 7: därför behövde jag inga allianser. Hskr.: — — behöver jag etc.

Sid. 52, (petit-)rad 13: Hon tar fram vinflaskor och glas och sätter på bordet. Hskr.: — — glas ur ett skåp och etc.

Sid. 56, rad 18: Nå men hör nu, att en täcks sjunga. Hskr.: Nå men kan man nu tänka sig att etc.

Sid. 59, rad 21: Ne men hör nu!... Hskr.: Har man nu hört...

Sid. 60, rad. 16—17: Vi ha sett varann förr vi! Är det inte fogden i Wolgast? Hskr.: — — förr vi; är det inte etc.

Sid. 61, rad. 13—14: men jag kan bli, och då skall jag bli kroat! Hskr.: men då skall jag bli kroat!

Sid. 62, rad 10: symboler för den risk. Hskr.: — — av den risk.

Sid. 64, (petit)-rad 20: står vid fönstret. Hskr.: står nu vid fönstret.

Sid. 66, rad 13: O Gud, han tror det; han tror det! Hskr.: O Gud, han tror det! Därefter har i hskr. skrivits: hjälp min otro, vilket överstrukits med blå krita.

Sid. 73, rad. 11—12: hur det än är, vi kristna människor. Hskr.: — — men vi etc.

Sid. 87, rad 20: jag har endast dåliga rådgivare... Hskr.: — — dåliga rådgivare här...

Sid. 90, rad 7: ratificerad. Hskr.: ratifierad.

Sid. 111, rad 7: Nu sätter jag ett rött kors för Magdeburg! Hskr.: Efter visiten i Berlin sätter jag etc.; först skrivet "Nu", som överstrukits.

Sid. 112, rad. 11—13: Är det icke underligt, att vårt Sverige köpte sin frihet av judarne i Lübeck. Hskr. därefter: antingen de nu voro döpta eller ej.

Sid. 114, rad 6: Det var sant, alltså! Därefter i hskr.: och då är vår mission slut här på stället.

Sid. 115, rad 8: Erinra du avtalet: att fästningen etc. Hskr.: Erinra du, avtalet: att etc.

Sid. 117, rad 6: sin tillräckliga orsak. Hskr.: sin tillräckliga grund.

Sid. 119, rad. 6—7: Väl, men ingen känner fadren utan genom sonen, och du hatar sonen! Hskr.: — — men du hatar sonen!

Sid. 129, och följande. Dödgrävaren. Så konsekvent här enligt uppl. 1. Hskr. omväxlande: Dödgrävarn och Dödgrävaren.

Sid. 130, rad 4: Varför kallade du dem för protestanter? Hskr.: — — prostentanter. Troligen ej felskrivning; med Dödgrävarens felsägning har Strindberg först antagligen velat markera att ordet var nytt för honom. Senare kan han ha ändrat sig. Tryckeriändring även möjlig. Emellertid visar sig Dödgrävaren II i den följande dialogen så pass väl orienterad i de teologiska striderna att hans okunnighet om rätta uttalet av "protestanter" skulle bli något osannolik.

Sid. 136, rad 8: Det var bra! Hskr.: Det ä r bra!

Sid. 137, rad 10: då fosterlandets väl och ära stå på ett kast... Hskr.: — — s t å r på ett kast.

Sid. 139, (petit-)rad 16: artillerikonstaplar. Hskr.: artille r i s t konstaplar.

Sid. 140, rad 8: Döpt är jag inte, men ... jag är Romany ... Därefter i hskr.: och ville bara fråga ...

Sid. 148, rad. 12—13: icke ett ord om det glada budskapet, icke ett ord om frid och välsignelse! Hskr.: — — icke ett ord t i l l frid och välsignelse.

Sid. 149, rad 9: Rusten eder, men bäven! Står två gånger i hskr.

— (petit-)rad 23: judarne hölja sig i de vita dukarne. "Sig" uteglömt i hskr.

Sid. 150, (petit-)rad. 2—3: där några av doktor Fausts äventyr sägas ha passerat. Hskr.: s ä g e s ha passerat. Singularformen beroende på att först stått "doktor Fausts äventyr" och "några av" senare insatts.

— (petit-)rad 15: sång och orgelmusik. I hskr. komma i stället för "och".

— rad. 1—2: Tilly, den oövervinnelige. Hskr.: — — oövervinn e r lige.

Sid. 153, rad 5: kungen. Hskr.: konungen.

Sid. 156, rad 2: Hans Majestäts. Hskr. stavar här Majestets. Likaså på flera följande ställen såsom sid. 187, rad 13, sid. 196, rad 15: Majestet och Majestetet.

Sid. 157, rad. 4—5: då konungen nu nyss efter ett års skilsmässa fått återse sin gemål. Hskr.: h a r efter ett års skilsmässa fått etc.

Sid. 169, rad. 14—16: det är livets hårda lag — — att den, s o m vill taga styret ur försynens hand, går på grund. Hskr.: — — att den vill taga styret — — går på grund. Tvivelaktigt är dock här om det föreligger korrektur- eller tryckeriändring; man spårar ej korrekturändring av radens utslagning i första uppl.

Sid. 170, rad 17: Nej, ty han har upphört att höra oss. I hskr. först skrivet ”höra”, som överstrukits och ersatts med ”lyssna till”. Sedan har Strindberg återgått till första läsarten.

Sid. 172, rad. 24—25: Piccolomini, Strozzi: italienare och spanjorer. Hskr. har semikolon i stället för kolon.

Sid. 174, rad. 12—14: Skickar efter frun, som han förr skicka efter Fabricius, när han ämnade göra något fuffens! Hskr.: Skick a t etc.

Sid. 176, rad. 14—15: Och så har han Ebbas — jag menar — Nils Brahes ögon på sig. I hskr. ”Ebbas — jag menar” — senare inskrivet och efter ”Nils”; antagligen felskrivning.

Sid. 177, rad. 10—11: över sex tusen döda och sårade, och över fem tusen jesuiter. Hskr. saknar ”över” på senare stället.

Sid. 181, rad 10: Om så vore, skulle jag be f å erinra dig. Hskr.: — — be erinra dig.

Sid. 183, rad 11: vörtens blonda drycker. Hskr.: — — dryck a r.

Sid. 200, rad 2: I segerns och rusets sömn! Hskr.: I seger-rus och russömn!

Sid. 203, (petit-)rad 1: slår sig på rocken. Hskr.: slår på rocken.

Sid. 214, (petit-)rad 10: Höter med näven. Hskr.: Hyttar etc.

Sid. 222, rad. 5—6: Men för vårt fattigmansland passar bättre fattigmansreligion. Hskr.: Men för oss fattigmansland etc.

— rad 13—14: Viljen I lära något av oss? I hskr. först skrivet ”villen”; ”j” överskrivet ”l” med blå krita för scenbearbetningen.

Sid. 225, rad 6: existera mer: hädanefter heter det etc. Hskr.: existera mer. Hädanefter etc.

Sid. 236, rad. 10—11: Ensam! — — — Ensam med dig, min Herre och min Gud! Hskr.: KONUNGEN ser efter Brahe: God natt Nils. KONUNGEN. Ensam! etc.

— rad 15: Nürnberg. Hskr.: Nürenberg. Så även i scenförteckningen till akt 5.

Sid. 242, rad 14: som lidit. Hskr.: som har lidit.

Sid. 246, rad 1: Vänta lite! inte så häftigt . . . Hskr. har semikolon i stället för utropstecken.

Sid. 248, rad. 11—12: när I gån — — kan jag icke följa! Hskr. har frågetecken i stället för utropstecken, skrivfel.

Sid. 257, rad. 19—20: Det må man icke förtänka dem, då landet är deras. I hskr. frågetecken i stället för punkt.

Sid. 263, rad 10: Det är lille Nils. Hskr.: Det är den lille Nils.

Sid. 264, rad 3: skall barnet ligga där? Hskr.: skall barnet bli liggande där?

Sid. 268, rad. 16—21: Hskr. ger här Stenbocks replik till Brahe och tvärtom; felskrivning, som med blyerts rättats av annan hand än Strindbergs [som av handstilen och övriga skäl framgår är skrivaren av Svenska Teaterns exemplar].

Sid. 272, rad 11 Allt, vad som tryckte mitt hjärta och sinne... Hskr.: Allt, vad som t r y c k t etc.

Sid. 276, rad 13: Också en katolik; jag minns honom! I hskr. saknas "en": Också katolik etc.

Här iakttagna ändringar i uppl. 2 (S. D. A.).

Sid. 22, rad. 8—11: allenast i den avsikten att rädda trosförvanter från de Papisters olidliga förtryck, att förvärva samvetsfrihet åt bekännarne av den rena evangeliska läran. Uppl. 1: — — o c h förvärva samvetsfrihet etc.

Sid. 24, rad. 10—11: Nu är du av med kvarnen igen, tills vidare, men det är säkraste vägen att få tillbaks den! Uppl. 1: — — men det är säkraste vägen att få i g e n den!

Sid. 27, rad. 10, 13, 14 och 16: numro 68. "68" med siffror enligt uppl. 2. Uppl. 1: sextioåtta. Rad 15 samma sida ha även uppl. 1 och hskr.: 68. Förut i texten, rad. 5, 6 och 7, såväl i hskr. som i uppl. 1—2 med siffror: numro 246.

Sid. 28, rad. 8—9: Har han rymt, då ska vi hänga'n som desertörer, så blir det ändå vakans! Uppl. 1: Har han rymt, då, s å ska vi hänga'n som desertör, så blir det ändå vakans!

Sid. 32, rad 2: De skall icke snacke mig. Uppl. 1: De skall icke snac k a mig.

— rad 7: spelebågen skulle de ha. Uppl. 1: spelebågen d ä r skulle de ha. Att en korrigering föreligger framgår av att raden i uppl. 2 är så pass utslagen att om ej "där" borttagits utan vore uteglömt, nästa rads första ord säkert satts i den förstnämnda raden.

Sid. 47, rad. 3—4: när jag nödgats taga någon [katolik] i hand, känner jag det som att ta i en orm. Uppl. 1: — — som att ta i en g r o d a.

Sid. 49, rad. 5—6: KONUNGEN: Le icke åt mig, Erik! Jag skall bli klokare med varje dag som går! Där-

efter har uppl. 1 följande i uppl. 2, med anledning av ändringen sid. 47, rad 4, borttagna mening: — Och glöm det där om grodan ... det var en groda, bara!

Sid. 50, rad 5: Alla: Svenska lösen! tagen den! Uppl. 1 har kolon i stället för utropstecken efter ”lösen”.

Sid. 54, rad. 8—10: [TUNNBINDAREN:] Och här är magistern ... — — SKOLMÄSTAREN: Fältmagister, får jag be ... Uppl. 1: — — Fältmagis t e r n, får jag be ...

Sid. 61, rad. 14—17: i åratal har vår stad försvarat sig mot de kejserliga och med heder utstått belägringen; nu kommer befriaren, vännen, och narrar oss öppna stadsportarne. Uppl. 1: — — och med heder utstått belägringen, o c h nu kommer befriaren, vännen, och narrar oss öppna stadsportarne.

Sid. 70, (petit-)rad 2—rad 7: NILS BRAHE in. KONUNGEN: Litet älskvärdhet av Nils Brahe ... Kom och sätt dig här, Nils. Konungen anvisar Brahe en plats vid bordet; går själv till den öppna dörren och ser utåt. KONUNGEN sätter sig vid bordet. Plats! — Guvernören av Mecklenburg är här! För in honom, Erik Rålamb! ERIK RÅLAMB går ut genom dörren. KONUNGEN: Håll dig allvarsam, Johan, ty här blir allvar i leken! I uppl. 1 har denna scen följande lydelse:

KONUNGEN.

Litet älskvärdhet av Nils Brahe ... Kom och sätt dig här, Nils.

Konungen anvisar Brahe en plats vid bordet; går själv till den öppna dörren och ser utåt.

JOHAN BANÉR till Brahe halvhögt.

Akta dina blå ögon, Nils!

NILS BRAHE frågande min.

JOHAN BANÉR.

Majestätet kan drunkna ... i ljuva minnen ... av kusin Ebba ...

NILS BRAHE.

Tyst, pojke!

KONUNGEN sätter sig vid bordet.

Plats! — Guvernören av Mecklenburg är här! För in honom, Erik Rålamb!

ERIK RÅLAMB går ut genom dörren.

KONUNGEN.

Håll dig allvarsam, Johan, ty här blir allvar i leken!

Det uteslutna även i hskr. överstruket med grön krita.

Sid. 72, rad 15: Att I behandlar mig som fiende. Uppl. 1: O c h att I behandlar mig som fiende.

Sid. 80, rad. 3—4: Fororna ha vänt om och kört till de kejserliga. Uppl. 1: D e fororna ha vänt om etc.

Sid. 87, (petit-)rad 3: KONUNGEN barnsligt, slugt. Uppl. 1 saknar komma efter "barnsligt": KONUNGEN barnsligt slugt.

— rad 8: min fädernegäld... b l o d s k u l d e n f r å n L i n k ö p i n g. Det spärrade saknas i uppl. 1.

Sid. 112, rad 19: morse. Uppl. 1: mor g se.

Sid. 116, rad 12: Juden! Uppl. 1 har frågetecken.

Sid. 134, rad 3: Men jag tvår mina händer! Härefter har uppl. 1 följande mening: Jag — tvår — mina händer!

Sid. 143, rad. 20—21: Om vi icke råkas igen, Gustav, då skall du äkta Luise. Uppl. 1: Om vi icke råkas igen, Gustav, G u s t a v, då skall du äkta Luise.

Sid. 144, rad 2: Då träffas vi i Auerbachshof etc. Uppl. 1: Då, r å k a s vi etc. Föregående replik: Men, om vi råkas igen?

Sid. 145, rad 15: namnen Zwingli, Luther eller Calvin. I uppl. 1 saknas "Luther".

Sid. 166, rad 13: som blev zwinglian. Uppl. 1: som blev calvinist.

Sid. 187, rad 10: jag sköter min tjänst som en karl! Uppl. 1: jag sköter min tjänst l i k a f u l l t!

Sid. 217, rad. 1—2: Kungen skulle vara där inne? Då har han gått in korvägen! Uppl. 1 har utropstecken i stället för frågetecknet och punkt i stället för utropstecknet.

Sid. 231, rad 13: Därför att det mörknar! Uppl. 1 har tankstreck efter "Därför": Därför — att det mörknar!

Sid. 238, rad. 11—12: Du får inte gå och bli kär i drottningen, som de andra pagerna. Så uppl. 2. Uppl. 1 och hskr.: — — som de andra k a m m a r h e r r a r n e o c h pagerna.

Sid. 247, rad 1: NILS BRAHE: Du får inte tala! Uppl. 1: Du får inte tala m e r!

Sid. 253, rad 22: Inte skall jag bära sorg efter den! Uppl. 1: — — bära sorg efter h o n o m.

Sid. 267, rad 5: approperas. Uppl. 1: approp e b e ras.

Sid. 268, rad. 11—13: Men det är förgjort med detta mörker i dimman, som uppskjuter slaget! Uppl. 1: Men det är s o m förgjort med detta mörker i dimman, som etc.

Tryckfel och tryckeriändringar i uppl. 2 (S. D. A.).

Sid. 17, rad. 1—2: välsignat vare Herrens namn. Uppl. 2: välsign a d vare Herrens namn!

Sid. 19, rad 16: därute. Uppl. 2 (i två ord): där ute.

Sid. 26, rad 19: Han I papperna klara nu, kärngar! Uppl. 2: Han I papp e r e n klara nu, kär i n gar?

Sid. 33, rad 14: Nog är det kungen! Uppl. 2 har frågetecken.

Sid. 52, rad 18: Är det filosofi du studerar på? Uppl. 2: har utropstecken.

Sid. 53, rad. 12—14: Krutröken, som förstör mina gardiner; det här knallandet och skjutandet, som skrämmer livet ur de sjuka. Uppl. 2 har kolon i stället för semikolon.

Sid. 65, rad. 12—13: Kom nu och var människa. Eller också: gå ut och svalka dig! Uppl. 2 har kolon i stället för punkt efter ”människa”, men det oaktat ”Eller” med versalt ”E”.

Sid. 76, rad 16: Det betyder: alla man på sin post. I uppl. 2 är kolon efter ”betyder” utelämnat.

Sid. 101, rad 19: att Magdeburg förklarat sig f ö r oss! I uppl. 2 är även ”oss” spärrat; antagligen slarvfel.

Sid. 103, rad. 14—15: jag är icke ens det: jag står ännu kvar etc. Uppl. 2 har semikolon i stället för utropstecken efter ”det”.

Sid. 105, rad 15: tjuvapapper. Uppl. 2: t j u v papper.

Sid. 112, rad. 14—15: Låt Marcus komma! Eller — jag går att finna honom! Går ut. I uppl. 2 är tankstrecket efter ”Eller” utelämnat.

Sid. 145, rad 15: i stället. Så uppl. 1 och hskr. Uppl. 2 (i ett ord): istället.

Sid. 188, rad. 8—9: Om min far hade hört er, skulle han ha tagit huvet av er! Uppl. 2: Om min far hade hört d e t, skulle han ha tagit huvet av er! I uppl. 1 ett ”det” i nästa rad under ”Er”.

Sid. 191, rad. 3—4: Alltså menar I: ner i Bajern! — till Donau mot Wien! Uppl. 2 har frågetecken i stället för bägge utropstecknen.

Sid. 193, rad 8: tillfyllest. Uppl. 2 (i två ord): till fyllest.

Sid. 199, rad. 15—16: Wallenstein! Friedländaren, som underhandlade med mig? Uppl. 2 har komma i stället för utropstecken efter Wallenstein.

Sid. 222, rad 19: FREDRIK AV PFALZ [till Konungen]: Frände och konung! Uppl. 2 har meningslöst frågetecken i stället för utropstecken.

Scenbearbetning 1.

Sid. 6, rad. 3—4: Dödgrävaren I, Dödgrävaren II. Utesl.

Sid. 8, rad. 8—13: utesl.

Sid. 9, rad. 1—10: utesl.

Sid. 9, (petit-)rad 24—Sid. 10, rad 4 (t. o. m. och kanondunder!): utesl.

Sid. 11, rad. 2—3: o Gud, den som vore häst i dessa tider! Utesl.
— rad. 12—16: Ett nytt brott — väntade. Utesl.

Sid. 11, rad 22—Sid. 12, rad 3: utesl.

Sid. 15, rad. 15—18: utesl.

Sid. 17, rad. 11—12: Så lustigt; jag är nästan glad — — att det är som det är! Utesl.

Sid. 17, rad 14—Sid. 18, rad 4: Här sker något — — tänk er skändad . . . Utesl.

Sid. 20, rad. 8—12: Låt kejsarns hus brinna — — vida världen! Utesl.

Sid. 22, rad. 1—2: Jag är Catos vän och Platos vän, men hälst det rättas. Scenbearbetningen endast: Hälst det rättas.

Sid. 23, rad 5: man får vara nöjd, vara nöjd! Utesl.

Sid. 23, rad. 15—16, 17—19, 21—Sid. 24, rad 2: liksom fursten av Siebenbürgen Bethlen Gabor en gång var det; — — med hertigarne av Mecklenburg, Lauenburg och Holstein är han i släktskap, med lantgreven av Hessen likaså, — — Dessutom är min konung tysk furste i generalguvernementet Preussen, med huvudorterna Braunsberg, Elbing, Pillau, Memel. Utesl.

Sid. 25, rad. 18—24: Utesl.

Sid. 26, rad. 5—7: men därvid glömma de — Torgau. Utesl.

Sid. 27, rad 1—Sid. 29, rad 3: Mitt kött? — Å skäms! Utesl.

Sid. 29, rad. 9—12: utesl.

Sid. 30, rad. 9—19: ortus — — somim poalau. Utesl.

Sid. 31, (petit-)rad 12: jämte en dansk fänrik. och rad 13—Sid. 32, rad 12. Utesl.

Sid. 33, rad 14: Nog är det kungen! Scenbearbetning: Nog är det ju kungen! "Ju" inskjutet med blåkrita.

Sid. 34, rad 1: Kan man nu tänka sig! Överstruket och ersatt med: Oj, oj, oj!, skrivet med blåkrita.

Sid. 35, rad. 7—18: eller hur du dansker — — en nationalitet. Utesl.

Sid. 37, rad. 15—16: på ett ställe jag underförstår. Utesl.

Sid. 38, rad. 10—17. Utesl.

Sid. 39, rad 14—Sid. 40, rad 7: men hemma — — låtom oss fly fänrik. Utesl.

Sid. 42, rad. 2—4! Varför — — gömma sig? Utesl.

— rad. 7—9: Men det, som är rent oförklarligt, är att vi fått landstiga utan att ha sett så mycket som en kejserlig. Var är fienden? Var är Conti? Scenbearbetningen utesluter de två första meningarna och upptar: Men var är Conti?

Sid. 44, rad 23—Sid. 45, rad 2: jo, torrt var det — — disputation i exegesen! Utesl.

Sid. 46, rad. 10—13: utesl.

Sid. 47, rad. 2—9: vet du jag vädrar — — ulvarne! "Och" utesl. Nästa mening börjar: Den, som etc.

Sid. 47, (petit-)rad 21—Sid. 49, (petit-)rad 8: MJÖLNARHUSTRUN in — — ser utåt havet. Utesl.

Sid. 55, rad. 12—13: lägg opp fötterna, fänrik! Gör sig bekvämt, professorn! Utesl.

Sid. 57, rad. 11—19: utesl.

Sid. 60, rad. 7—14: I över hundra år — — den sanna friheten. Utesl.

Sid. 61, rad 14—(petit-)rad 24: Tänk, i åratal — — kastar ut genom fönstret. Utesl.

Sid. 63, rad. 2—3: Vi ha redan hängt en landsman, som tagit en bondes ko. Utesl.

Sid. 63, rad. 15—16: Det är inte det bästa folket som går i krig, men alla äro icke de sämsta. Utesl.

Sid. 64, rad. 3—6: Jag skall hålla riddarvakt — — trivas! Utesl.

Sid. 67, rad. 12—15: eller såg du — — andraga? Utesl.
— rad. 18—20: Lars, gå ut — — syn på saken! Utesl.

Sid. 69, rad. 1—3: det är ju människor — — i min sold! Utesl.

Sid. 72, rad. 12—17: Själv född i — — att icke säga vän! Utesl.

Sid. 73, rad. 7—14: utesl.

Sid. 74, (petit-)rad. 17—22: Mönstrar — — njutningslystnad ... Utesl.

Sid. 75, rad. 16—Sid. 76, rad 10: utesl.

Sid. 79, rad. 7—12: Den ynglingen — — det är så! Utesl.

Sid. 80, rad. 1—19: Det väntas proviant — — bevilja gudstjänst? ... Utesl.

Sid. 81, rad. 1—13: utesl.

Sid. 87, rad 11—Sid. 88, rad 2: Om det vore fiender — — plundringen! Utesl.

Sid. 89, rad. 12—14: Denna scenanvisning överstruken för scenbearbetningen och med blåkrita överskrivet: Samma stuga, d. v. s. som i föregående scen.

Sid. 90, rad. 1—6: jag har endast — — syndapängarne! Utesl.

Sid. 93, rad. 2—5: Och varför — — ibland! ... Utesl.

Sid. 94, rad. 7—8: Och nu går jag till Berlin! För scenen ändrat till: Och sen går jag vidare!
— rad. 14—15: utesl.
— rad. 18—20: Frankrike — — Habsburg! Utesl.

Sid. 95, rad. 8—14: minns du — — oberoende. Utesl.

Sid. 95, rad 20—Sid. 96, (petit-)rad 5: utesl.

Sid. 96, rad 11: Alltså: till Berlin! För scenbearbetningen: Alltså: vi gå vidare. Förändringen betingad av att följande tablå, vars skådeplats är slottsparken i Berlin är utesluten för scenbearbetningen.

Sid. 96, (petit-)rad 14—Sid. 111, rad 6: utesl.

Sid. 113, rad 18—Sid. 114, rad 1: men det synes mig — — Ja, till vilket pris! Utesl.

Sid. 114, rad. 7—9: utesl.

Sid. 117, rad. 9—15: Stadens rikedom — välsignelse. Utesl.

Sid. 118, rad. 9—19: utesl.

Sid. 119, rad. 15—22: utesl.

Sid. 120, rad. 2—8: Jag tänkte — — då du befriade mig. Utesl.

— rad. 14—15: utesl.

Sid. 121, rad. 10—13: Och du skall — — redligen nära. Utesl.

Sid. 124, rad. 1—9: Det förefaller mig — — brännas inne! Utesl.

Sid. 125, rad. 4—9: utesl.

Sid. 131, (petit-)rad 8—Sid. 134, (petit-)rad 16: utesl.

Sid. 136, rad. 5—7 uteslutna. Egentligen borde på grund av denna uteslutning även följande replik rad. 8—9 ha borttagits.

Sid. 137, rad 7—rad 17: utesl. Följande rad ändrad från: Däremot ser jag etc. till: Jag ser etc.

Sid. 138, rad. 12—18: utesl.

Sid. 139, rad 10: Ajös me er, grabbar! I scenbearbetningen grabbar ändrat till p o j k a r.

— rad. 15—16: Europa. Ändrat i scenbearbetningen till: hela Europa.

Sid. 140, rad 9—Sid. 141, rad 9: utesl.

Sid. 142, rad 16—Sid. 143, rad 7: utesl. I scenbearbetningen fortsätter sålunda Gustav Gustavsson omedelbart sin replik med: Rudolf, jag tror mig veta etc.

Sid. 143, rad. 19—20: Du var min ungdoms vänskap — — grådagersliv . . . Utesl.

Sid. 145, rad. 5—16: Söndringar, ja! — — för Jesus Kristus. Utesl.

Sid. 146, rad. 1—6: utesl.

Sid. 151, rad. 6—19: Du kraxar — — Säg det! Utesl.

Sid. 153, rad. 5—14 utesl.

Sid. 157, rad 20—Sid. 158, rad 5: Låt hjälten fira — — detta möte! Utesl.

Sid. 159, rad 19—Sid. 160, rad 5: jag tål icke — — läspar. Utesl.

Sid. 160, rad 6: ”Henne” spärrat för scenbearbetningen.

Sid. 163, rad. 5—6: utesl.

Sid. 168, rad 10—Sid. 169, rad 2: Är jag kommen — Jag vet det! Utesl. Därefter i följande sats ändrat till konungen (att konungen underhandlat); repliken kommer likafullt att sakna sammanhang.

Sid. 169, rad. 5—10: utesl.

— rad. 16—21: att de renaste — — intet. Utesl.

Sid. 170, rad. 2—6: Nordtyskland — — återställd. Utesl.

— rad 18—Sid. 171, rad 2: Och frun i huset — — av ingen! Utesl.

Sid. 171, rad. 8—11: Ostfrankernas — — synagoga! Utesl.

Sid. 171, rad 15—Sid. 173, rad 17: Ser ni, det här — — med Johan Banér. Utesl.

Sid. 175, rad. 5—13: Det betyder krig — — Vem vet! Utesl.

Sid. 179, (petit-)rad 1—Sid. 182, (petit-)rad 15. Hela denna fjärde aktens första scen utesluten.

Sid. 183, rad. 7—14: Sovit hemma — en gång så! Utesl.

Sid. 184, rad. 2—10: Man kallar kungen — — äran är vår!... Utesl.

Sid. 184, rad 19—Sid. 185, rad 2: De, som föll — — kanske vet! Utesl.

Sid. 185, rad 21—Sid. 186, rad 16: När likvisst protestanterna — — audiensen slut! Utesl.

Sid. 196, (petit-)rad 13—Sid. 200, rad 6. Denna scen i sin helhet utesluten.

Sid. 202, rad. 5—8: Kvinna — religion? Utesl. Följande repliks början: Och nu gråter du, ändrad till: Du gråter.

— rad. 11—17: ty då — — tillförene! Utesl. Början på följande replik: Men nu, ändrad till: Emellertid nu.

Sid. 203, rad. 7—8: Men — — skämde. Utesl.

Sid. 207, rad 12: Gå med Gud, Gustav, när vi råkas igen. Scenbearbetningen.: Gå med Gud, Gustav! När vi etc.

— rad. 20—21: gubben min! Struket i scenbearbetningen.

Sid. 210, rad. 2—3: Himlen — — borta. Utesl.

— rad. 7—8: Det är — — gudarne... Utesl.

Sid. 213, rad. 4—5: Och eftersom — — rädd. Utesl.

— rad. 8—14: det lär vara — — Nej, inte jag, du! Utesl.

Sid. 215, rad. 10—15: Nåväl — — Det är lögn! Utesl.

Sid. 223, rad 13—Sid. 225, rad 6: I var en dag — — existera mer. Utesl.

Sid. 226, rad. 17—19: upphör — — Gå! Utesl.

Sid. 228, rad 16—Sid. 229, rad 15: Bajern — — utföra en plan. Utesl.

Sid. 229, rad 25—Sid. 230, rad 14: utesl.

Sid. 232, rad. 17—19: Jag har — — till godo! Utesl.

Sid. 234, rad 8—Sid. 235, rad 6: Ett ord ännu — — åt Försynen att råda! Utesl.

Sid. 237, rad 18: Nej, min lille vän. Scenbearbetningen: Nej, mitt barn.

Sid. 241, (petit-)rad 6—Sid. 242, rad 2: utesl. Kvartermästarn kommer sålunda att omedelbart fortsätta sin replik med: Många olyckor ha skett etc.

Sid. 247, rad. 5—6: i gropen bli vi alla lika! Utesl.

Sid. 248, rad 15—Sid. 249, rad 9: därför att kejsaren — — protestanterna! Utesl.

Sid. 250, rad. 2—7: Såsom säges — — från dig! Utesl.

— rad. 12—15: Ty då — — vägar. Utesl.

Sid. 251, rad. 8—11: Så talar — — vårt folk! Utesl.

Sid. 253, rad. 8—11: Och I — — riksförrädare. Utesl.

Sid. 254, rad. 20 och 21: Det kanske någon av hertigarne kan svara på och Jaså, det är hertigarne. Scenbearbetningen: någon av tyska hertigarne och Jaså, det är tyska hertigarne.

Sid. 255, rad 11: O, du barn! Utesl.

Sid. 256, rad. 9—17: Två månader — — Är det så? Utesl.

JOHN LANDQUIST.